

**Den andre bølgen i kvinnebevegelsen:
En komparasjon av Norge og Canada på likestillingspolitikk,
1945-2008.**

Foto: Det canadiske parlamentet.

”Every great movement must experience three stages: ridicule, discussion, adoption.”

-John Stuart Mill-

HIS350 – Master i Historie

Dagny Kristin Kringstad Akerø

15 mai 2009

Universitetet i Bergen

Innholdsfortegnelse:

Forord.....	s. 4
Sammendrag på engelsk.....	s. 5

1.0 Innledning

1.1 Introduksjon av tema og problemstilling.....	s. 6-7
1.2 Kjønnsteori og begreper.....	s. 7-15
1.2 Avgrensning og de kommende kapitler.....	s. 15

2.0 Metode og kilder

2.1 Innledning.....	s. 16
2.2 Komparativ metode.....	s. 16-19
2.3 Kilder.....	s. 20-22

3.0 Presentasjon av lovene

3.1 Innledning.....	s. 23-25
3.2 Norges lov om likestilling mellom kjønnene.....	s. 25-27
3.3 The Canadian Charter of Right and Freedoms.....	s. 28-30
3.4 Konklusjon.....	s. 30

4.0 Da alt var politikk - Likestillingspolitikk i Norge på 1970-tallet

4.1 Innledning.....	s. 31-32
4.2 Bakgrunn for lovene - Kvinnepolitikkenes tiår.....	s. 32-33
4.3 Kvinnebevegelsen i Norge.....	s. 35-40
4.4 Debatt i Odelstinget den 27. April 1976 – Lov om likestilling.....	s. 40-49
4.5 Høyres private lovforslag til lov om likestilling.....	s. 49-50
4.6 Ot. Prp. Nr. 1 Lov om likestilling mellom kjønnene (1977-78).....	s. 50-51
4.7 Kvinnebevegelsens kritikk av loven.....	s. 51-54
4.8 Tiden med en lov om likestilling.....	s. 54-56
4.9 Likestillingsloven 30 år.....	s. 56-57

5.0 Den canadiske grunnlov blir canadisk – En kamp om løsrivelse og likestilling

5.1 Innledning.....	s. 58-59
5.2 Kort om Canada.....	s. 59-61
5.3 Kvinnebevegelsen i Canada.....	s. 61-63
5.4 De canadiske kvinners status i 1970.....	s. 63-69
5.5 Det canadiske charterets prosess.....	s. 69-71
5.6 Charterets paragraf 28 – Om likestilling mellom kjønnene.....	s. 72-76
5.7 Tiden med charteret.....	s. 77-79

6 Komparasjon og konklusjon.....

7.0 Kildehenvisning

7.1 Litteratur.....	s. 87-90
7.2 Andre kilder.....	s. 90-91
7.3 Elektroniske kilder.....	s. 91-92

8.0 Vedlegg

8.1 Ot. Prp. 1 (1977/78) Lov om likestilling mellom kjønnene.....	s. 93-96
8.2 Det canadiske charteret.....	s. 97-102
8.3 Krav fra de canadiske kvinneorganisasjonene.....	s. 103-104

Forord

Denne masteroppgaven har vært en lang, men lærerik prosess. Jeg har lest mye aktuell litteratur, vært på seminar, konferanser og på utveksling i Ottawa, Canada. Det er mange å takke for det resultatet jeg har kommet frem til.

Den største takken må rettes til min veileder, professor i historie ved universitetet i Bergen, Inger-Elisabeth Haavet for veiledning, kaffe, oppmuntring og press til å yte. Dette hadde nok aldri gått uten deg.

I tillegg en stor takk til mamma, som alltid er god å ha når PC-en klikker, nakken låses og jeg er på sammenbruddets rand. En takk til resten av familien for all oppmuntring og økonomisk støtte. Jeg er veldig glad i dere alle sammen.

En takk til Hilde Danielsen og Tone Hellesund ved Rokkan senteret for økonomisk støtte i forbindelse med forskingsprosjekt om kvinnebevegelsen. Det har vært spennende å delta på deres seminarer. Takk for alle tips og oppmuntringer, spesielt tips om seminar i Oslo i forbindelse med "Likestillingsloven 30 år".

Jeg må takke Rebekka Øvstegård for å ha lest gjennom diverse utkast, men mest for din støtte og tro på at jeg kan. Ikke bare under masteroppgaven, men hver eneste dag. Tusen takk til deg Vibeke Lunheim for tips, korrektur og telefonstøtte.

A big thanks to those who inspired me to compare Norway and Canada in the first place. Kathleen Ward for challenging me and for making me want to do my masters on gender history. "Parting is all we need to know of hell". Andrea Carlson for being a flaming feminist, and a true inspiration. Mike Radmacker and Eve Marie Johnson for being the best canadian friends a girl could have. Thank you for the positive e-mails and for believing in me.

Til slutt vil jeg takke min avdøde stefar Palmar J. Nordstrand, for alle de historiske dokumentene vi såg i lag når jeg var yngre. Du lærte meg at alt kan læres, og at nesten alt er mulig. Du er dypt savnet.

Ålesund, 27 April 2009,

Dagny Kristin Kringstad Akerø.

The Second Wave in the Women's Movement – A Comparative Study of Norway and Canada on Gender Equality in Politics.

Written by: Dagny Kristin Kringstad Akerø

This thesis aims to compare Norway and Canada on politics regarding gender equity and gender equality. In 1986 Norway received international attention when the former Prime Minister Gro Harlem Brundtland, the first female PM in Norway, formed the world's first "female government". Women made up an impressive 44 percent of that government. Since the 1970s Norway has been a global leader in gender equality. When it comes to women in politics, why is Canada (20% of government representation by females) lacking behind compared to Norway (40% of government representatives being female)? There are several factors that might have played a role in this outcome. Should women and men be treated equally without regarding the differences, or should they be treated different to become more equal? Canada has followed the first, while Norway has followed the second and more radical approach.

The paper begins with an introduction of the topic and important terms. The way country defines terms such as gender, gender equality, politics, state, and citizenships helps explain why Norway and Canada might have chosen a certain direction or a specific public policy. Next, the paper sets out to give a short introduction of comparative method. A comparative approach provides insight into both the foreign and the familiar countries in the study.

"The Norwegian Equality Law" (1978) not only protects women against discrimination based on gender. It also allows different treatment if it sets out to increase gender equality. This is called "positive discrimination". Since historically women, as a gender group, have faced more obstacles than men, this type of discrimination is intended to provide them with advantages that will help to level the playing field. An example of positive discrimination is gender quotas.

The Canadian Charter of Rights and Freedoms (1982) and its gender clauses, section 15 and 28 (1985), protects women and men against discrimination based on gender. These rights are embedded in the Canadian constitution, which is not the case in Norway. Both the Equality Law and the Charter were introduced during the Second Wave of the women's movement. They have similar processes and they both aim to protect women (gender) against any form of discrimination, but the results have not been the same for women in politics in the two countries.

1.0 Innledning

”Kvinner utgjør halvparten av befolkningen, og da bør de også utgjøre halvparten av medlemmene i en regjering.”¹

1.1 Introduksjon av tema og problemstilling

Temaet for denne oppgaven er den offentlige likestillingspolitikken og utformingen av lover med hensikt til å bedre kvinners stilling i det norske og canadiske samfunn. Den nye kvinnebevegelsen vokste frem, og den offentlige likestillingspolitikken ble institusjonalisert. Norge fikk en egen likestillingslovgivning og en likestillingsideologi som kom til å prege andre sider ved offentlig politikk.² Det har alltid vært uenighet om utformingen av denne politikken ikke bare her i Norge, men på den internasjonale arenaen. Skal kjønnene behandles likt, uansett forskjeller, eller skal de forskjellsbehandles for å bli likere? Den nye kvinnebevegelsen protesterte mot den kjønnsnøytrale likebehandlingen. De mente det ikke var et tilstrekkelig virkemiddel.

I den norske grunnloven står det at Stortinget skal representere folket³, men den forsamlingen som konstituerer seg etter et valg hvert fjerde år, kan ikke sies å representere det norske samfunn. Kvinners representasjon har lenge vært et av avvikene. Siden 1970-tallet har denne andelen vært økende, men Norge har enda ikke kommet opp i 50 prosent andel kvinner.

Den andre bølgen i kvinnebevegelsen refererer til en periode med høy feministisk aktivitet, som startet ved begynnelsen av 1960-tallet og varte til slutten av 1980-tallet. Under denne perioden fikk man en høyere andel kvinner i politikken. I Norge gjaldt det både på kommunalt, regionalt og nasjonalt nivå. De nordiske landene hadde en særdeles stor utvikling, og Norge har vært et av foregangslandene. Norge fikk internasjonal oppmerksomhet i 1986 da tidligere statsminister Gro Harlem Brundtland i spissen, dannet verdens første ”kvinneregjering”. Norge hadde da hele 44 prosent andel kvinner i regjeringen. Videre var lederne av regjeringspartiet og to sentrale opposisjonspartier kvinner.⁴ Hvordan har det seg at Norge fikk denne kvinneregjeringen? Hvordan var situasjonen og utviklingen i Canada?

---

¹ Sitert Gro Harlem Brundtland hentet 27.04.09 fra <http://www.ordtak.no/index.php?emne=Regjering>

² Gulli, Brita 1992 : 9

³ Mjeldheim, Leiv 1995 : 3

⁴ Blom, Ida 2005 : 377

I løpet av den andre bølgen ble det satt i gang diverse tiltak for å bedre kvinners stilling i samfunnet både i Norge og Canada. Det blir derfor naturlig for meg å se på hvilken tiltak som ble satt i gang i de to landene for å fremme politiske likestilling i perioden.

Lovforslagene, den norske likestillingsloven og det canadiske charteret, var to slike tiltak som ble satt i gang. Hvem var aktørene og initiativtakerne? Kvinnebevegelsen var aktiv i perioden. Hvilken rolle spilte den i de to landene i prosessen til lovforslagene? Til slutt vil jeg forsøke å svare på hvilke resultater tiltakene gav for kvinner i politikken.

1.2 Kjønnsteori og begreper

I dag er kjønnsteori et eget fagfelt med egne distinkte spørsmål og grunnlagsproblem. I kjønnsteori stiller man spørsmål som: Hva er kjønn? Hvordan har forestillingen om kjønn operert og forandret seg historisk? Hvordan opererer begrepet i dagens samfunn? Selv om kjønnsteori er et eget fagfelt så er det utpreget tverrfaglig. Det har blant annet knyttet bånd med historiefaget, og da snakker man om kjønnshistorie. Kjønnsteoretiker Ellen Mortensen skrev i 2008, ”Kjønnsteori stiller ofte nye og andre spørsmål, som rokker ved fagenes doxa-forestillinger. Slik kan kjønnsforskningen forandre forestillingen om selve forskningsobjektet, og ikke kun fremstå som et sekundært supplement i behandlingen av objektet.”⁵ Det har blitt hevdet av noen kjønnsteoretikere at en grunnleggende utspørring av kjønnsforskjellene vil forårsake en revolusjon i vår måte å tenke på innenfor de fleste fagtradisjoner.

Historieforskning fokuserte til å begynne med på kvinnehistorie og ikke kjønnshistorie. Etter en stund tok flere og flere feministiske historikere i bruk ”gender”-begrepet (kjønn). Dette for å ”understreke kjønnsdistinksjonens sosiale karakter og for å utfordre den biologiske determinismen man mente lå implisitt i begrepet ”sex”.”⁶

Kjønn ble brukt av de som mente at kvinnehistorie ville endre historiefaget forøvrig. Det var ikke bare snakk om en ny historie for kvinner, men også en ny historie. Den måten denne nye historien både ville inkludere og telle for kvinners erfaringer, var avhengig av i hvilket omfang kjønn kunne bli utviklet som en egen kategori i analyser. Alle de tre kategoriene; klasse, rase og kjønn var nødvendige i skrivingen av en ny historie.⁷ Det var ikke lenger målet å synliggjøre kvinnen i historien eller å justere eksisterende historieteser, men å utvide disse for å legge grunnlag for en ny type historieskriving.⁸

---

⁵ Mortensen, Ellen (red) 2008 : 11-12

⁶ Rosland, Sissel i Mortensen, Ellen (red) 2008 : 168-169

⁷ Scott, Joan 1986 : 1054 finnes her

http://philos.nsu.ru/res/gender/joan_scott_gender_a_useful%20category.pdf

⁸ Rosland i Mortensen (red) 2008 : 169

Den amerikanske historikeren Joan Scott er en av dem som har videreutviklet kjønnsforskningen innenfor historiefaget. I 1986 publiserte hun artikkelen "Gender: A Useful Category of Historical Analysis", og hun har hatt en stor betydning for kjønnshistorie-forskningen. Scott begynte sin karriere med å arbeide med sosialhistoriske emner, men det er politisk historie som senere kom til å dominere hennes forskning. Hun mener det har vært en større utfordring å få kjønn inn i den politiske historien enn i sosial- og kulturhistorien.⁹ Derfor har det vært spesielt viktig å drive med politisk historie.

Scott har vist veien i en teoretisk utviklingslinje som først og fremst har vært inspirert av poststrukturalistiske teorier og kulturteori. Det handler om å analysere hvordan forståelse av kjønn skapes gjennom historiske prosesser, hvordan kulturelle forestillinger om kjønn preger så vel språk og symboler som sosiale strukturer og levd liv. Nettopp ved å dekonstruere begrepene femininet og maskulinitet i ulike historiske kontekster, kan historikeren undersøke betydningen av kjønn i tenkning omkring sentrale fenomener som stat, nasjonsbygging og forsvarspolitik. Det dreier seg her om en dialog mellom forestillinger, språk og tekst på den ene siden, materielle strukturer og historiske aktører på den andre, en forskningsstrategi som har sin nytte også utenfor det spesifikt kvinne- og kjønnshistoriske området.

De som er kritiske til teorien har pekt på at den sterke vekten på analyse av språk og tekst vil kunne svekke interessen for empirisk konstaterbare handlinger og holdninger hos fortidens mennesker. Aktørperspektivet vil lett kunne forsvinne, og kjønn vil bli løsrevet fra en konkret historisk kontekst. Derfor har behovet for å beholde den opprinnelige betegnelsen "kvinnehistorie" vært understreket, og det advares mot å endre til begrepet "kjønnshistorie". Dette med utgangspunkt i at forskerens oppmerksomhet for kvinnespesifikke problemer dermed vil bli svekket.¹⁰ I tillegg har retningen blitt kritisert for å svekke oppmerksomheten på det politiske aspektet i historieforståelsen.

Scott skrev i 1986, "those who would codify the meanings of words fight a losing battle, for words like the ideas and things they are ment to signify, have a history".¹¹ Ord har også en historie. Når vi definerer et ord er det en definisjon som hører til en bestemt periode i historien. Jeg vil nå kort gjøre rede for begrepene kjønn, likestilling, politikk, stat og medborgerskap.

---

⁹ Rosland i Mortensen (red) 2008 : 177

¹⁰ Blom/Sogner 2005 : 16

¹¹ Scott 1986 : 1053

Kjønn: Det er blitt hevdet at ”kjønn både er noe vi har, noe vi er og noe vi gjør”.¹² I boken ”Kjønnsteori” fra 2008 blir det lagt vekt på fem tilnæringsmåter på hva kjønn (gender) er: den psykoanalytiske, den eksistensialistiske/fenomenologiske, den ontologiske, den diskursive og den dekonstruktive. I tillegg finnes det andre måter man kan nærme seg kjønn på, for eksempel åpner historiske og sosiologiske undersøkelser for andre måter å tenke kjønn på. Det er blitt hevdet at kjønn – for eksempel i form av kvinnelighet og mannlighet er såkalte sosiale konstruksjoner. Hvem har vel ikke hørt Simone de Beauvoirs kjente motto, ”Man er ikke født kvinne, man blir det”. Beauvoir hevdet at kjønnsforskjellen er biologisk gitt, men samtidig så understreker hun at man ikke kan avlede av denne bestemmelsen hva det å være kvinne betyr.¹³

Harriet Holter hevdet at ”kjønn skapes i et samspill mellom kropp og sosial dynamikk, bl.a. slik at kroppslige kjennetegn får sosiale, psykologiske eller kulturelle betydninger.”¹⁴ Et hvert samfunn skaper og bruker kjønn og det samme gjør menneskene i de samfunnene innen sine materielle rammer og grunnbetingelser.¹⁵ Kjønn er altså et ord med mange betydninger og har også hatt forskjellige betydninger opp gjennom historien.

I løpet av den epoken i Vestens historie vi kaller Moderniteten, har oppfatningen av kjønn vært forholdsvis fastlagt. Denne oppfatningen har endret seg sakte og stort sett i takt med middelklassens sosiale betingelser.¹⁶ I følge Joan Scott er:

Gender is one of the recurrent references by which political power has been conceived, legitimated, and criticized. It refers to but also establishes the meaning of the male/female opposition. To vindicate political power, the reference must seem sure and fixed, outside human construction, part of the natural or divine order. In that way, the binary opposition and the social process of gender relationships both become part of the meaning of power itself; to question or alter any aspect threatens the entire system.¹⁷

Hun stilte spørsmål om hvorvidt betydningen av at kjønn og makt bygger på hverandre, og hvordan samfunnet kunne endres om det er situasjonen. Dette kan skje på flere måter, blant annet ved politiske protester som skaper kaos. Da fjerner man gamle ordninger for så å skape nye. Det var det som skjedde når feministene protesterte under den andre bølgen i kvinnebevegelsen.

---

¹² Holter, Harriet (red) 1996 :12

¹³ Mortensen (red) 2008 : 17

¹⁴ Holter (red) 1996 : 12

¹⁵ Mortensen (red) 2008 : 15

¹⁶ Holter (red) 1996 : 25

¹⁷ Scott 1986 : 1073

Kjønn er bestemt biologisk men ikke bestemt sosialt. Sosialt endres det over tid. Kvinner har historisk hatt mindre penger, makt og innflytelse enn menn. Dette skulle endres og selve betydningen av det å være kvinne skulle endres.

Likestilling innebærer at alle skal ha de samme rettigheter, plikter og muligheter på alle områder i samfunnet. Dette innebærer blant annet lik rett til innflytelse, rett til å påvirke, deling av ansvar og byrder, både på den offentlige og private arena. Det er også et begrep som har endret seg over tid og har forskjellig betydning i forskjellige samfunn. I Norge på 1970-tallet ble det ensbetydende med likestilling mellom kjønn. Likestilling var å bryte ned den kjønnsbaserte maktordningen, den kjønnsbaserte arbeidsdelingen og de tradisjonelle kjønnsstereotypene.¹⁸ I det engelske språket snakker vi da om ”gender equity” (kjønnsrettferdighet) eller ”gender equality”(likestilling mellom kjønn). Likestillingspolitikk vil i denne oppgaven være ensbetydende med politikk som hadde til hensikt å minske eller fjerne forskjellsbehandlingen av kvinner og menn i samfunnslivet.

Likestillingspolitikken i Norge kan deles i to hovedtradisjoner som har stått mot hverandre. Den ene framhever likhet og rettferdighet og er basert på at kjønnene er gjennomgående mer like enn forskjellige. Derfor er likestilling i hovedsak et spørsmål om å realisere like vilkår juridisk og praktisk sett. Tradisjon nummer to bygger på en komplementær forståelse av kjønn, dvs. kvinner og menn representerer forskjellige egenskaper, erfaringer og verdier. Dette lar seg forene med et likeverdig forhold mellom kjønnene. I tiden før 1970 ble kvinnelig fravær i Storting og regjering forklart med henvisning til kvinners egenart, men forskjellsretorikken ble også brukt positivt, som argument for å styrke integrasjon av kvinner i politikken.¹⁹

Politikk: I følge professor i historie Leiv Mjeldheim, handler politikk om fordeling og omfordeling av goder, verdier og plikter i et sosialt system, f. eks. en organisasjon, et lokalt samfunn eller en nasjon. Fordelingen må skje gjennom organ, personer eller institusjoner som kan identifiseres. Politisk oppførsel er da oppførsel som påvirker eller har som mål å påvirke denne fordelingen. Politiske prosesser og institusjoner danner rammen rundt slik oppførsel.²⁰

---

¹⁸ <http://www.likestilling.no/tema.html?id=2> Slått opp den 10.10.07.

¹⁹ Skjeie, Hege 1999 : 110

²⁰ Mjeldheim 1995 : 11

Politikk har i høy grad blitt sett på som et maskulint domene, men dette tok til å endre seg dramatisk på 1970- og 1980-tallet i Norge og i noe mindre grad i Canada. Pierre Mendès-France skrev at "Politics is not the possession of those who give it all their time, all their efforts. It belongs to everybody, and everybody ought to be involved in it."²¹ Det er all grunn til å være involvert i politikk selv om det er vanskelig å definere hva politikk er. Til å begynne med vil jeg nevne denne definisjonen: "politics is the activity by which groups reach binding collective decisions through attempting to reconcile differences among their members."²²

Kvinnehistorisk forskning har bekreftet kvinners nærmest totale fravær fra viktige politiske institusjoner fram til andre verdenskrig. Det at kvinner fikk stemmerett og ble valgbare endret lite. Forklaringer på den kjønnsmessige asymmetrien er søkt i patriarkalske maktstrategier, i de politiske partiers nominasjonspraksis og i et kjønns spesifikt organisasjonsmønster. Noen har pekt på en rekke praktiske og psykologiske barrierer som det var spesielt vanskelig for kvinner å overvinne.²³ Politikk er ikke lenger bare for menn. I dag skal helst "alle" være representert i det norske storting. Det være seg menn, kvinner, homofile, etniske og religiøse minoriteter, unge og gamle. Kvinners inntog i politikken i Norge og Canada er hovedfokuset her.

Kvinner har erobret felt etter felt, noe som muligens er mest synlig i politikken. I tillegg har likestilling mellom kjønnene fått en egen plass innenfor politikken, likestillingspolitikk. Det er ikke lenger snakk om et interesseområde for spesielt interesserte, men en politisk målsetting med bred aksept i det etablerte politiske miljøet i hvert fall i Norge.²⁴ Politikk er et ord med flere betydninger. Det kan defineres både vidt og snevert. Øyvind Østerud definerte det slik:

En vid definisjon sier at politikk er alle sosiale forhold som innebærer makt, styre og autoritet. En snever definisjon sier at politikk er offentlig beslutningsaktivitet og de rammene som leder individers og gruppers handlinger frem til offentlige vedtak.²⁵

I en vid definisjon utvides politikken til det som foregår innen private organisasjoner, nabolag, smågrupper, familier, parforhold, i den grad det har med makt, styre og autoritet å gjøre.

---

²¹ Mendès-France, Pierre. "The Mission of Politics". Saturday Review. New York, 31 mai 1969, tatt fra rapporten til RCSW 1970 : 133

²² Hague 2004 : 3

²³ Blom i Blom&Sogner (red) 2005 : 362

²⁴ Nagel 1995 : 31

²⁵ Østerud 1991 : 15

I en snever betydning avgrenses politikk til det som foregår gjennom de politiske institusjonene – valg, lovgivning, pressgruppevirksomhet, regjeringsdannelse og statsstyre.²⁶ Det er i denne delen av politikken kvinner har slitt mest med for å få innpass og innflytelse. Gjennom historien har det vært få kvinner i regjering og i andre politiske makt posisjoner, og de er fremdeles i mindretall sammenlignet med menn, både i Norge og Canada.

I følge kjønns historikeren Ida Blom hadde et snevert politikkbegrep ført til en trang definisjon av den politiske arenaen. Forskning i etterkrigstidens historie hadde i utpreget grad manglet sosial- og kulturhistoriske perspektiver. Dette var en tilnærming til politisk historie som hvilte på en tanke om at et ganske klart skille mellom det offentlige og det private, og på en forståelse av kjønn som polarisert, og med polariserte kvaliteter. Om man oppfatter kjønn som historisk konstruert og fokuserer på sammenhengen mellom det private og det offentlige, blir det mulig å tolke politikk i et bredere perspektiv.²⁷

Statsviteren Harriet Holter skrev at kvinneforskningen og kvinnebevegelsen har ønsket å utvide politikkbegrepet til å omfatte mer enn det som har vært vanlig, dvs. til å omfatte privatlivet og de intime forhold. Mannsmakt og kvinneundertrykking ble avslørt på bakgrunn av dette, noe som før var mer ”stilltiende” godtatt. Slogordet ”det personlige er politisk” førte til omfattende diskusjoner i både kvinnebevegelsen og kvinneforskningen.²⁸ Familielivet skulle inkluderes i det offentlige og politiske.

Staten er nå det dominerende prinsipp i politisk organisering i verden. Det er en unik institusjon som står over alle andre organisasjoner i samfunnet. Staten kan bruke makt og presse gjennom sin vilje, mens borgerne må akseptere dens autoritet så lenge de fortsetter å bo innen dens grenser.²⁹ En definisjon av staten er: “The state is a political community formed by a territorial population which is subject to one government. A country usually refers to a state’s territory and population, rather than its government.”³⁰ I Norge og Canada er det den liberale, demokratiske velferdsstaten som gjelder. Janneke van der Ros skriver at ”en liberal demokratisk stat kjennetegnes ved at styringen skjer via valgte representanter og på basis av flertallsavgjørelser.”³¹ Representantenes vedtak, lover og forskrifter iverksettes av offentlig ansatte. Det fins noen individuelle rettigheter som blir sett på som ukrenkelige og er beskyttet mot statsintervensjon.

---

²⁶ Østerud 1991 : 15

²⁷ Blom i Blom&Sogner (red) 2005 : 363

²⁸ Holter 1996 : 14

²⁹ Hague 2004 : 7

³⁰ Ibid

³¹ Holter (red) 1996 : 221

Dette gjelder blant annet ytringsfrihet, religionsfrihet, valg- og organisasjonsfrihet. Ikke engang flertallsavgjørelser i representative forsamlinger kan gripe inn i slike friheter. I liberal tenkning er frihet fra statsinnblanding viktig.

Maktfordelingsprinsippet er et annet viktig prinsipp i den liberale stat: ”Den lovgivende, utøvende og dømmende makt har ulike kilder for sin maktutøvelse”.³² Den lovgivende makt får sitt mandat fra folket gjennom frie og regelmessige valg. I vårt parlamentariske system får den utøvende makt sitt mandat fra nasjonalforsamlingen, stortingsflertallets kontroll over regjeringssammensetningen. Derimot er domstolene uavhengig av den folkevalgte utøvende myndighet, og kan overprøve de folkevalgtes vedtak og lover. Domstolenes oppgave er å sikre likhet for loven.³³

Medborgerskap: Kvinner har historisk sett tidligere vært fraværende fra disse maktinstansene. De har ikke alltid hatt fulle rettigheter som borgere, og går vi lenger tilbake så ble de ikke sett på som borgere i det store og hele. I 1818 bestemte Stortinget at begrepet borger, når brukt i grunnloven, skulle kun bety en mannlig borger.³⁴ Det fantes barrierer som måtte fjernes for at kvinner skulle kunne oppnå medborgerskap.

Tidligere professor i statsvitenskap ved Universitetet i Oslo, Helga Maria Hernes skrev at ”begrepet medborgerskap har tradisjonelt vært et uttrykk for de rettigheter og plikter statens borgere har.”³⁵ Dette henviser ikke bare til forhold mellom stat og borgere, men også til forholdet mellom borgerne. Dette er forhold som kommer til uttrykk delvis gjennom lovverket, som plikter og rettigheter for borgere, delvis gjennom tilgjengelige materielle ressurser, enten de er opparbeidet på arbeidsmarkedet, gjennom offentlige overføringer eller privat forsørgelse.³⁶

Den mest sentrale figuren når det kommer til medborgerskap er den britiske professoren i sosiologi T. H. Marshall. Han skrev boken ”Citizenship and Social Class” allerede i 1949 hvor han deler medborgerskap inn i tre deler, eller elementer, nemlig sivile, politiske og sosiale rettigheter. Oppfyllelsen av disse rettighetene var knyttet til hvert sitt århundre, henholdsvis 1700-, 1800- og 1900-tallet.

---

³² Holter (red) 1996 : 221 (Montesquieu, i Dunleavy og O`Leary 1989)

³³ Ibid

³⁴ Nagel i Sogner&Hagemann (red) 2000 : 205

³⁵ Hernes i Nagel 1998 : 85

³⁶ Ibid

Det *sivile* inneholdt de rettighetene som var nødvendig for å inneha individuelle friheter, dvs. handlefrihet, yringsfrihet, religions- og trosfrihet, retten til å eie egen eiendom og avslutte gyldige kontrakter, og retten til rettferdighet. Retten til rettferdighet var noe spesiell, fordi det gjaldt retten til å forsvare og bruke sine rettigheter. Dette med tanke på likestilling i forhold til andre mennesker og de lover man skulle følge. Her kom det frem at de institusjoner som var mest assosiert med sivile rettigheter, var rettssalene. Marshall mente at det *politiske* elementet gjaldt retten til å delta i utøvelsen av politisk makt, enten som et medlem med politisk autoritet eller som et valgt medlem. Det siste elementet, *sosiale* rettigheter, innebar alt fra retten til økonomisk støtte og sikkerhet i retten til å ta fullstendig del i den sosiale arven, og leve et liv som et sivilisert menneske i samsvar med den gjeldende standarden i et gitt samfunn.³⁷ Politiske rettigheter var noe som kom aller først til de øverste klassene, senere nedover i de sosiale hierarkiet og aller sist til de aller fattigste. I følge Marshall må de tre typene av rettigheter være oppfylt for fullt medborgerskap.

I følge Anne-Hilde Nagel er Marshalls framstilling gyldig for Norge, til tross for at den er noe skjev, spesielt med hensyn til kjønnsdiskriminering i tildelingen av rettigheter. Om man følger rettighetsutviklingen for kvinner i Norge, vil man se at kronologien må forskyves en god del.³⁸ Hun skriver at når Marshall påpeker at politiske rettigheter blir utvidet sosialt ovenfra og ned, så stemmer dette for kvinner så vel som menn. Det stemmer at de rike fikk rettighetene før de fattige, men alle kvinner måtte vente til alle menn hadde oppnådd de politiske rettighetene. Kvinner ble plassert lavere enn alle menn i det sosiale hierarkiet. Nagel mener at dermed var kjønn det vanskeligste kriteriet å overkomme når det kom til politisk makt.³⁹

Kvinnens inntog i de sentrale politiske maktsentrene var forskjellige ledd i en lang historisk prosess. De måtte, på samme måte som arbeidere og bønder hadde tidligere, trå over det Stein Rokkan kaller ”de fire terskler”. Noe som skjedde i et langt roligere tempo for kvinnene sammenlignet med de to andre grupperingene. Rokkans terskler er: legitimering (på 1800-tallet), inkorporering (1901-1913), representasjon (1960- og 1980-årene) og til slutt delaktighet i den utøvende maktstyring (i 1986). Nagel mener at kvinner først etter å kommet over disse fire tersklene kunne oppfattes som fullverdige politiske deltakere i den demokratiske stat.⁴⁰

---

³⁷ Marshall 1992 : 8

³⁸ Nagel 1995 : 52

³⁹ Nagel i Sogner&Hagemann (red) 2000 : 209

⁴⁰ Blom i Blom&Sogner (red) 2005 : 364

Regjeringsdeltakelse hører til styringsnivået og var en av de barrierer som måtte overkommes, både formelt og uformelt. Da kvinnene endelig oppnådde stemmerett og valgbarhet til Stortinget på lik linje med menn, kunne de likevel ikke utnevnes til statsråder. Til og med en grunnlovsendring i 1922, som åpnet adgangen til statsrådsembetene, førte ikke til en eneste kvinnelig statsråd. Det skulle gå mange år til før den første kvinnen kom til. Den første kvinnen som styrte et departement var sosialminister Åsland i 1948. Selv når en gruppe har oppnådd like rettigheter, så er det ofte en lang vei fra formell til reell likestilling.⁴¹

1.3 Avgrensning og de kommende kapitler

I denne oppgaven skal jeg ta for meg Norge og Canadas likestillingspolitikk, eller nærmere bestemt den norske likestillingsloven og det canadiske charteret. Jeg vil se på selve utformingen av lovene, for de skiller seg fra hverandre på en rekke områder. Prosessene frem til lovene derimot kan ha fellestrekk. Lovene har vært avgjørende for tidsavgrensningen som jeg har valgt å sette fra 1945-2008. Dette fordi jeg ser litt på tiden før lovene kom og tiden etter. Lovene kom under det som kalles "den andre bølgen i kvinnebevegelsen" så 1970- og 1980-tallet er hovedfokuset. I kapittel 2 tar jeg opp metoden som jeg vil bruke i analysen, som er komparativ metode. Hva det er og hvordan det kan brukes vil jeg gjøre rede for i begynnelsen av kapittel. Etter det vil jeg gi en oversikt over hvilke kilder som er blitt brukt. Videre i oppgaven vil jeg i kapittel 3 gi en presentasjon av lovene. Jeg vil kort gjøre rede for innholdet og utformingen til lovene. Kapittel 4 ser jeg på Norge som "case". Her går jeg kvalitativt inn i litteratur og kilder som angår Norge. Først gir jeg en bakgrunn for lovene. Videre ser jeg på den norske kvinnebevegelsen og hvilken rolle den har spilt. Deretter går jeg i dybden i Stortingsdebattene som var før likestillingsloven ble godkjent. Dette for å se hvordan de definerte likestillingsproblem og hva de forskjellige politiske partiene så på som mulig løsning. Siden vil jeg se på datidens kvinnebevegelses kritikk av loven, før jeg avslutter med tiden etter loven. I kapittel 5 er fokuset rettet mot Canada. Jeg gir først litt bakgrunn om Canada. Deretter ser jeg på kvinnebevegelsen i Canada, slik at man kan sammenligne bevegelsene i de to landene. Jeg har dessverre ikke debatter fra charteret, men takket være en rapport som ble gitt ut i 1970 om statusen til kvinner kan man se hva de definerte som likestillingsproblem i Canada. Etter det tar jeg for meg prosessen til det canadiske charteret, og så kjønnsklausulen paragraf 28. Etter det vil jeg sammenligne Norge og Canada i kapittel 6 som blir konklusjonskapittelet.

---

⁴¹ Nagel i Raaum (red) 1995 : 71

2.0 Metode og kilder

2.1 Innledning

Det er vitenskapens mål å forklare, og som historiker er jeg interessert i tid, som en enhet av kronologi og forandring. Man bruker en historisk forklaring for å få svar på hvorfor noe har forandret seg. Noe av det jeg ønsker å forklare i denne oppgaven er; Hvorfor har Norge flere kvinnelige politikere enn Canada? Hvorfor er det generelt forskjell på likestilling mellom kjønnene i Norge og Canada? Hvordan har utviklingen til Norge og Canada vært så langt? Hvordan skiller denne utviklingen seg?

Dette er spørsmål som kan ha mange ulike svar. Hvordan skal man så nå den forklaringen som er riktig eller i det minste mest sannsynlig? Når vi skal forklare noe historisk må vi sammenlikne tilstanden på forskjellige tidspunkter. Hvorfor oppsto det nye fenomenet? Om variablene forble uendret kan man ikke si at ingen endring ville skje? Det man må gjøre er å lokalisere eventuelt den eller de variablene som kronologisk endret seg før det nye fenomenet.⁴²

Fenomenet er at det ble flere kvinner i politikken. En variabel som endret seg, i perioden 1945 til 2000, var at Norge fikk en likestillingslov og Canada fikk et grunnlovscharter med kjønnsklausuler. Hadde disse lovendringene noen effekt på antall kvinnelige politikere? Dette kan være en mulig forklaring, men det er også andre faktorer eller variabler som spiller inn, som f. eks. det at dette var en periode hvor kvinnebevegelsen i begge landene var rimelig aktiv. Det er disse variablene jeg skal konsentrere meg om.⁴³ Jeg vil i dette kapitlet gjøre rede for hvorfor man sammenligner og hva komparativ metode er. Etter det vil jeg gi en kort presentasjon av kildegrunlaget mitt.

2.1 Komparativ metode

Komparasjon er den eldste metoden i studiet av politikk i vesten.⁴⁴ Det kan f.eks. defineres enkelt slik historiker Knut Kjeldstadli har gjort det. Han skrev, ”Komparasjon er å sammenlikne to ulike utviklingsforløp, to ulike systemer eller to ulike bedrifter opp mot hverandre og lete etter likhetene og ulikhetene mellom dem”.⁴⁵ Det handler her om å sammenligne to ulike stater, to forskjellige lover, to ulike kvinnebevegelser og to ulike utviklingsforløp. Hvorfor sammenligne nasjoner?

---

⁴² Kjeldstadli, Knut 1988 : 437

⁴³ Hague 2004 : 69

⁴⁴ Vickers, Jill 2005 : 120

⁴⁵ Kjeldstadli 1988 : 437

Seymour Martin Lipset skrev, "One knows one's own country better when one learns about other countries."⁴⁶ Man sammenligner på tvers av nasjoner for å forstå, og ikke bare lærer man om andre samfunn, man lærer om sitt eget gjennom andre.

I følge Red Hague kan komparasjon utvide ens forståelse av den politiske verden. Han listet fire fordeler med komparasjon: For det første så blir vår forståelse utvidet ved å lære om andre regjeringer, og kaster nytt lys på vår egen nasjon. Den andre fordel er at komparasjon forbedrer våre klassifikasjoner av den politiske prosessen. Det tredje er at komparasjon gjør oss i stand til å teste hypoteser om politikk. Til slutt gir komparasjon oss en mulighet til å forutsi og kontrollere.⁴⁷ Ikke bare kan det å forstå andre regjeringer hjelpe oss å tolke nye utviklinger, men det kan også hjelpe oss i et nåværende politisk forhold. Kulturforståelsen øker og muligheten for misforståelser minker. Det som funker hjemme fungerer som oftest ikke et annet sted.

Kvinnelige statsvitere har også brukt komparasjon. Mary Katzenstein og Carol Mueller skrev i 1987 at: "Comparative assessments are necessary if the imaginations of feminist activists are to be spurred to think about (...) what is desirable and what is possible in a more feminist world."⁴⁸ De nordiske landene kan ved komparasjon med andre land, som har mindre likestilling, inspirere og veilede de i sin kamp om likestilling mellom kjønnene.

Den canadiske statsviteren Jill Vickers skrev, i boken "Reinventing Political Science" fra 1997, ved å sammenligne kvinner med kvinner, unngår man å gjøre menns verdier og oppførsel til normen. Samtidig er det viktig at man ikke glemmer at menn og kvinner har forskjellige stillinger i alle politiske system. Dersom man bare sammenligner kvinner med menn ville man på midten av 1990-tallet finne at 18 prosent var kvinner i det canadiske parlamentet. Videre ville man forsøke å identifisere barrierene som forhindret kvinner fra å være representert i "House of Commons".

Ville man derimot sammenligner kvinner med andre kvinner begynner man å spørre spørsmål som; hvorfor er det 36 prosent andel kvinner på Stortinget sammenlignet med bare 18 prosent i Canada? Når politikken i Norge har oppnådd en så høy andel kvinner burde det ikke være mulig for andre land til å oppnå det samme eller mer?

---

⁴⁶ Lipset, Seymour i Dogan, Mattei (red) 1994 : 5

⁴⁷ Hague 2004 : 69

⁴⁸ Vickers 1997 : 120

Komparasjon hjelper oss å undersøke f.eks hvordan andre kvinner lykkes i deres kamp om å endre sitt samfunns politiske system eller i å øke kvinners innflytelse i sentrale institusjoner. Ved å sammenligne kan man se muligheten for endring.⁴⁹

Det følger med en viss risiko ved komparasjon. Når man sammenligner er det per definisjon snakk om mer enn en sak eller ett land. Dette øker arbeidsmengden og materiale man bør sette seg inn i. En løsning på dette kan være å ha flere forskere involvert i forskningsprosjektet, eller i det minste ha en ekspert fra hvert land inkludert i studiet. Dette ble gjort i en sammenligning av Sverige og Canada i boken "Women's Organizing and Public Policy in Canada and Sweden".⁵⁰ August 1994 kom hele 18 forskere sammen fra de to landene om dette prosjektet. Hvert kapittel i boken er skrevet av to forskere, en forsker fra hver av landene, som er eksperter i sine felt. I ettertid så tenker jeg at det hadde vært en stor fordel om jeg hadde hatt muligheten til å samarbeide tett med for eksempel en annen master student i Canada.

Ideen om at kravet til viten øker direkte med antall saker eller land er en misforståelse. I følge Hague: "In comparative research, the focus should be on the comparison as much as the countries. Breadth is at least as valuable as depth; indeed detail can often distract from the larger picture." Han lister også opp fem komplikasjoner med komparasjon; Komparativ forskning krever kunnskap om mer enn et politisk system. Det "samme" fenomenet kan bety noe forskjellig i forskjellige land noe som skaper problem når man sammenligner noe man tror er likt. Globalisering gjør at land ikke kan bli sett på som uavhengig av hverandre noe som reduserer antall saker tilgjengelig ved prøving av teorier. Land som er valgt kan være ikke-representativt og dermed begrense betydningen av funnene og til sist vil ethvert par av land variere. Det vil si at man kan aldri oppnå en forskers drøm om å holde alle faktorer konstant i forhold til effekten man ønsker å teste.⁵¹

Komparativ politikk tilbyr mange teknikker, hvorav de tre mest kjente er såkalte "case studies", fokusert sammenligning og statistisk analyse. Den første tar for seg for eksempel en sak eller land som representerer en generell kategori. En advokat kan for eksempel studere en sak som illustrerer et bredere juridisk prinsipp. Fokusert (kvalitativ) sammenligning tar for seg et par eller noen få antall saker eller land. Det faller imellom de to andre metodene og er på en måte en kombinasjon av de begge da den går i dybden samtidig som den gjerne bruker statistikk. Det er like mye fokus på sakene eller landene som det er på sammenligningen.

---

⁴⁹ Vickers 1997 : 120-121

⁵⁰ Briskin, Linda & Eliasson, Mona (red) 1999

⁵¹ Hague 2004 : 71

Statistisk (kvantitativ) analyse derimot tar for seg et større antall saker eller land. I forhold til de to andre så er denne teknikken basert på variablene isteden for selve saken.⁵² Denne oppgaven faller in under fokusert sammenligning derfor skal jeg nå se nærmere på denne teknikken. I en fokusert sammenligning må likheter og forskjeller bli identifisert, og deretter må man gjøre rede for kontrastene som er blitt observert. Fokusert komparasjon fungerer spesielt godt når noen få land blir sammenlignet over tid og når man undersøker de forskjellige responsene til samme problem. En kontrast jeg har observert mellom Norge og Canada er antall kvinner i politikken. Det er interessant å se på hvordan de to landene søker å løse likestillingsproblemet.

Det er to strategier man kan bruke når man skal velge hvilke land man skal bruke i sin forskning. Man kan enten gå etter prinsippet om mest mulig likhet eller mest mulig forskjell. En vanlig strategi er å velge land som er forskjellig i den faktoren man ønsker å studere, men som ellers er ganske like. Denne fremgangsmåten søker å sammenligne land som er så like som mulig i f. eks deres historie, kultur og politiske institusjoner. Da kan man se bort fra disse faktorene som en mulig forklaring på den forskjellen man er interessert i. Selv med to veldig like land vil det være flere faktorer som kan være en mulig forklaring for en observert forskjell. Ofte er det ingen måte å teste hvilken som teller mest eller er mest riktig. I følge Hague; "the problem of too many variables and too few countries cannot be sidestepped: in practice, the value of a focused comparison lies in the journey rather than the destination."⁵³

Da jeg valgte Norge og Canada var jeg ikke klar over at jeg hadde tatt et strategisk valg. Det skjedde takket være utveksling til York at jeg kom borti temaet for første gang. Jeg fikk venner fra Canada, og de gjorde meg oppmerksom på hvor unik Norge er sammenlignet med land utenfor Norden når det kommer til likestilling mellom kjønnene. Jeg begynte ubevisst å sammenligne Norge og Canada på mange områder, og oppdaget at de to landene hadde mye til felles, blant annet kulturelt, økonomisk og utenrikspolitisk. Canada har en velferdsstat, men den er ikke en like utbygd som den norske velferdsstaten. Jeg ble klar over at Canada ikke hadde like mange kvinner i politikken som Norge, og jeg lurte på hvorfor. Jeg så mange likhetstrekk, men en forskjell som jeg ikke såg forklaringen på. Det er denne forskjellen som jeg ønsker å finne en forklaring på. Dermed var temaet for mastergraden min satt.

---

⁵² Hague 2004 : 79-83

⁵³ Hague 2004 : 82

2.3 Kilder

En historikers viktigste redskap for å rekonstruere fortiden er kilder, og er selve grunnlaget til historien. Historiske kilder er spor etter mennesker som f.eks. skjelettresten, redskap, helleristninger, lover, aviser, tidsvitner og fotografier m.m. Man skiller mellom skriftlige og ikke-skriftlige kilder. Når man skriver nyere historie bruker man stort sett skriftlige kilder. Denne oppgaven forholder seg for det mest til skriftlige kilder, med unntak av et seminar jeg var på i forbindelse av likestillingsloven 30 års jubileum. Jeg har skrevet et referat av det som ble sagt og det faller under muntlige kilder.

Jeg vil blant annet bruke selve lovteksten til likestillingsloven og det canadiske charteret. Dette er talende kilder eller normative kilder. De forteller ikke nødvendigvis noe om hvordan forholdene var i virkeligheten. Det er ikke sikkert en lov forteller om den virkelige rettspraksisen, men den beskriver hvordan lovgiveren mente forholdene burde være. Selv om noe var forbudt vil det ikke si at det ikke eksisterte, loven kan ha blitt laget nettopp pga. at det var et problem.

De andre talende kildene er fortellende og har et erfaringsmessig eller kunnskapsmessig innhold. Brev, stortingsdebatter, offentlige rapporter og dagbøker er eksempler på denne typen beskrivende kilder. De kan gi uttrykk for blant annet holdninger til de som er opphav til kilden, og hvordan vedkommende har opplevd sin samtid.

I tillegg skiller man mellom primær- og sekundærkilder. En primærkilde er en kilde som ligger nært begivenheten i tid. Mens en sekundærkilde bygger på en primærkilde ved at den refererer eller henviser til primærkilden. Denne masteroppgaven og lærebøker er eksempler på sekundærkilder.

Målet er å foreta en komparasjon av de to landene og deres lover som fremmer kjønnslikestilling. I den anledning har jeg blant annet vært på besøk i Stortingets arkiv, men jeg har dessverre ikke hatt muligheten til å gjøre det samme i det canadiske parlamentet. Derfor vil kildegrunnlaget variere litt for de to landene. I Stortingets arkiv fant jeg innstillinger, proposisjoner, debatter og selve lovforslagene, dvs. hele saksgangen til likestillingsloven. Disse utgjør noe av primærkildene mine for kapittel 4, hvor jeg ser nærmere på dette. I tillegg har jeg litteratur som ble gitt ut rett etter loven kom pluss nyere litteratur.

”The Canadian Charter” utgjør en viktig del av kildegrunnlaget mitt. I kapittel 5 vil en rapport skrevet i 1970 av ”the Royal Commission on Status of Women” være en sentral kilde. I likhet med Stortingsdebattene så kan de fortelle om situasjonen på daværende tidspunkt, blant annet hvilke barrierer som fantes i samfunnet.

I tillegg ser jeg på selve loven og litteratur som kom ut rett etter charteret kom. Dette danner primærkildene mine. Jeg har også brukt nyere litteratur, offentlige internettsider, artikler og andre offentlige rapporter.

Forskjellig statistikk vil bli brukt i min komparasjon av de to landene. Tallfesting gjør at man kan ordne store mengder informasjon i enklere uttrykk. Ved stor datamengde er dette nødvendig for å sammenfatte. Kvantifisering blir da en forutsetning for forståelse.⁵⁴ Dette viser blant annet andel kvinnelige representanter i ulike perioder før og etter at lovene kom. Tidserier har blitt funnet særdeles interessant for historikere, det vil si opplysninger som gjelder det samme, som man kan sammenligne, og som angår noe som gjentas med jevne mellomrom, f. eks årlig. Slik kan vi se utvikling og forandring over tid. Ved å kvantifisere fastsetter man utbredelsen eller omfanget mer presist. Det å si at kvinner i politikken økte med 20 prosent, er mer tilfredstillende enn å si ”ganske mye”.

Stortingsforhandlingene har vært den helt sentrale kilden i politisk historie. Stortingets arkiv har et eget saksarkiv (nr. 1-2/4), som inneholder bare saker som angår kvinners likestilling. Her har altså Stortinget allerede sortert ut saker som kan være relevant for oppgaven. Det jeg måtte gjøre var å sortere ut saker fra den aktuelle perioden som hadde med selve likestillingsloven å gjøre. En sak er alt fra en innstilling, melding, proposisjon, spørretimespørsmål og interpellasjon, som har litt tatt opp i Stortingets to avdelinger Odelstinget og Lagtinget. På daværende tidspunkt var det vanlig at når et nytt Storting kom sammen etter et valg, ble en fjerdedel av representantene valgt til Lagtinget, mens de resterende dannet Odelstinget. (se Grunnlovens paragraf 76) Om de to avdelingene ved gjentatte behandlinger ikke kom til enighet, ble forslag behandlet i plenum.⁵⁵

I følge Grunnloven er retten til å legge frem lover forbeholdt regjeringen og medlemmer av Odelstinget. De fleste lovforslag kommer fra regjeringen. Dette er en formalitet, som henger sammen med at lovsaker først skal drøftes i Odelstinget. Et lovforslag kan også komme fra et lagtingsmedlem eller en privatperson så lenge en representant fra Odelstinget er villig til å signere og legge det frem for presidentskapet. Disse blir kalt private lovforslag og spiller liten rolle for omfanget av den totale lovproduksjonen.

---

⁵⁴ Kjeldstadli 1999 : 229

⁵⁵ <http://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Valg-og-konstituering/Konstituering/> hentet 16.11.08.

De fleste lovsaker er så kompliserte og kan påvirke samfunnet så drastisk at de trenger grundig gjennomgang både faglig og lovteknisk.⁵⁶ En lov blir til gjennom en prosess bestående av flere ledd; forberedende lovarbeid, lovforslag, komitébehandling, behandling i de Odelstinget og Lagtinget og sanksjonering av Kongen i statsråd.⁵⁷ Nå skal jeg gjøre rede for noen av begrepene i saksgangen.

Odelstingsproposisjon er et lovforslag som kommer fra regjeringen og blir oversendt til Odelstinget for behandling. Dette er resultatet av saksgangen og her finner man blant annet bakgrunnen for lovforslaget og lovens innhold.

Innstilling er når en komité har drøftet en sak og det avgis en skriftlig innstilling. Denne gir uttrykk for komiteens syns og forslag til vedtak. Dette kommer som oftest etter en Odelstingsproposisjon er blitt lagt fram.

Stortingsmelding kan være en orientering fra regjeringen til Stortinget om ulike sider ved statlig virksomhet eller om planer som regjeringen vil sette i verk, som den ønsker å ha drøftet i Stortinget. Skulle en regjering ønske å trekke tilbake en proposisjon, skal det skje i form av en melding. De gir oversikt over hvordan man ligger an og veien videre blir drøftet.

Interpellasjon er mer omfattende spørsmål til regjeringen eller en statsråd. Det er anledning for debatt, mens **spørretimespørsmål** er korte, og det dreier seg om konkrete saker.

---

⁵⁶ Mjeldheim 1995 : 92-93

⁵⁷ <http://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Arbeidet/Lovarbeidet/> hentet 29.04.09

3.0 Presentasjon av de to lovene

”Vi er ikke her fordi vi er lovbrøtere, men fordi vi vil bli lovstiftere.”⁵⁸

3.1 Innledning

Siden demokratiets framvekst har kvinner kommet sammen om politiske saker og om kravet rett til deltakelse. De ville ha noe å si i økonomiske og politiske forhold i deres samfunn, på lik linje med menn. Like rettigheter i forhold til loven er selve fundamentet i liberal demokratisk teori og nødvendig for forståelsen av liberal demokratisk politikk. Det er selve løftet i et liberalt demokrati.⁵⁹ Medborgerskap og tanken om at alle individ er like i forhold til loven har vært det ledende synspunkt i den liberale demokratiske diskusjonen. Liberale feminister som Mary Wollstonekraft og John Stuart Mill på 1800-tallet og for eksempel Betty Friedan på 1900-tallet, konfronterte utestengelsen av kvinner fra kategorien ”medborger” gjennom å vise til kvinners evner og bruke juridisk reform som en mekanisme for å kreve kvinners like muligheter som menn i det offentlige.⁶⁰

Men stemmerett og valgbarhet ga ikke automatisk representasjon og styringsmuligheter. Den andre bølgen i kvinnebevegelsen ved slutten av 1960- og i store deler av 1970-tallet, satte spørsmål ved effektiviteten og gyldigheten til det representative demokrati. Kunne deltakelse i eksisterende strukturer påvirke kvinners daværende situasjon? Feminister og andre sosiale aktivister argumenterte med at parlamenter hadde en tendens til å ha en overrepresentasjon av dominerende grupper og stenge ute underprivilegerte grupper, som for eksempel kvinner, de lavere klasser og etniske minoriteter.⁶¹ Menn har gjennom århundrer blitt forskjellsbehandlet positivt i forhold til kvinner, og den formelle likeretten bare videreførte denne forskjellen og menns overtak. Noen mente at tiden var inne for positiv forskjellsbehandling av kvinner, for at man på denne måten kunne bryte ned gamle samfunnsstrukturer. Likestillingsloven hadde blant annet som mål å gjøre nettopp dette, men det var politisk uenighet om hvor langt loven skulle kunne gå i inngrep og positiv særbehandling.

---

⁵⁸ Emmeline Pankhurst hentet fra <http://www.ordtak.no/index.php?emne=Kvinnesak>

⁵⁹ Vickers 1997 : 49-50

⁶⁰ Gotell, Lise 1990 : 2

⁶¹ Briskin, Linda (red) 1999 : 185 “Looking for New Opportunities in Politics: Women’s Organization and the Political Parties in Canada and Sweden.” Skrevet av: Chantal Maillé og Lena Wangnerud

Selv om man i dag kan si at kjønnene stort sett formelt er likestilt på de fleste samfunnsområdene både i Norge og Canada, har det ikke alltid vært slik. I tiden før lovene kom var det stor forskjell på kvinners og menns deltakelse i arbeidslivet, lønnsforhold, utdanning, offentlige verv og husholdningsoppgaver. Det kom frem i 1974-75 at ”kvinner i praksis har langt dårligere muligheter enn menn til å nyttiggjøre seg sine formelle rettigheter og full utfoldelse i samfunnet”.⁶² Særlig gjaldt dette utenfor hjemmet. Dette gav uttrykk for et behov for tiltak som ville bidra til økt likestilling for spesielt kvinner, selv om det kunne sies at menn også kunne bli begrenset av de tradisjonelle kjønnsrolleoppfatningene.

Da den norske likestillingsloven (1978) og det canadiske charterets likestillingsklausuler (1985) endelig kom, ble kvinner formelt sett likestilt med menn og kjønnsdiskriminering ble forbudt. Formell likestilling er når lovverket behandler hver person likt, med det utgangspunkt at hver eneste person er lik. Med det overser man den sosiale strukturen som vi alle lever i, og dens effekt på hvert individ. Derimot om begge kjønn hadde de samme mulighetene i arbeidsmarkedet for lik lønn, utdanning og personlig sikkerhet ville en formell likestillingslov eller charter vært tilstrekkelig.⁶³

I ”Levekårsundersøkelsen” analyseres en rekke faktorer som skiller svakere stilte fra sterkere stilte grupper i samfunnet. I NOU (Norges offentlige utredninger) fra 1976 kom kvinner gjennomgående dårligere ut enn menn i målinger på en rekke viktige områder, som utdanning, adgang til lønnet arbeid og til fritt å velge yrke, inntektsforhold og karrieremuligheter, arbeidsbelastning og tid til egen disposisjon. Det gjaldt også ulike muligheter til å delta aktivt på ulike områder av samfunnslivet og til å øve innflytelse på sin egen livssituasjon.⁶⁴ En del undersøkelser tydet på at kvinners spesielle situasjon hadde negative helsemessige virkninger.⁶⁵

Det ble slått fast at i dette arbeidet måtte det tas i bruk en rekke forskjellige virkemidler. Mye av den forskjellsbehandlingen som fant sted skyldtes holdninger til kjønnsroller. Det ble forventet at den norske regjeringen ville ta for seg oppgaven å endre holdninger gjennom offentlige tiltak, selv om de hadde begrenset påvirkningskraft.⁶⁶ Et slikt tiltak kunne være en lovendring som i det minste ville sikre kvinner og menn like formelle rettigheter. Loven ville kunne hindre diskriminerende forskjellsbehandling.

---

⁶² Ot. Prp. Nr. 1974-75 : avsnitt 2.3

⁶³ MacIvor 1996 : 176

⁶⁴ NOU 1976 : 28

⁶⁵ Ot. Prp. Nr 1 1977/78 : 5

⁶⁶ Ibid

Norge var først ute av de to landene med en slik lov som har til hensikt å gi kvinner og menn like rettigheter. Hva var innholdet i den norske likestillingsloven og det canadiske charteret? Hva søkte de å oppnå med lovene? Har de ført til at kvinner har oppnådd like muligheter som menn i det offentlige, for eksempel i politikken? I dette kapittelet vil jeg først se nærmere på den norske likestillingsloven og dens utforming, før jeg tar for meg det canadiske charterets paragraf 15 og 28.

3.2 Norges lov om likestilling mellom kjønnene

Likestillingsloven ble vedtatt i 1978 og sist revidert i juli 2005. Jeg vil her fokusere på likestillingsloven som ble vedtatt i 1978. Den er ikke del av den norske grunnlov, men er en ”vanlig” lov. Loven bygger på den daværende regjeringens tidligere forslag til lov om likestilling fremsatt i Odelsting proposisjon nr. 33 (1974/75), på behandlingen av lovforslaget i Stortinget, jfr. Innstilling Odelsting nr. 43 for 1975/76 og forhandlingene i Odelstinget og endelig på et forslag til likestillingslov fremsatt av Høyres stortingsgruppe i februar 1977.⁶⁷

I innstilling til Odelstinget nr. 43 (75/76) sto det skrevet at det var en viktig oppgave for myndighetene å virke til at forholdene ble tilrettelagt for en økt likestilling av menn og kvinner. Tiltakene ble delt i to: Det første tiltaket skulle angripe årsakene til kjønnes ulike stilling, og det andre skulle hindre forskjellsbehandling på grunnlag av kjønn. Arbeid som tok sikte på å angripe årsakene ble tiltak som gir kjønnene like rettigheter og mulighet til utdanning blant annet nevnt. I tillegg tiltak for å endre holdninger som en mønsterplan i grunnskolen, aktiv holdningspåvirkning fra yrkesrettleiinga, arbeidsformidlingskontorene og lignende. I tillegg til å fjerne årsakene til kjønnes forskjellige stilling i samfunnet, ble det gjort klart at det bør også forbys å forskjellsbehandle kvinner og menn.⁶⁸

Etter forslaget som ble lagt frem av daværende regjering i Ot. prp. nr. 1 skulle forskjellsbehandling av kvinner og menn ikke være tillatt. Forskjellsbehandling ville si handlinger som stilte kvinner og menn ulikt på bakgrunn av forskjellig kjønn. Ulik behandling som var i overensstemmelse med lovens formål (fremme likestilling), ble ikke sett på som forskjellsbehandling. Lovfremlegget omfattet forskjellsbehandling på alle områder med unntak av indre forhold i trossamfunn. Loven skulle heller ikke håndheves innen familielivet og andre rent personlige forhold. Det ville være adgang for Kongen til å unnta forhold fra lovens virkeområde, for eksempel visse sider av virksomheten i private foreninger. (§2)

---

⁶⁷ Ot. Prp. Nr. 1 1977/78 : 3

⁶⁸ Innst. O. Nr 43 1975/76 : 3-4

Nærmere inneholdt lovutkastet regler om likestilling i arbeidslivet. Det ble bestemt at det ikke må gjøres forskjell på kvinner og menn ved ansettelse, forfremmelse, permittering og oppsigelser. Kjønnene skulle likestilles ved opplæring, videre utdanning og permisjon i forbindelse med utdanning. I tillegg skulle kvinner og menn som var ansatt i samme bedrift ha lik lønn for arbeid av lik verdi.⁶⁹

Dessuten inneholdt lovutkastet en regel om at læremidler som brukes i skolene og undervisningsinstitusjoner, skal bygge på likestilling mellom kjønnene sant en regel om at reklame ikke må være i strid med likeverdet mellom kvinner og menn.

Til tross for at loven skulle gjelde for det som hører til familieliv og lignende, ville den ikke bli håndhevet på dette området. Loven skulle for øvrig håndheves av et likestillingsombud med oppgave å virke for at loven ble etterlevd ved å påvirke andre til frivillig å innrette seg etter lovens bestemmelser. Dersom ombudet ikke oppnådde frivillige ordninger, kunne saken bringes inn for en klagenemnd for likestilling med myndighet til å treffe bindende avgjørelser i saken.⁷⁰

Det ble innvendt at lovregler som sikret likebehandling mellom kjønnene heller burde bygges inn i de forskjellige spesiallover, og at en generell lov om likestilling dermed ville være unødvendig. Etter departementets mening, ”vil imidlertid en egen likestillingslov ha vesentlig større innflytelse når det gjelder å øke bevisstheten om de urettferdigheter som i dag forekommer”.⁷¹ En generell lov ville også lette muligheten for å få etablert et egnet håndhevingsapparat.

Det ble også stilt spørsmål ved om likestilling mellom kjønnene kunne virke til å tilsløre de reelle problemene, ved at den tilsynelatende la like stor vekt på menns vansker og begrensninger innenfor det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret som kvinners. Det som krevdes på daværende tidspunkt var lovregler som forbød diskriminering av kvinner, og som sikret kvinner særrettigheter i samfunnet for å rette opp de eksisterende skjevheter. Forbruker- og administrasjonsdepartementet sa seg enig i at,

(...) lovens praktiske hovedmål i dagens samfunn og i lang tid framover må være å bedre kvinnens stilling. Departementet mener likevel at lovregler på dette området må ta sikte på det overordnede, langsiktige mål – full likestilling mellom kvinner og menn. Dette er viktig ut fra den holdningsendring til kjønnsrollene som man håper loven vil bidra til.⁷²

---

⁶⁹ Ot. Prp. Nr. 1 1977/78 : 3

⁷⁰ Ibid : 4

⁷¹ Ibid : 5

⁷² Ot. Prp.Nr. 1 1977/78 : 6

Ved å inkludere menn så øker likestillingen mellom kjønnene. Dersom loven bare hadde forbudt diskriminering av kvinner, ville den kanskje ikke få den samme virkningen. Lovens formål kom til uttrykk i lovutkastet §1:

Denne lov skal fremme liketilling mellom kjønnene og tar særlig sikte på å bedre kvinnens stilling. Offentlige myndighet skal legge til rette for at likestilling mellom kjønnene på alle samfunnsområder. Kvinner og menn skal gis like muligheter til arbeid og utdanning.⁷³

Loven tok altså særlig sikte på å forbedre kvinners stilling.⁷⁴

I den endelige likestillingsloven (paragraf 3) ble generalklausul formulert slik:

Forskjellsbehandling av kvinner og menn er ikke tillatt.

Med forskjellsbehandling menes handlinger som stiller kvinner og menn ulikt fordi de er av forskjellig kjønn. Som forskjellsbehandling regnes videre en handling som faktisk virker slik at det ene kjønn på urimelig måte stilles dårligere enn det annet.

Ulik behandling som i samsvar med lovens formål fremmer likestilling mellom kjønnene er ikke i strid med første ledd. Det samme gjelder kvinners særlige rettigheter ut fra den eksisterende ulike situasjon mellom kvinner og menn.⁷⁵

I Ot. prp. nr. 33 ,der forslaget om ombudsordning ble fremmet, heter det:

En effektiv håndheving av loven tilsier derfor at en offentlig myndighet har ansvaret for å overvåke at reglene blir fulgt. Til slutt nevnes det at likestillingsloven er ment å bli brukt som et middel til å påvirke utviklingen. Loven skal ikke bare anvendes i vanlig forstand, men skal gjennom en gradvis endring av praksis være et redskap for å oppnå økt likestilling mellom kjønnene.⁷⁶

Offentlige myndigheter og staten skulle passe på at loven ble overholdt. Loven var et middel som staten skulle bruke for å påvirke utviklingen. Den åpnet også for å bli tilpasset etter behov for å være det rette redskapet for å oppnå likestilling. Hvordan var kjønnsklausulene i det canadiske charteret utformet, hva sier de? Såg man noen likheter mellom de to lovene?

---

⁷³ Ot. prp. nr. 1 1977/78 : 24

⁷⁴ I 2009 lyder §1 slik "Denne lov skal fremme likestilling mellom kjønnene og tar særlig sikte på å bedre kvinnens stilling. Kvinner og menn skal gis like muligheter til utdanning, arbeid og kulturelle og faglig utvikling.

⁷⁵ Ot.prp. nr. 1. 1977/78 : 24

⁷⁶ Ot. prp. nr 33 : 48

3.3 The Canadian Charter of Rights and Freedoms

Det canadiske charteret er den største milepælen innen menneskerettigheter i Canada. Da den ble signert ble "human rights" en iboende og uforanderlig del av den canadiske identiteten. Landets forpliktelse overfor menneskerettigheter kom først til syne ved godkjenningen av "The Canadian Bill of Rights". Til tross for sine gode hensikter ble den som en føderal lov, for vanskelig å håndheve.

Tidligere Statsminister Pierre Elliot Trudeau (1919-2000) var en mann med store visjoner, og var den som først la fram saken. Trudeau trodde på en fornyelse av grunnloven, noe han tidligere hadde lovet Quebec i bytte mot at de forkastet provinsens forslag om separasjon fra resten av Canada. I Quebec hadde han tidligere arbeidet som advokat og var ekspert på sivile rettigheter, og han var overbevist om at det var et behov for et fast forankret "Charter of Rights". Regjeringen Trudeau la frem et utkast av charteret høsten 1980. Deler av det var ganske likt det gamle "Bill of Rights". I flere måneder holdt regjeringen offentlige høringer hvor forskjellige interessegrupper hadde mulighet til å foreslå forbedringer.⁷⁷ (Dette ser jeg nærmere på i kap. 5) Trudeau klarte i 1982 å få den canadiske grunnloven hjem fra Storbritannia, og med den det nye "The Charter of Rights and Freedoms".⁷⁸ Charteret ble tatt inn i Canada sin grunnlov. Dette gjorde den sterkere enn en vanlig lov, for en vanlig lov kan bli avvist i retten om den står i konflikt med grunnloven (constitution) i landet.

Charteret ble først godkjent som lov i 1982, med unntak av likestillingsklausulene (paragraf 15 og 28) som først trådte i kraft i 1985. Charteret kom litt senere enn den norske likestillingsloven. Det er likestillingsklausulene som er det som står mest sentralt i denne oppgaven, da vi fokuserer på likestilling mellom kjønn.

Canada er en føderasjon bestående av ti provinser og tre territorier. En føderal stat er en stat som samler mange forskjellige politiske samfunn under ett felles styre for felles formål, og med separate lokale eller regionale regjeringer for de spesielle behov til hver enkelt region. Alle nye lover som blir vedtatt i en av provinsenes regjering, i et av territoriene eller av det canadiske parlamentet må etterkomme charteret.

Den canadiske grunnloven er et sett av spesielle lover som skal veilede dommere i deres tolkning av de andre lovene. Grunnloven beskriver fordelingen av makt mellom den føderale og de provinsielle regjeringene, den definerer makten og sammensetningen mellom "House of Commons" og "the Senate" og skal beskytte det canadiske folk mot noen som helst statlig handling som urettmessig bryter deres konstitusjonelle rettigheter og friheter.

---

⁷⁷ MacIvor 1996 : 176

⁷⁸ <http://www.chrc-ccdp.ca/en/timePortals/milestones/113mile.asp> hentet 5 februar 2009.

Hvilken som helst lov som står i konflikt med en del av charteret kan bli avvist i en rettsal, med mindre den blir reddet av paragraf (section) 1:

The Canadian Charter of Rights and Freedoms guarantees the rights and freedoms set out in it subject only such reasonable limits prescribed by law as can be demonstrably justified in a free and democratic society.⁷⁹

Charterets paragraf 15 (1) var de generelle likestillingsrettighetene og garanterte for retten til likhet uten diskriminering. Den listet opp et antall premisser, inkludert "sex" (kjønn) hvorav diskriminering ble spesifisert som forbudt. Paragraf 15 (1) ble formulert slik:

Every individual is equal before and under the law and has the right to the equal protection and equal benefit of the law without discrimination and, in particular, without discrimination based on race, national or ethnic origin, colour, religion, sex, age or mental or physical disability.⁸⁰

Charteret beskyttet noe som er kjent som "substantive equality". Substantiv, i motsetning til formell likestilling, betyr at for å fastslå at diskriminering har inntruffet, må man vurdere se om den forventede innvirkingen og effekten av lovene på enkelt individer og sosiale grupper. Substansiell likestilling erkjenner at likestilling (equality) ikke betyr bare fravær av diskriminering, men at i noen situasjoner er det nødvendig med positive tiltak for å promotere reell likestilling. I den sammenheng var det viktig å få med seg paragraf 15 (2) i charteret. Den gjorde det klart at charteret åpnet for lover, tiltak og aktiviteter som kunne forbedre situasjonen til de som er vanskeligstilte, f.eks. i en jobb situasjon.⁸¹ Paragraf 15 (2) ble formulert slik i Charteret:

(2) Subsection (1) does not preclude any law, program or activity that has as its object the amelioration of conditions of disadvantaged individuals or groups including those that are disadvantaged because of race, national or ethnic origin, colour, religion, sex, age or mental or physical disability.⁸²

---

⁷⁹ The Canadian Charter of Rights and Freedoms" (1982) se vedlegg 2.

⁸⁰ Ibid

⁸¹ "Canada and the Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women: An Overview." Department of Foreign Affairs and International Trade 1999 : 8

⁸² The Canadian charter of Rights and Freedoms" (1982)

Den andre likestillingsparagrafen, paragraf 28, i charteret bekreftet at alle de rettighetene og frihetene som står skrevet i charteret gjelder for både menn og kvinner. Den er formulert slik: ”Notwithstanding anything in this Charter, the rights and freedoms referred to in it are guaranteed equally to male and female persons.” Charterets likestillingsklausuler er ikke blitt endret siden i 1985.

3.4 Konklusjon

I dette kapittelet har jeg presentert selve utformingen av den norske likestillingsloven og det canadiske charter. Det kom frem at begge landene godkjente positiv særbehandling, om det førte til økt likestilling mellom kjønnene. Den norske likestillingslovens (generalklausul) fokuserte bare på kjønn, i motsetning til det canadiske charteret som nevner flere grupper i samfunnet som måtte beskyttes mot diskriminering. Etnisitet er det som står først på lista, mens kjønn faller ganske langt ned på listen. Altså kan man si at Norge hadde færre konkurrenter eller aktører sammenlignet med Canada i likestillingskampen. Norge er en av de nasjonene som hadde størst andel av migranter til Amerika, og har ikke før i senere tid blitt et multikulturelt samfunn. Canada derimot er et land bygd på immigrasjon, og har i sin historie alltid hatt en etnisk konflikt mellom den fransktalende (Quebec) og den engelsktalende delen av landet. Det var denne friksjonen mellom to folkegrupper, som lå i bunnen for charteret. Norge var ikke i like stor grad som Canada et multikulturelt samfunn da likestillingsloven ble utformet. Dette kan ha ført til at vi fikk et sterkere fokus på kjønn. Dette kan ha vært med på å bidra til at likestilling mellom kjønn er kommet lengre i Norge. Jeg fant også at det canadiske charteret er en del av Canadas grunnlov, mens den norske likestillingsloven bare er en vanlig lov. Det er snakk om to forskjellige lovtyper. Det er enklere å endre en vanlig lov sammenlignet med et lands grunnlov. Det varierer fra land til land hvordan man endrer en grunnlov. Charterets likestillingsklausuler har aldri blitt endret, mens den norske likestillingsloven har blitt endret mange ganger. Det å enkelt kunne endre loven vil være en fordel dersom man ser at tiltaket/loven ikke fungerer slik som ønsket, noe for eksempel Brundtland-regjeringen gjorde. Ved midten av 80-tallet endret Norge likestillingsloven, ved å innføre kjønnskvalifisering i offentlige utvalg. Samtidig vil en grunnlovsklausul kunne gi et sterkere vern mot vilkårlig endringer etter skiftende politisk flertall eller mot ulikebehandling i ulike føderale stater – noe som kunne være en reell problemstilling i Canada (se vedlegg 1 og 2 for hele lovtekstene).

4.0 Da alt var politikk - Likestillingspolitikk i Norge på 1970-tallet

”Forestillingen om at vi lever i et samfunn med likestilling mellom kjønnene, er selv største hindring fram mot et slikt samfunn.”⁸³

4.1 Innledning

På 1970-tallet het det at alt var politikk. Menneskers liv er på mange måter et offentlig anliggende. Organiseringen av hverdagen og reguleringer av forhold mellom mennesker, som f. eks mellom arbeidsgiver og arbeidstaker, mellom kjøper og selger, mellom kvinne og kvinne, mellom mann og kvinne har i økende grad blitt offentlig politikk. Et feministisk perspektiv har villet inkludere den såkalt private sfære i det politiske. Det fikk store konsekvenser at det politiske ble utvidet på denne måten.

Offentlig politikk er med på å forme og gi innhold i kjønnsidentitet(er). Lover, forskrifter og reguleringer av menneskers adferd og av mellommenneskelige forhold er en type rammer – og i visse tilfeller begrensninger – for kjønnsrelasjoner. Offentlig fordelingspolitikk er en annen type rammevilkår for forholdet mellom borgere, og mellom kvinner og menn.⁸⁴ Lovfesting av rettigheter er en viktig forutsetning for reell likestilling mellom kjønnene.

I 1970-årene betydde likestilling både likestilling mellom kjønnene eller kjønnslikestilling. I dag har vi andre grupper (homofile, innvandrere, multietniske osv) som har utvidet betydningen til likestillingsbegrepet. Likestillingspolitikk var ensbetydende med politikk for å minske eller fjerne systematisk forskjellsbehandling av kvinner og menn i samfunnslivet.⁸⁵ Målsettingen om likestilling mellom kjønnene ble legitim. Den 9. juni 1978 fikk den sitt legale uttrykk i lov om likestilling mellom kjønnene. Denne loven skal jeg se nærmere på i dette kapitlet og problemstillingen er:

Hvilke likestillingsproblem fantes i det norske samfunn under den andre bølgen i kvinnebevegelsen. Hvem var aktørene i utformingen av likestillingsloven? Hvem ønsket en lov og hvorfor?

---

⁸³ Dahl, Tove Stang 1975: 15

⁸⁴ Holter (red) 1996: 220

⁸⁵ Raaum, Nina (red) 1995: 31

Jeg vil først gi dere litt bakgrunn for lovene og se nærmere på ”kvinnepolitikkens tiår”. Så vil jeg ta for meg kvinnebevegelsens inndeling og utvikling i Norge. Hvilken rolle spilte den i forbindelse med utformingen av likestillingsloven? Stortingsdebattene i forbindelse med likestillingslovene er en viktig kilde, og jeg vil gå i dybden i disse, for å finne svar på hvor de forskjellige politiske partiene sto i forhold til en lov om likestilling mellom kjønnene, og hva de definerer som problem i kampen om likestilling. Etter det vil jeg se nærmere på kvinnebevegelsens kritikk av loven. Avslutningsvis vil jeg si noe om tiden etter loven ble vedtatt.

4.2 Bakgrunn for lovene - Kvinnepolitikkens tiår

1970-tallet forbindes ofte med at det kom en vårflom over hele den vestlige verden med hensyn til likestilling og kvinnesak. De fleste er stort sett enig i at 1970-årene sett fra et kjønns historisk perspektiv står frem som et tydelig vannskille i etterkrigstiden. Det som først kom til uttrykk fra 1970 og utover, hadde sine røtter i de tilsynelatende stabile 1950- og 1960-årene. 1970-årene og første halvdel av 1980-årene ble en tid preget av oppbrudd og endringer.

Ida Blom skriver at velferdssamfunnet og utdanningseksplasjonen førte til en sosial utjevning. Barnetallet sank, samboerskapet kom in som alternativ til ekteskapet og det ble et økt antall av yrkesaktive kvinner. Den herskende forståelsen av kvinnelighet og mannlighet fikk sterk kritikk fra den nye kvinnebevegelsen, og de krevde en endring i kjønnsrelasjonene i både det private og det offentlige samfunn. Staten, eller den nye velferdsstaten skulle legge til rette for de endringene kvinnene behøvde, for å bli mer likestilte med menn.⁸⁶

Den nye kvinnebevegelsen – eller kvinnefrigjøringsbevegelsen som den ofte ble kalt – hadde et felles grunnlag. Det som fenget var Simone de Beauvoirs synspunkt at kultur langt mer enn natur formet kvinners vesen. Ingen var født kvinne, det var noe man ble med den oppdragelsen man fikk og de påvirkningene man møtte.⁸⁷ En ny, yngre og mer synlig kvinnebevegelse vokste frem, opinionens interesse for kvinnespørsmål ble gjenopplivet, saker vedrørende kvinner ble satt på den politiske dagsorden og tiltak som skulle bedre kvinners situasjon ble gjennomført. På bakgrunn av dette blir dette tiåret ofte referert til som et ”kvinnepolitikkens tiår”.

Den nye kvinnebevegelsen var et internasjonalt fenomen, som hadde tilknytning til blant annet de anti-autoritære strømningene på slutten av 60-tallet. Den spredte seg raskt over hele den vestlige verden.

---

⁸⁶ Blom i Blom & Sogner 2005:336

⁸⁷ Blom 2005 : 370

De forskjellige lands bevegelser lot seg påvirke og inspirere av hverandre, men i hvert enkelt land fikk utviklingen sitt spesielle særpreg ut fra de politiske, sosiale, kulturelle og økonomiske forhold. Dette gjelder også for Norge og Canada. Den nye kvinnebevegelsen fikk stor oppslutning og innvirkning i Norge (og Norden forøvrig) og bidro til at norske kvinner ervervet seg posisjoner som kvinner mange steder i verden hadde lite tilgang til.⁸⁸

Da industrialiseringen tok til for alvor ved slutten av 1800-tallet endret samfunnet seg. Det skjedde en urbanisering av befolkningen og det ble mer vanlig for kvinner å ta arbeid utenfor hjemmet. Kjønnrollene var i endring, mens holdninger om en kvinnes plass hang igjen. Norsk kvinnesaksforening⁸⁹ ble stiftet i 1884 og i 1893 ble ”The National Council of Women of Canada”⁹⁰ (NCWC) dannet. Begge organisasjonene har eksistert uavbrutt siden, og fått selskap av andre organisasjoner med formål å bedre kvinners stilling i samfunnet. Det første høydepunktet for kvinnebevegelsen eller første bølgen hadde vært omkring århundreskiftet i forbindelse med kampen om stemmerett. Norge fikk allmenn stemmerett for kvinner i 1913 og i Canada i 1920.

Mellomkrigstiden og 1940- og 1950-årene var roligere perioder i kvinnepolitikken utvikling. Femtitallet er blitt kalt ”Husmorepoken”, men den allmenne tilslutning til husmorrollen som kvinnerolle nummer en var begynt i årtiene før krigen. Det var i denne perioden stor enighet om ett eneforsørger system der far tjente penger og mor forbrakte dem hjemme. I de første 60-70 år av forrige århundre var det vanlig med bare en arbeidslønn å leve av pr. familie. Familiens rolledeling ble på det kollektive plan forstått som et skille mellom offentlig og privat.⁹¹ Utover i etterkrigstiden sprakk rolleidealene i ”husmorepoken” opp og en ny kvinnesaksbølge begynte å samle seg. Sosiologene Runa Haukaa og Harriet Holter har kalt 1950-åra ”oppladings tiår”, 60-åra det ”eksplosive tiår” og 70-åra altså ”kvinnepolitikken tiår”.⁹² Kritisk kjønnsrolleforskning klarla at den formelle likestilling kvinnene hadde oppnådd, ikke hadde medført reell likestilling. Fordelingen av makt mellom kvinner og menn var nesten uendret i første halvdel av hundreåret. Dette ble debattert i Norge, samtidig som det kom internasjonale impulser fra kvinnedebatten i USA. FNs kvinnekommisjon og Den internasjonale arbeiderorganisasjonen (ILO) kom med viktige vedtak om kvinners rettigheter, som Norge og Canada fulgte opp.

---

⁸⁸ Skard, Torild 1990: 93

⁸⁹ For mer info om denne organisasjonen se deres hjemmeside <http://www.kvinnesak.no/>

⁹⁰ For mer info om denne organisasjonen se deres hjemmeside <http://www.ncwc.ca/aboutUs.html>

⁹¹ Haavet, Inger-Elisabeth 1999: 120

⁹² Skard 1990: 94

4.3 Kvinnebevegelsen i Norge

Norge var ett av de første landene i verden som gav kvinner stemmerett, den 7. juni 1913. Forslaget ble enstemmig vedtatt. Tidlig i 1880-årene var det for de fleste en fantastisk, nesten latterlig tanke at kvinner skulle stemme ved stortingsvalget, og kanskje til og med sitte på Stortinget. I grunnloven fra 1814 het det: ”Stemmeberettigede ere kun de norske borgere...”, og kvinner ble ikke regnet som borgere.⁹³ Dette kom, som vi vet, til å endre seg under den første bølgen i kvinnebevegelsen ved begynnelsen av 1900-tallet.

Norge fikk i likhet med andre vestlige land en feministisk bevegelse som snart fikk navnet ”den nye kvinnebevegelsen”. Først ute var Nyfeministene i 1970, etter den kom Kvinnefronten i 1972, Claragruppen i 1974, Lesbisk bevegelse i 1975 og Brød og Roser i 1976. Norsk Kvinnesaksforening fikk blod på tann og økte engasjementet. Norsk Kvinneforbund tok opp igjen arbeidet etter flere års pauser.⁹⁴

I følge Torild Skard representerte den nye kvinnebevegelsen i Norge et nytt brudd i kvinnebevegelsens historie med hensyn til ideologi, strategi og organisasjonsform.⁹⁵ Dette kan diskuteres, men det er i hvertfall snakk om et nytt brudd ved at perioden blir sett på den andre bølgen i kvinnebevegelsen. Bevegelsen tok utgangspunkt i kvinners hverdag og med slagordet ”det private er politisk” ble det påpekt at problemene er skapt av samfunnet, og at felles handling var påkrevd for å endre tingenes tilstand. Ved slutten av 1970-tallet hadde det blitt satt fokus på fysisk, psykologisk og seksuell undertrykking og tabu-emner som kvinnemishandling, incest, voldtekt og prostitusjon, og disse temaene ble tatt opp til offentlig debatt. Kvinneorganisasjonene inntok ulike standpunkt til lovforslaget lov om likestilling. Størst var motstanden blant deler av den nye kvinnebevegelsen (særlig Nyfeministene og Juridisk rådgiving for kvinner). Loven ble sett på som en svekking av kvinners situasjon.⁹⁶

Hvorfor oppsto den nye kvinnebevegelsen? I følge sosiologien forklares sosiale bevegelser som resultater av at en viss samfunnsgruppe føler seg underprivilegert i forhold til de rettighetene medlemmene mener å ha krav på. Det oppstår en kløft mellom forventninger og oppfyllelsen av dem.⁹⁷ Kravet om rettferdig fordeling av etterkrigstidas velstandsvekst og økt politisk demokrati skjøt fart etter studentoppgjøret i 1968. Man fikk en synliggjøring av kvinnekriminering og skjevfordelingen av goder og ansvar mellom kvinner og menn. Ideologisk sett sto Ny-feministene for en anti-kapitalistisk feminisme.

---

⁹³ Lønnå, Elisabeth 1996: 11

⁹⁴ http://www.kampdager.no/arkiv/organisering/nybevegelse/artikkel_lonnaa.html hentet 2 mai 2009.

⁹⁵ Skard 1990 : 94

⁹⁶ Gulli 1992 : 124

⁹⁷ Lønnå 1996 : 226

Kvinneundertrykkningen ble oppfattet som en side av utbyttingen i det kapitalistiske samfunnet. Selv om nyfeministene i Norge erkjente klassekampen, så nektet de å underordne kvinnekampen under klassekampen slik sosialistene gjorde. Det var nok nødvendig å få fjernet klassesamfunnet, men det var ikke en tilstrekkelig betingelse.

Torild Skard, tidligere SV-politiker og kvinnesaksforkjemper, skrev i en artikkel om 1970-tallets kvinnebevegelse i 1990 at ”Nyfeministene skilte seg fra de tidligere kvinnesaksforkjemperne ved å se forholdet mellom kjønnene i et makt- og konfliktperspektiv: i stedet for likestilling med mennene, som var 60-åras krav, gjaldt det nå frigjøring fra patriarkatet (mannssamfunnet)”.⁹⁸ Organisasjonsmessig hadde denne bevegelsen en anti-hierarkisk flat struktur med vekt på selvstendige smågrupper. Alles erfaringer var betydningsfulle. Den nye kvinnebevegelsen rettet seg primært mot kvinnene og ikke mot statsapparatet slik de tidligere kvinnesaksforkjemperne gjorde.

Norge, sammenlignet med de tre andre store nordiske landene, var det landet der ulikhetene mellom kjønnene var størst. Kvinneandelen i arbeidsstyrken var nokså liten, og forskjellene i utdanning og yrkesarbeid mellom kvinner og menn var mer markert enn i Norden forøvrig.⁹⁹ I tillegg har samfunnets kjønnsbaserte arbeidsdeling gjenspeilt seg i det politiske liv, slik at kvinnene i kommunestyre og Stortinget fortrinnsvis har beskjeftiget seg med sosiale, kulturelle og utdanningsmessige spørsmål, mens mennene har vært konsentrert på ”hardere” områder som finansvesenet, industri, landbruk og transport, forsvaret og utenrikspolitikk. Med en slik grobunn førte de nye ideene til mobilisering av kvinner på bred basis. Kvinnene engasjerte seg i de politiske partiene samtidig som det ble opprettet nye, separate kvinneorganisasjoner. Politiske begivenheter på 1970-tallet trakk kvinnebevegelsen forholdsvis sterkt inn i de allmennpolitiske debattene og konfliktene. Dette gjaldt i følge Torild Skard først og fremst kampen mot EF frem til 1972, og dannelsen av SV i 1973. Opprøret mot autoriteter ble ikke så anti-autoritært i Norge.¹⁰⁰

Sett under ett kom den nordiske kvinnebevegelsen til å konsentrere seg mye om de samme sakene: ”kampen for politisk innflytelse, for 6-timers dag og likelønn, for selvbestemt abort, bedre barsellovgivning og barnetilsyn – og bekjempelse av kvinnemishandling, voldtekt, pornografi og prostitusjon.”¹⁰¹

---

⁹⁸ Skard 1990 : 95

⁹⁹ Se Irja Kandoline og Hannu Uusitalo, *Scandinavian Men and Women: A Welfare Comparison.*, Research Report No 28, Research Group for Comparative Sociology, University of Helsinki, 1980.

¹⁰⁰ Skard 1990 : 97

¹⁰¹ Ibid : 98

Etter andre verdenskrig stemte kvinner i like stor grad som menn, men de omsatte likevel ikke den politiske vekt i økt kvinnerepresentasjon i folkevalgte organer. Denne gikk nemlig aldri over 10 prosent, og var som oftest lavere. I 1988 var rekordår for verdensgjennomsnittet for andel kvinnelige statsråder 14,8 prosent.¹⁰² Norge hadde på dette tidpunkt nesten 35 prosent, og har ikke vært under dette nivået siden.

Kjønnskvoltering slik vi kjenner den i dag ble formulert i begynnelsen av 1970-tallet. Det var et middel for å fremme kvinneandelen i de politiske maktposisjoner. Kvotering bygger på en forutsetning om at lik representasjon av kjønnene er viktig. En indirekte forutsetning er at begge kjønn har interesse av å bli representert.¹⁰³ De politiske partiene preger politikken i Norge, og de er dørvokterne til de folkevalgte organene. Enkelte partier vedtok kjønnskvoltering for å styrke kvinnes stilling i partiledelsen. Kjønnskvoltering er organisatoriske tiltak for å sikre representasjon av det ene kjønn for å motvirke skjev kjønnsmessig rekruttering, for eksempel ved ansettelser eller ved nominasjon til valg og lignende. Det har vært av stor praktisk betydning for å øke kvinnelig representasjon i politiske forsamlinger i Norge. I lovmakerens språk er ”positiv særbehandling” ensbetydende med ulike typer kjønnskvoltering.

Venstre innførte som første parti en kjønnskvoltering på 40 prosent andel kvinner i 1973. Men ordningen var svært omstridt de første årene. I Norge fikk vi to kvinnelige partiledere i perioden: Venstres Eva Kolstad i 1974 og SVs Berit Ås i 1975. På 80-tallet ble det akseptert virkemidler på en rekke områder. I 1981 fikk likestillingsloven en bestemmelse om at begge kjønn skulle være representert i alle offentlige utvalg, råd, styrever, osv. I 1988 ble bestemmelsen skjerpet, slik at det skulle være minst 40 % av hvert kjønn i de samme organene.¹⁰⁴ Regjeringen omfattes ikke av likestillingsloven, men andelen kvinnelige statsråder har i ettertid ikke vært under 42 prosent, med unntak av Syse-regjeringen i 1989 med 39 prosent kvinnelige statsråder.

Debatten omkring kjønnskvoltering har foregått like lenge som loven har eksistert. Det har blitt hevdet at kvinner ofte kan bli stemplet og bli sett på som mindre kvalifiserte selv om de er like godt kvalifiserte som menn.¹⁰⁵ I tillegg er det blitt hevdet at en moderat kjønnskvoltering skader kvinner mer enn den gagnar dem. Det ved å underbygge myten om at kvinner får stillinger som en konsekvens av deres kjønn og i stede for deres kvalifikasjoner.¹⁰⁶

---

¹⁰² <http://www.onlinewomeninpolitics.org/statistics.htm#wip> hentet 30. April 2009

¹⁰³ Christensen i Bergqvist 1999 : 75

¹⁰⁴ Lønnå 1996: 258

¹⁰⁵ Stabel, Ingse 1994 :

¹⁰⁶ Borchorst i Bergqvist 1999 : 182

Kravet om økt deltakelse for kvinner i det politiske liv ble fremmet av kvinnesaksforkjempere i Norge både i 1960- og 70-årene, og kvinner fikk altså økt adgang til politiske verv. Dette skjedde i større grad enn i mange andre vestlige land, inkludert Canada. Årsakene til dette kan være at Norge som samfunn har vært relativt lite og homogent, hvor verdier som rettferdighet, likhet og solidaritet har stått forholdsvis sterkt. Det ble sett på som et legitimt krav da kvinnene krevde å delta. De politiske partiene var heller ikke blinde for at kvinnene utgjorde halvparten av velgerne.¹⁰⁷ Det er også kjent at det politiske valgsystem, med flere partier og forholdstallsvalg i kretser med flere representanter, slik vi har i Norge, gir større muligheter for deltakelse for nye grupper. Dette sammenlignet med system som har færre partier og flertallsvalg i kretser med bare en representant, slik man finner i mange andre vestlige land inkludert Canada.¹⁰⁸

De kvinnelige politikerne opplevde i partiarbeidet ofte at de måtte velge: enten å snakke kvinnesak eller å bli lyttet til. Trass i verbal støtte til prinsippet om likestilling gav det å fremme konkrete kvinne saker liten innflytelse og ære innenfor de mannsdominerte politiske institusjonene. Til tross for dette kom det i 1970-årene en rekke kvinnespørsmål på dagsorden, spørsmål om abort, konemishandling, barnetilsyn, kvinners yrkesarbeid, lønns- og pensjonsrettigheter for kvinner.¹⁰⁹ Det hendte også at disse sakene fikk ganske mye oppmerksomhet i media som nok påvirket folks holdninger.

Likestillingsspørsmålet ble etter hvert definert som et offentlig anliggende, brakt inn i faste former, og ble institusjonalisert under betegnelsen "likestillingspolitikk". Likestillingsrådet ble etablert i 1972 og skulle være et rådgivende organ for offentlige organisasjoner i spørsmål om likestilling, det skulle foreslå retningslinjer og tiltak, arbeide med likelønn, spørsmål til utredninger, forskning og opplysningsvirksomhet. Skard skriver at "selv om den offentlige likestillingspolitikken ble etablert samtidig som den nye kvinnebevegelsen fremsto, kan institusjonaliseringen neppe ses som et svar på de nye kvinnekraftene."¹¹⁰ Det var ikke de nye kvinnesaksforkjempere men de tidligere, som holdt seg aktive til myndighetene, og den offentlige likestillingspolitikken i 1970-årene kan oppfattes som en videreføring av 1960-årenes debatt.

Mange av tiltakene som ble vedtatt på 70-tallet, hadde sin bakgrunn i de utredninger som var foretatt tidligere spesielt etter initiativ fra sosialdemokratiske kvinneorganisasjoner.

---

¹⁰⁷ Skard 1990 : 100

¹⁰⁸ Tremblay, Manon 2003 : 24-25

¹⁰⁹ Skard 1990: 102

¹¹⁰ Skard 1990 : 103

Det vil ikke være en overdrivelse å hevde at den nye kvinnebevegelsen bidro til gjennomføring av tiltakene ikke ved sin oppslutning om dem, men ved den økte oppmerksomheten som var skapt om kvinnenes stilling generelt i samfunnet. De politiske partiene fikk ved det behov for å markere seg kvinnepolitisk og valgte å satse på en offentlig likestillingspolitikk.¹¹¹

Diskriminering, likestilling og frigjøring ble definert som tre nøkkelbegreper til forståelsen av kvinnenes situasjon og politiske krav. Som gruppe skilte kvinnenes levekår seg fra mennenes på en urettferdig måte. Kvinnebevegelsen så på kvinnen som undertrykt, og deres mål for kvinnepolitikken var derfor:

- Hindre diskriminerende behandling av kvinner
- Fremme likestilling mellom kjønnene i situasjoner og på områder hvor forskjellsbehandling skader kvinnene.
- Kjempe for frigjøring gjennom selvutvikling og gjennom krav til mennene og samfunnet om full verdsetting av det særlige ansvar vi har som kvinner¹¹²

De forskjellige organisasjonene ønsket ulike ting. Det gikk fra de mer forsiktige krav, til et ønske om å endre hele samfunnssystemet. Forandre det samfunnet hvor en kvinnes plass var i hjemmet og hos barna, og med en mann i full jobb. Det var svært få barnehager, og det var svært vanskelig for en kvinne å ha fulltidsjobb om hun hadde barn. Likevel gikk kvinnene i stor grad ut i yrkeslivet før barnehageforholdene var lagt til rette, og la dermed et press på myndighetene ved at behovet for barnepassordninger ble tydeliggjort.

Flertallet av kvinneorganisasjonene støttet etableringen av et offentlig likestillingsapparat, men det var uenighet om hvordan det skulle fungere og fremfor alt om den politikken som skulle føres. Likestillingsloven ble diskutert intenst, fordi den var resultat av kompromiss mellom ulike og til dels motstridende hensyn. Dermed tok den sikte på å fremme likestilling og samtidig begrense den. Haukaa mente at skillelinjene i den nye kvinnebevegelsen ikke gikk ”langs dimensjonen klasseundertrykking kontra kvinneundertrykking, kapitalisme kontra patriarkatet.” Derimot hadde det vært uenighet om hva en skulle legge størst vekt på, skulle den nye kvinnebevegelsen alliere seg med den allmenne kampen for sosialisme eller om den anti-patriarkalske kampen?¹¹³

---

¹¹¹ Ibid : 104

¹¹² Dahl, Tove Stang 1975: 17

¹¹³ Haukaa 1982 : 62

Fra 1970-årene og frem til i dag har nordiske kvinner i særdeleshet oppnådd makt politiske institusjoner. Hvorfor står de norske/nordiske kvinner i en særstilling internasjonalt? En historisk fremstilling av kvinnekampen er en plass å begynne, men gir ikke svar nok.¹¹⁴ Kan svaret ligge i betydningen av politiske tiltak som ble satt i gang for å oppnå likestilling i praksis? Dette tiltaket være seg for eksempel en lov om likestilling mellom kjønnene.

De etablerte kvinneorganisasjonene; Norsk Kvinnesaksforening, Norske Kvinner Nasjonalråd, Norsk Kvinneforbund og kvinnegruppene til de forskjellige politiske partiene var viktige pådrivere til en lovgivning som skulle rette opp kjønnsforskjellene. Disse organisasjonene hadde en lang tradisjon i å kjempe innenfor det politiske systemet for likestilling og kvinners rettigheter. Nyfeministene derimot ville ikke bare ha likestilling, men krevde en frigjøring fra undertrykkelse fra menn og kapitalismen. I stedet for å arbeide mot the offentlige organiserte de bevestigingsgrupper. De hadde en flat organiseringsstruktur sammenlignet med eldre kvinneorganisasjoner.¹¹⁵

De fleste kvinneorganisasjonene hadde ønsket seg en lov som ville beskytte kvinner mot diskriminering, men det endte med en lov om likestilling mellom kjønnene. Denne loven hadde to hovedmål. For det første skulle den skaffe likt utgangspunkt ved å endre holdningene til folk og for det andre skulle den hindre direkte diskriminering. Det siste ved hjelp av et eget likestillingsombud, som skulle ta seg av saker som angikk diskriminering på bakgrunn av kjønn.

De fleste vestlige stater har lovgivning som retter seg mot ulike former for forskjellsbehandling av menn og kvinner. I Ot. prp. nr. 53 1974/75 om likestilling mellom kjønnene finner man en oversikt over noen andre lands lovgivning vedrørende kjønnsdiskriminering i tiden før likestillingsloven kom (bl.a. om Canada). Det ble også gitt en oversikt over internasjonale anbefalinger, konvensjoner m.m. som belyste hvor langt Norges folkerettslige forpliktelser gikk med hensyn til gjennomføring av likestillingsprinsippet, og som også gav sin bakgrunn for nasjonal lovgivning i andre land.¹¹⁶

Av Ot. prp. nr. 53 nevnes en del av det arbeidet som pågår for å rette opp de skjevheter mellom kjønnene som eksisterte den gang. Det nevnes: etablering av nye arbeidsplasser, fjerning av skillet mellom manns- og kvinneyrker, bygging av barnehager, redusert arbeidstid for småbarnsforeldre, forlengelse av svangerskapspermisjon med mer.

---

¹¹⁴ <http://cornutus.com/static/studier/kp3.html> hentet 1 mai 2009.

¹¹⁵ Bystydziencki, Jill 1995 : 39

¹¹⁶ Innst. O. nr 43 – 1975/76: 3

Av tiltak for å endre holdninger ble blant annet mønsterplanen i grunnskolen, aktiv holdningspåvirkning fra yrkesveilederens side og arbeidsformidlingskontorene nevnt. Norge hadde ratifisert flere internasjonale traktater, konvensjoner o.l. som i større eller mindre grad forpliktet myndighetene til å sette i verk tiltak som motvirker forskjellsbehandling av menn og kvinner. Lovregler som forbyr kjønnsdiskriminering kunne sees på som et svar på Norges folkerettslige forpliktelser.

4.4 Debatt i Odelstinget den 27. April 1976 – Lov om likestilling

Odelstingsproposisjon nr. 33 for 1974/75 var sak nummer 1 denne dagen. Loven skulle bli sendt til Odelstinget for endelig godkjenning eller bli tilbakesendt til regjeringen for forbedringer. Ved listelevering var det anmeldt mellom 30 og 40 talere fra de forskjellige partiene. Da proposisjonen først ble lagt frem, ble det fra mange hold uttrykt stor glede over at de politiske myndighetene i lovs form ville søke å rette opp de skjevheter av reell og formell art som den gang fortsatt var til hinder for full likestilling mellom kjønnene. Det var klart at en slik formell lov ikke kunne ta opp og løse alle problemer som hadde med likestilling å gjøre, ”men at den kan være et ledd i forsøket på å endre nedarvede holdninger, samtidig som den direkte og åpenlyse diskriminering rammes”.¹¹⁷ Det ble presisert i proposisjonen at loven hadde til hensikt å være et redskap for å fjerne den direkte diskrimineringen som pågikk i arbeids- og samfunnsliv. Videre var loven ment å endre holdninger. Lovforslaget skulle bare være ett av mange tiltak i arbeidet mot økt likestilling.

Under behandlingen av saken var sosialkomiteen forsterket med medlemmene Gerd Kirste og Elsa Rastad Bråten¹¹⁸ fra justiskomiteen. Den forsterkede sosialkomiteens innstilling bar preg av stor uenighet om den vei en skulle følge for å nå fram til det mål som samtlige fraksjoner uttrykte enighet om: reell likestilling mellom kvinner og menn i det norske samfunn. Komiteen delte seg i fire fraksjoner: Arbeiderpartiet og Venstre (1), Kristelig folkeparti og Senterpartiet (2), Høyre (3) og den siste, Sosialistisk Venstreparti (4). Alle fraksjonene var enige om at noe måtte gjøres lovmessig for å bedre kvinners rettigheter, men hvordan det skulle gjøres var det delte meninger om. Arbeiderpartiet og Venstre var i samme fraksjon da de var enig, og ville godkjenne lovforslaget. Kristelig Folkeparti og Senterpartiet var i samme fraksjon fordi de hadde samme løsning, og ville ha endringer i forskjellige lover mens de var imot en egen likestillingslov. Jeg skal nå se nærmere på disse fire fraksjonene og noen av deres debattanter.

---

¹¹⁷ Astrid Murberg Matrinsen (AP), debatt i Odelstinget 1976 : 292

¹¹⁸ Ble erstattet av Anne-Lise Steinback noe senere.

Arbeiderpartiet (AP) og Venstre (V) var den ene fraksjonen, og begge partiene var tilfreds med det første utkastet til lov om likestilling. Medlemmer i komiteen fra Arbeiderpartiet var Astrid Murberg Martinsen, Roald Bye, Edvard M. Edvardsen, Haldis Havrøy, Gunnar T. Hvasshovd, Thor Lund og Anne-Lise Steinbach. De mente at likestillingsloven enda ikke var perfekt, men den var en begynnelse. Fremlegget ville være rammen for arbeidet videre og en veiviser for det forsatte arbeid med likestillingsproblem.

Fraksjonen så på likestillingsloven som et virkemiddel som ”kan bidra til å fjerne den direkte diskrimineringen som foregår i arbeids- og samfunnsliv og som et ledd i forsøket på å endre holdninger om kjønnes tradisjonelle plassering i samfunnet.”¹¹⁹ De pekte på at kvinners formelle rettigheter i arbeidslivet ville ha liten verdi om forholdene ikke ble lagt til rette slik at de kunne delta på lik linje med menn. Forutsetninger for dette som ble nevnt var arbeidsplassstilbud i nærheten av hjemmet, fleksible arbeidstidsordninger, herunder deltidsarbeid, tilstrekkelig barnehage tilbud, utvidet rett til omsorgspermisjon og lignende.

Selv om det var bred enighet om at kjønnene skulle være likestilt både i arbeidslivet og i familielivet, hadde kvinner og menn et svært forskjellig utgangspunkt. Det var dette som var et av målene å endre, for først når begge kjønnene har samme utgangspunkt kan vi snakke om reell likestilling.

Arbeiderpartiets fraksjon trodde ikke at en bedring av kvinnens status i samfunnet bare kunne skje gjennom spesielle tiltak rettet mot kvinnene. Like viktig var tiltak som gav menn oppgaver og rettigheter innen familielivets område. De mente at, ”en omforming av samfunnet i den retning vil bety et kvalitativt bedre samfunn, samt innebære en oppvurdering av det viktige arbeidet som utføres i heimen.”¹²⁰ Konklusjonen deres på målsetting for reformarbeidet var at kvinner og menn skulle få like muligheter til å kombinere arbeid utenfor hjemmet, med arbeid og samvær i hjemmet.

Her kommer en viktig ambivalens til syne: Den latente interesseforskjellen mellom husmødre og yrkeskvinner. Den har lange tradisjoner i Norge og var en konflikt mellom kvinnene i Arbeiderpartiet. Kvinnene har hatt en relativt svak posisjon i fagbevegelsen. De ble dratt mellom kjønnsolidaritet og klassesolidaritet. Var det ikke slik at enhver kvinne fant sin lykke i hjemmet? Burde det ikke derfor være arbeiderbevegelsens mål å sørge for at alle kvinner fikk vie seg til hus og hjem på fulltid? I 1925 fattet LO-kongressen vedtak om at gifte kvinner burde utestenges fra arbeidslivet, noe som ikke ble opphevet før i 1938.

---

¹¹⁹ Innst. O. nr. 43 1975/76 : 9

¹²⁰ Innst. O. nr. 43 1975/76 : 10

Den borgerlige kvinnebevegelsen kom med heftig motstand, mens arbeiderkvinnene sto splittet.¹²¹ Det viktige pionerarbeidet som de politiske kvinneorganisasjoner og frivillige kvinneorganisasjoner hadde utført gjennom årene ble fremhevet i proposisjonen. Dette pionerarbeidet ble sett på som en direkte årsak til at det tydeligere sto frem ”hvilke menneskelige og samfunnsmessige tap diskriminering av kvinner medførte.”¹²² Det arbeidet som kvinneorganisasjonene den gang gjorde var mye av bakgrunnen for at likestillingsspørsmålet fikk et så stort fokus.

Daværende forbruker- og administrasjonsminister Annemarie Lorentzen, medlem av Arbeiderpartiet, påpekte under debatten i Odelstinget at en utvidelse av adgangen til særbehandling av ett av kjønnene, som APs fraksjon gikk inn for i sine merknader, ville være nyttig i arbeidet med å stille kjønnene likt på viktige områder der særrettigheter i en overgangsperiode ville være nødvendig. Hun trodde at spesielle lovfestede privilegier for kvinnene, som SV gikk inn for, kunne på sikt føre til en høyere grad av ulikestilling enn på daværende tidspunkt.¹²³ Arbeiderpartiet var for litt særbehandling, men var ikke villig til å ta det så langt som SV. Alle kvinner ønsket heller ikke en slik særbehandling.

Alf Bjørnø (AP) påpeker at det fremdeles fantes en reell ulikebehandling av mennesker med bakgrunn i om vedkommende var kvinne eller mann. Ennå var det en rekke av yrker og stillinger som var vanskeligere å få for kvinner enn for menn. Han slår fast at ”det er påfallende mange kvinner i lavlønnsgrupper, og fremdeles er det vanskeligere for kvinner enn for menn å avansere på sine arbeidsplasser.”¹²⁴ Dette ble definert som et problem av AP. Hvordan skulle man få flere kvinner i bedre betalte og ledende stillinger? Likestillingsloven kunne bli et avgjørende tiltak for å forandre dette, mente AP.

Inger Louise Valle (daværende justisminister) mente at en likestillingslov kunne bli et nyttig og velegnet redskap i den kampen som ble ført av enkeltkvinner, kvinneorganisasjoner og andre for å bedre kvinners kår. Hun pekte på at, ”erfaring viser at det alltid er lettere å fremme et krav og vanskeligere å overse eller avvise det når man har en formell lov å vise til.”¹²⁵ Hun mener de forskjellige lovbestemmelsene bør samles i en egen lov, og ikke for eksempel plasseres rundt omkring på passende steder i særlovgivningen slik KrF og Senterpartiet ønsket. Det viktigste var den naturlige sammenhengen det ville være mellom en egen lov og et særskilt håndhevingsapparat. Hun forklarte:

---

¹²¹ Haavet, Inger-Elisabeth 1999 : 123

¹²² Innst. O. nr 43 1975/76 : 11

¹²³ Annemarie Lorentzen, debatt i Odelstinget 1976 : 305-307

¹²⁴ Debatt I Odelstinget 1976 : 311

¹²⁵ Inger Louise Valle, debatt i Odelstinget 1976 : 314

Med dette håndhevingsapparatet – et likestillingsombud og en klagenemnd – er man sikret en systematisk og aktiv oppfølging av bestemmelsene som ellers ikke ville vært mulig. Man gjør det videre mulig med en positiv konfliktløsning gjennom forhandlinger, framfor det rent negative at et ulovlig forhold blir fastslått ved dom og overtrederen straffet.¹²⁶

Hans Hammond Rossback talte for Venstre sin side. Han påpeker at det står ordet ”likestilling” og ikke ”likhet”, som han mener Kåre Kristiansen og KrF blant annet argumenterer ut i fra. Rossback talte:

Det sies mange pene og riktige ord om likeverd mellom mennesker og yrker. Men all verdens vakre ord om å oppvurdere f. eks. husmoryrket får liten betydning hvor ikke kvinner i Norge også får mulighet til å velge andre måter å utfolde seg på enn innenfor hjemmets fire vegger. Da er f. eks. husmoryrket ikke et fritt valg, men påtvunget, fordi det er det eneste tilbudet mange kvinner har. Slik er det – og det vet vi – i altfor mange deler i Norge i dag. Her ligger det svære oppgaver og venter.¹²⁷

Han forklarer at forslaget bare er en rammelov, dvs., at senere regler og forskrifter vil fylle ut rammen, og at bruken av loven kan komme til å gi den dens viktigste innhold. Venstre valgte å støtte Arbeiderpartiets fraksjon i komiteen.

Kristelig Folkeparti (KrF) og Senterpartiet (SP) var den andre fraksjonen i komiteen.

Komiteens medlemmer var formann Kåre Kristiansen, Aslaug Fadum, Johannes Gilleberg og Åge Ramberg. De mente at de lovbestemmelser som var nødvendige for å fremme likestilling, burde tas inn i det eksisterende lovverk, slik som arbeidervernloven, skoleloven, markedsloven mfl.¹²⁸ De hevdet at likestillingsprosessen ville være best tjent med dette og ville derfor prinsipielt gå imot en egen lov om likestilling mellom kjønnene.

Kåre Kristiansen (sosialkomiteens formann og medlem av KRF) talte for sin fraksjons sak. De såg på det som ikke bare en kvinnesak, men i like høy grad en mannssak. Han talte:

Jeg vil i denne sammenheng nytte høvet til å avsanne den påstand som man av og til hører om at kristendommen rent generelt er en hindring for likestillingen. Neppe har noen bok betydd så mye for likestilling mellom raser, sosiale grupper og kjønn som bibelen.

---

¹²⁶ Ibid

¹²⁷ Hans Hammond Rossback, debatt i Odelsting 1976 : 316-317

¹²⁸ Innst. O. 43 1975/76 : 20

Han finner det passende med et sitat fra bibelen hvor Paulus skrev, ”Her spør ikke om jøde eller greker, trelle eller fri, mann eller kvinner; alle er dere ett i Kristus Jesus”. Dette var et ganske typisk KrF utsagn. Gunnar Alf Larsen fra Arbeiderpartiet valgte senere i debatten å kommentere Kåre Kristiansens bruk av bibelsitater. Han begynner selv med et sitat fra Paulus` første brev til Korinterne:

En mann trenger jo ikke å dekke hodet, siden han er Guds bilde og herlighet. Men kvinnen er mannens herlighet. For mannen ble ikke tatt av kvinnen, men kvinnen av mannen: og mannen ble heller ikke skapt for kvinnens skyld, men kvinnen for mannens skyld. Derfor bør kvinne, for englenes skyld, dekke sitt hode som tegn på at hun er underordnet.

Gunnar Larsen påpekte at en kan finne de forskjelligste sitater i bibelen, og håpte derfor at ”Kåre Kristiansen en annen gang vil være så snill å være litt forsiktigere med sine sitater”.¹²⁹

Tilbake til Kåre Kristiansen (KRF) og hans fraksjon, de pekte på nødvendigheten av at ethvert forslag om likestilling måtte ta hensyn til den grunnleggende forskjell av biologisk natur som det tross alt er mellom kjønnene. ”Uansett hva vi skriver i våre lovebøker, kommer vi ikke bort fra den kjensgjerning at det er kvinnen som må føde barn og amme disse”, sa Kristiansen. I fraksjonens øyne var det et problem at kvinnen må føde og amme. Det nevnes ikke at ikke alle kvinner kan få barn eller velger ikke å få barn. En eventuell løsning, mente KRF sin fraksjon, ville være at samfunnet la til rette slik at den ”gjerning hun således utfører, ikke virker hemmende på hennes utvikling sosialt, kulturelt og politisk”. Kristiansen understreker at det er bare når man erkjenner og aksepterer de fundamentale ulikheter det er mellom kvinne og mann, at man finner grunnlag for en aktiv innsats fra samfunnets side.

Et annet problem var at husmoryrket hadde for lav status i samfunnet. Det var her KrF-fraksjonen hadde sin interesse. De konstaterte at regjeringens proposisjon gav uttrykk for at husmoryrket ikke var noe yrke. Det var som kvinne og ikke som kopi av mannen hun måtte aksepteres og likestilles. De etterlyste tiltak som kunne føre til at mannen etterstrebet den livsstil og de holdninger kvinnene sto som eksponent for. Istedenfor å være ensidig opptatt av hvordan kvinnen skulle få seg et yrke utenom hjemmet, burde man kanskje spørre hvorledes man skulle føre mannen tilbake til hjemmet.¹³⁰ Deres fokus var dermed på hjemmet og de fremsto gjerne som barnas beskyttere i en nostalgisk forståelse av familie og kjønnsroller.

---

¹²⁹ Kåre Kristiansen, debatt i Odelstinget 1976 : 324

¹³⁰ Kåre Kristiansen, debatt i Odelstinget 1976 : 295-298

KrF hadde et sterkt fokus på at man ikke måtte glemme ”dei heimearbeidande husmødre, og at ein må oppvurdera verdien av dette arbeidet”.¹³¹ Noe som alltid har vært en del av KrFs familierpolitikk, at barn skal vokse opp med mor i hjemmet. Noen tiltak for å løse dette problemet foreslår Bergfrid Fjose (KrF), vil være sykepenger for hjemmearbeidende kvinner, fødselspenger og muligheten til å opp arbeide seg pensjonspoeng.

Fraksjonen tok avstand fra forslaget om eget håndhevingsapparat for likestillingsspørsmål. I fraksjonens merknader ble det anført at utgangspunktet for lovgivning på området måtte være den grunnleggende forskjell mellom kjønnene, og at kjønnenes likeverdighet var den prinsipielle målsetningen for slike lovbestemmelser.¹³²

Høyre (H) var den tredje fraksjonen. Medlemmer av den utvidede sosialkomiteen fra deres parti var Torgeir Andersen, Jo Benkow, Gerd Kirste og Sigrid Utkilen. De stilte seg positive til en egen lov om likestilling mellom kjønnene, men de foretrakk at proposisjonen ble sendt tilbake til regjeringen til fornyet behandling. Jo Benkow talte fraksjonens sak. Han påpekte at Regjeringen måtte velge å lage et nytt lovutkast som kunne få støtte enten fra Høyre eller fra Sosialistisk Venstreparti.

Høyre var ikke enig i forslagets virkeområde og mente at det var nødvendig med unntak som berørte trosfriheten, familielivet og privatnæringsvirksomhet. Det at svært mange kvinner på den tiden kom i et uheldig avhengighetsforhold vis-à-vis mannen når de giftet seg, noe som gjorde kvinnens valgfrihet illusorisk, ble sett på som et av problemene i likestillingskampen for Høyre. Benkow taler:

(...)reell likestilling best kan fremmes ved en annen og bedre familierpolitikk som bl.a. og kanskje først og fremst gjør det mulig å styrke kvinnens uavhengighet og selvstendighet, hva enten vedkommende velger å arbeide innenfor eller utenfor hjemmet, eller begge deler, noe som etter hvert er blitt mer og mer vanlig. For meg står spørsmålet om likeverdig utdanning og muligheter til økonomisk uavhengighet som to helt sentrale og innbyrdes sterkt sammenhengende forutsetninger.¹³³

I Høyre stod utdanning og mulighet til økonomisk selvstendighet som en mulig løsning på likestillingsproblem. Uavhengig om kvinnen forblir enslig, gift, med eller uten barn, eller barn uten mann måtte de kunne være økonomisk selvstendig. ”Lik lønn for likt arbeid” var i ferd med å bli en selvfølgelighet i folks bevissthet.

---

¹³¹ Bergfrid Fjose, debatt i Odelstinget 1976 : 313

¹³² Ot. Prp. nr. 1 1977-78 : 4

¹³³ Jo Benkow, debatt i Odelstinget 1976 : 300

Sammen med lik rett til og like muligheter til utdanning ville dette gi kvinnene anledning til å søke å få arbeid eller yrker som tidligere var dominert av menn. Torgeir Andersen sa under debatten i Odelstinget:

Jeg kan i og for seg ikke se noe galt i at det fortsatt vil være såkalte ”mannsykker” og ”kvinneyrker”. Det er tross alt biologiske og fysiske forskjeller som gjør det både naturlig og nødvendig. I dag får man mange ganger inntrykk av at likestilling først vil være oppnådd når de to kjønn er tallmessig likestilt i de forskjellige yrker. Jeg kan vanskelig se at dette er noe mål for hvor langt man er kommet i likestillingsarbeidet.¹³⁴

Kvinneyrker har historisk sett vært lavlønte yrker. Det var de også på det tidspunkt da likestillingsloven var oppe til debatt. Andersens uttalelse her, viser til et syn på at kjønnene er forskjellige, og det er meningen at de skal være det. Noen yrker skulle altså være forbeholdt menn og andre forbeholdt kvinner.

Andersen trodde at arbeidet for likestilling i første rekke måtte konsentrere seg ”om å få til en oppvurdering av de kvinnelige yrker, slik at man virkelig kan snakke om likeverd.”¹³⁵

Gerd Kirste (H) sier at hovedsynspunktet til Høyre kan oppsummeres slik:

Loven må beregnes til de områder hvor den kan få praktisk virkning. Forholdet til trosfrihet, yringsfrihet og foreningsfrihet må vurderes nærmere. Loven bør ikke gjelde for indre forhold i familielivet. Reglene om taushetsplikt må bli mer presise. Nemndas vedtak må kunne ankes. Brudd på loven bør ikke medføre fengselsstraff, bøter må være tilstrekkelig.¹³⁶

Høyre stiller to hovedkrav om endring av lovforlaget. Det ene dreier seg om den adgang til diskriminering som formålsparagrafen gir. De mener at lik behandling er tilstrekkelig for å oppnå likestilling. Det andre gjelder spørsmålet om familielivet. Høyre mener at det ikke er staten oppgave å blande seg inn i det som foregår i det private.

Sosialistisk Venstreparti (SV) var den fjerde fraksjonen i komiteen. Aud Gustad og Ola Langset var medlemmer av komiteen. SV la frem et eget lovforslag, en ”lov mot diskriminering av kvinner”¹³⁷, i stedet for Regjeringens forslag til ”lov om likestilling mellom kjønnene”. De mente at en slik lov var egnet til å skape illusjoner om lovgivningens betydning, og overskriften var heller ikke dekkende for det virkelige innholdet i lovforslaget.

---

¹³⁴ Torgeir Andersen, debatt i Odelstinget 1976 : 310

¹³⁵ Ibid

¹³⁶ Gerd Kirste, debatt i Odelstinget 1976 : 327 -328

¹³⁷ Se forslaget til ”lov mot diskriminering av kvinner” Innst. O. nr. 43 – 1975/76 : 29-31

Aud Gustad (SV) talte for sin fraksjon. Problemene slik de så det, var at tusen års undertrykkelse oppheves ikke ved at kvinnene formelt sett får de samme rettighetene som menn. Kvinnene hadde ikke muligheter til å utnytte rettighetene. Forskjellene i utgangspunkt og bakgrunn var og ble for store. Kvinner ble oppdratt til å tro at de var mindreverdige, måtte stå tilbake for mennene, hørte til i hjemmet og ikke ute i arbeidslivet eller i styrende organ. 1970-tallet var en tid med brytninger. Noe av det gamle samfunnet hang fortsatt igjen, men mye hadde endret seg eller var under endring. Det var ikke alle kvinner som følte det slik som Gustad beskriver det.

SVs fraksjon pekte på at regjeringens lovforslag var preget av at alle kan yte like god innsats, mens realiteten var at alle ikke kunne det. Ikke bare biologiske forskjeller eksisterte mellom kjønnene, men også kulturelle og sosiale forskjeller. De mente at likestillingsloven bygget på et foreldet krav om formell og mekanisk likestilling mellom kjønnene. Tiltak for spesielt å forbedre kvinners stilling, og særlig arbeiderklassens kvinner, ville være hovedvirkemidlene for å oppnå likestilling mellom kjønnene.

Kåre Ø. Hansen (SV) definerte likelønn som et problem i kampen om likestilling mellom kjønnene. Han påpekte at likelønnsparagrafen var omtrent lik de tilsvarende lovbestemmelsene i USA, Canada, Frankrike og Storbritannia. Hansen argumenterte med at heller ikke i Canada hadde en likelønnslov ført til at en nådde de mål for likelønn som var forutsatt. En forklaring på dette mener han ligger i de innsnevrende ordene ”ansatt hos samme arbeidsgiver.” Derfor hadde SV i sitt forslag fjernet disse fire ordene. Etter at SVs forslag falt var de villige til å gå inn på regjeringen sitt forslag, med unntak av paragrafen om generalklausulen og likelønnsparagrafen. Han avsluttet med å si at, ”vi har ikke råd til å spille hasard med likelønnskampen; vi må gi kvinnene en lov og ikke arbeidskjøperne”.¹³⁸ Berit Ås synes det ble sagt mye vakkert om nødvendigheten til en holdningsendring. Hun hevdet ironisk:

Men ytringsfriheten skal vi ikke røre. Selv om diskriminering på grunn av rase er straffbart, skal kjønnsdiskriminerende ytringer ikke kunne straffes. Og dette skjer til tross for at vi vet at det er ytringer som skaper holdninger.¹³⁹

Til forskjell fra regjeringens og Arbeiderfraksjonens lovutkast, inneholdt SV- fraksjonens utkast en bestemmelse inneholdende et forbud mot offentlige ytringer som truer, forhåner eller utsetter en kvinne eller en gruppe av kvinner for hat eller forfølgelse på grunn av kjønn.

¹³⁸ Kåre Ø. Hansen, debatt i Odelstinget 1976 : 333

¹³⁹ Berit Ås, debatt i Odelstinget 1976 : 334

Utkastet inneholdt i tillegg en ny bestemmelse om kvinner i fagorganisasjonene. Hensikten med denne paragrafen var å sikre kvinner representasjon i ledelsen i forhold til sin del av medlemstallet.¹⁴⁰

Ås syntes det var merkelig at Høyre og Arbeiderpartiet ikke fant hverandre i dette lovutkastet. Loven skulle ikke håndheves innen familien, der storparten av landets voksne kvinner stod fastlåst i den ulønte produksjonen. Ikke skulle den gjelde innen trossamfunn, som over 90 prosent av de norske borgerne formelt var tilknyttet. Tre store institusjoner var unntatt loven: familie, kirke og presse. Hun mente at dette gjorde loven ufullstendig, og at den trygget først og fremst menns befestede posisjoner.¹⁴¹ SV og Arbeiderpartiet var uenige på to viktige områder, nemlig generalklausulens innhold og likelønnsparagrafen.

Debatten var preget av det jeg velger å kalle det enkelte partis ”propaganda”. I sine taler gir de et glorifisert bilde av sin politikk og standpunkt i saken, før de så kritiserer de andre fraksjonene en etter en. Inni dette finner man av og til det som det enkelte parti faktisk definerer som problemene for at man ikke hadde oppnådd reell likestilling, og i tillegg de forskjellige løsningene på dette problemet. Det var bred politisk enighet på den ene siden om at man var for likestilling og mot diskriminering, men uenighet om hvordan en lov eventuelt skulle se ut og hvilke samfunnssfærer den skulle omfatte. Partiene definerte diverse begreper forskjellig som f. eks likeverd, og de var til dels uenig om hvilke løsninger som ville fremme reell likestilling. Derfor ble forslaget sendt tilbake til regjeringen. De fire fraksjonene hadde i 1976 sin egen oppfatning av hva som ville være den beste løsning: det foreliggende utkast til lov om likestilling (AP og Venstre), å innarbeide bestemmelsene i andre lover (KrF og SP), å lage en litt annerledes lov om likestilling enn den foreliggende (H) eller lage en lov mot diskriminering (SV). Det er interessant at nesten alle tiltakene som ble foreslått er blitt innført i Norge nå. En løsning som ikke er blitt prøvde er Bjørn Unne Bergs (SP) forslag.

Han foreslo en femte løsning: Prinsipperklæringene inne i Grunnloven, detaljbestemmelsene inn i spesiallovgivningene. Han talte for at:

Grunnlovene er den dypeste, mest kvalifiserte del av vårt rettsgrunnlag, og kunne forrige århundre finne en plass i dette vår lovgivnings aller helligste til vernet om næringslivets frihet, så tåler vel hvert ettermæle det om vi finner plass til kvinners frihet.¹⁴²

---

¹⁴⁰ Ot. Prp. 1 1977-78 : 4

¹⁴¹ Berit Ås 1976 : 335

¹⁴² Bjørn Unne Bergs, debatt i Odelstinget 1976 : 330

Canada tok likestilling mellom kjønnene inn i sin grunnlov (constitution). Dette ble aldri vurdert seriøst som en løsning i Norge. Etter debatt i Odelstinget ble det konstatert at det var et flertall i den forsterkede sosialkomite for tilbakesendelse av forslaget om lov om likestilling mellom kjønnene. Regjeringens forslag ble forkastet med 48 stemmer mot 37 stemmer.

4.5 Høyres private lovforslag til lov om likestilling

Det var som kjent flertallet i Odelstinget som fant at regjeringens forslag ikke var godt nok som grunnlag for en lov. Innstillingen og debatten om saken hadde da gjort det klart at et flertall ønsket en lov om likestilling, bl.a. Høyre som etterlyste et bedre forslag å bygge på. Samtidig som lovforslaget ble sendt tilbake, ble det bedt om at Regjeringen måtte legge frem et nytt og bedre gjennomarbeidet forslag så raskt som mulig.

Senere erklærte Høyre også at dersom Regjeringen ikke ville etterkomme dette ønsket, ville de utarbeide og legge frem eget lovforslag.

I 1977 la Høyres stortingsgruppe frem for Odelstinget et privat lovforslag til lov om likestilling mellom kjønnene, altså bare et år etter daværende regjering hadde lagt frem sitt. Stortingets og dets medlemmer kan fremsette private lovforslag. Disse forslagene blir ofte etter komiteens behandling oversendt til Regjeringen til vurdering og eventuelt tatt med i Regjeringens egne lovforslag til Stortinget, men de kan også ferdigbehandles direkte i Stortinget. Dette lovforslag fulgte i store trekk lovframlegget i Ot. Prp. Nr 33, men inneholdt enkelte endringer og tilføyelser.

Lovens formålsparagraf var formulert slik: (se side ... for APs forslag)

§1 Denne lov skal fremme likestilling mellom kjønnene. Offentlige myndigheter skal legge forholdene til rette for dette formål på alle samfunnsområder. Kvinner og menn skal gis like muligheter til utdanning, arbeid og kulturell og faglig utvikling.¹⁴³

Sammenligner jeg med Aps formålsparagraf finner jeg at de har fjernet siste delen av første setning, nemlig ”og tar særlig sikte på å bedre kvinnens stilling”. I siste setning har APs forslag bare formuleringen ”like mulighet til arbeid og utdanning”. Høyres generalklausul lød videre slik:

§3 Forskjellsbehandling av kvinner og menn er ikke tillatt. Med forskjellsbehandling menes handlinger som stiller kvinner og menn ulikt fordi de er av forskjellig kjønn og som ikke er åpenbart begrunnet i fysiske forskjeller mellom kjønnene.

---

¹⁴³ Privat lovforslag (lovtekst) fremsatt for Odelstinget 1976-77 av Høyre, Stortingetssaksarkiv.

Dog er loven ikke til hinder for at det med de begrensninger som følger av § 7 (utdanning), tredje ledd og § 10 (Ombudet), annet ledd kan gis fordeler til det ene kjønn dersom dette fremmer likestilling på lengre sikt.¹⁴⁴

Det kan stilles spørsmål ved om delen, ”som ikke er åpenbart begrunnet med fysiske forskjeller mellom kjønn”, muligens åpner for mulighet til diskriminering av kvinner. Hva var de åpenbare forskjellene?

Begrepet forskjellsbehandling fikk en snevrere definisjon. De regler som ble foreslått om positiv særbehandling fikk en annerledes utforming, og ombudet er pålagt å se til at de ordninger som innføres med hjemmel i reglene om positiv særbehandling, ikke rammer enkeltpersoner av det annet kjønn på en urimelig måte. Det ble videre foreslått å lovfeste Likestillingsrådets sammensetning og mandat.¹⁴⁵ Bestemmelsene om forbud mot kjønnsdiskriminerende reklame og om kjønnsdiskriminering i læremiddel som skal nyttes i undervisningsinstitusjoner ble utelatt. Det ble føyet til en paragraf om adgang til å bli medlem av foreninger.

Det ble vurdert i Odelstinget om dette forslaget skulle sendes til Regjeringen eller til sosialkomiteen. Ved å bli sendt til Regjeringen var det sannsynlig at det ikke ble vurdert, mens om det ble sendt til sosialkomiteen fikk Høyres forslag den samme behandlingen som APs forslag hadde fått et år tidligere. Det var sosialistisk flertall på daværende tidspunkt. Etter votering kom det fra presidentskapets flertall forslag om at saken oversendes til Regjeringen, med 50 mot 47 stemmer.¹⁴⁶

4.6 Ot. Prp. Nr. 1 Lov om likestilling mellom kjønnene (1977-78)

Da likestillingsloven skulle opp for andre gang hadde den politiske situasjonen endret seg. Dette kommer klart frem i figur 1 nedenfor.

	A	DNF	H	KRF	SP	SV	V	ALP	Tot. Rep.
1973	62	1	29	20	21	16	2	4	155
1977	76	-	41	22	12	2	2	-	155

Figur 1: Stortingsvalget 1973 og 1977, valgte representanter etter parti.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Privat lovforslag (lovtekst) fremsatt for Odelstinget 1976-77 av Høyre, Stortingetssaksarkiv.

¹⁴⁵ Ot. Prp. Nr 1. 1977-78 : 4

¹⁴⁶ Referat – Vedr. Behandlingsmåten av privat lovforslag fra Høyre til lov om likestilling. 15. mars 1977 : 276-282

I 1973 var det sosialistisk flertall, men Arbeiderpartiet fikk ikke med seg SV den gang. I 1977 gjorde SV et veldig dårlig valg og mistet 14 kandidater, mens AP økte med 14 kandidater. Det ser ut til at SV mistet velgere til Arbeiderpartiet. Senterpartiet hadde heller ikke noe godt valg, og mistet velgere til Høyre som i 1977 hadde 41 kandidater. Tar man APs representanter pluss Venstres, får man 78 representanter mot 77 fra de resterende partier. Altså kunne denne fraksjonen, som var enig i 1973, få flertall på egenhånd i 1977. Da Ot.prp. nr. 1, Lov om likestilling ble lagt frem i 1977, ble den vedtatt med støtte fra Arbeiderpartiet, Venstre og Høyre.

I følge Ot.prp. nr. 1 følger det nye forslaget i store trekk regjeringens forrige forslag. Av viktige endringer pekte Forbruker- og administrasjonsdepartementet på at det var blitt utformet en egen regel om likestilling i foreninger, og at regelen om kjønnsdiskriminerende reklame ble foreslått inntatt i lov av 16. juni 1972 nr.47 om kontroll med markedsføring. Dette var endringer som ble foreslått i Høyres private lovforslag. Videre står det at ”det er foretatt flere mindre endringer, for en stor del av redaksjonell eller systematisk art”.¹⁴⁸ Det ser altså ut som Høyre klarte å påvirke Arbeiderpartiet til å endre loven i deres retning, og dermed kunne de også gå inn for loven. Noen som faktisk aldri gikk inn for denne kjønnsnøytrale likestillingsloven var SV og den nye kvinnebevegelsen.

4.7 Kvinnebevegelsens kritikk: Fra en lov mot diskriminering til en lov for likestilling

En voksende kvinnebevegelse var noe av bakgrunnen for at Arbeiderpartiet tok en lov mot diskriminering av kvinner med på sitt 10 punkts program foran stortingsvalget i 1973. Da forslaget til lov om likestilling mellom kjønnene ble fremmet i 1974/75 så den annerledes ut enn hva som tidligere var blitt lovet. Det hadde skjedd forandringer underveis, fra program om lov mot diskriminering til utforming av en likestillingslov. Den ble sett på som ett skritt tilbake av kvinnebevegelsen, og den argumenterte med at den var utformet til å tilfredsstille andre behov enn kvinner. ”I målsetting er loven utvidet, men i unntaksbestemmelser og håndhevingsregler er det kvinnes behov som viker, og i mangel på påbud om tiltak som i praksis fremmer kvinnens sak, er lovforslaget uforpliktende”.¹⁴⁹

---

¹⁴⁷ <http://www.ssb.no/stortingsvalg/histtab/t-1977-fylke.html> hentet 1 april 2009.

¹⁴⁸ Ot. Prp. nr. 1 1977-78 : 3

¹⁴⁹ Dahl (red) 1975 : 15

Det tar som oftest lang tid før en lov blir godkjent. En lov skal igjennom en lang prosess, ofte har mange instanser arbeidet med lovutkastet i flere år og det har vært igjennom mange forskjellige instanser. Det første lovutkastet til lov om likestilling mellom kjønnene ble laget svært raskt og tok bare ett år å utarbeide, sammenlignet med arveloven som f.eks. tok til sammen atten år. Totalt tok arbeidet med likestillingsloven fem år, og den ble endelig vedtatt i 1978. Arbeiderpartiet og regjeringen ble kritisert for hastverksarbeid, men de var ikke alene om å få kritikk. I 1976 kritiserte Gunnar Hvasovd (AP) SVs gruppe for sin bruk av konsulenter fra Blindern til sitt arbeid på Stortinget. Han mente at Sosialistisk Venstreparti:

(...)helt og holdent ville overlate en gruppe kvinnelige jusstudenter en så viktig og kontroversiell politisk sak som likestillingsloven, må sies å være en glipp. For seint ble de vel klar over dette, etter å ha registrert at folk flest ikke lot seg besnære av den juss- og juks pregede agitasjonen som SV stod for i denne sak. Det var først og fremst da de ville innbille folk at Arbeiderpartiets og LOs kamp for likestilling mellom kjønnene var et falsum, at de etter min mening gikk over streken.¹⁵⁰

Denne juss og juks agitasjonen han talte om kom ut i bokform i 1975, etter forslaget lov om likestilling mellom kjønnene ble fremmet for første gang. ”Juss og Juks – En arbeidsbok i likestilling” ble skrevet av bl.a. Tove Stang Dahl¹⁵¹, som var student på daværende tidspunkt men har senere blant annet vært professor i kvinneverett ved Universitetet i Oslo og SV politiker. Den ble utgitt av PAX forlag A/S som var et uavhengig sosialistisk forlag. Forlaget betraktet seg som ”et organ for venstrefløyen i norsk politikk og vil utbygge samarbeidet med alle organisasjoner og grupper på venstrefløyen.”¹⁵²

I boken ble det argumentert for at forslaget til likestillingslov gav likhet på papiret, men fortsatt ulikhet i praksis. Kvinnebevegelsen var derfor veldig skeptisk til lovforslaget. ”Juss og Juks” kom ikke bare som et kvinnepolitisk varsko mot loven, men skulle brukes som en pekepinn på hvordan man kanskje kunne bruke loven om den ble virkelighet.

APs valgprogram tok et beskjedent utgangspunkt da partiet lovet å fremsette en lov ”som forbyr diskriminerende behandling av kvinner på alle områder”. En slik lov var likevel i pakt med en av kvinnebevegelsens målsetninger.

---

¹⁵⁰ Gunnar Hvasovd, debatt i Odelstinget 1976 : 304-305

¹⁵¹ *Grunntanken er at rettsreglene ikke kan studeres isolert. De må sees i sammenheng med kvinners livsvilkår og stilling i samfunnet, og vurderes ut fra verdier som rettferdighet, frihet og verdighet. Gjennom metodearbeidet la hun også et grunnlag for å bringe kvinneperspektivet inn på andre områder, som trygderett, sosialrett og kriminologi. Tove Stang Dahls program for bedring av kvinners posisjon i retten og i samfunnet var ikke å gjøre kvinner lik menn, men å oppvurdere kvinners egenskaper og aktiviteter. Tove Stang Dahls kvinnevertslige arbeider har inspirert jurister og kvinneforskere i mange land.* Erling Selvig og tre andre kolleger i minneord i Aftenposten, 18.2.1993

¹⁵² Dahl, Tove Stang, (red) ”Juss og Juks” 1975 : 2

Det var behov for en lov som kunne ramme noen av de mest åpenbare og direkte utslagene av de diskriminerende handlingene og ytringene rettet mot kvinnene. Resultatet av valgløftet ble noe annet. Etter at departementet hadde arbeidet seg ferdig med saken var målsettingen endret fra en lov mot diskriminering til en lov for likestilling. Etter at Dahl og Co hadde forhørt seg om hvorfor dette hadde skjedd, fikk de i Forbruker- og administrasjonsdepartementet opplyst at:

(...)en ser likestillingspolitikken som et spørsmål om endring av så vel kvinnens som mannens rolle. En har i loven forsøkt å bygge inn så vel dette synet som hensynet til spesielle kvinneproblemer.¹⁵³ (...) En anså det videre naturlig å ha en lov som gjelder begge kjønn, da forskjellsbehandling også kan gjelde menn. (...) En ønsket endelig en lov *for* noe isteden for en lov *mot* noe.¹⁵⁴

Kvinnebevegelsen advarte mot at likestillingslovens førsteutkast lovte langt mer enn hva den gav, og at den ville kunne virke tilslørende overfor de faktiske forhold. Det ble innrømt at proposisjonen, fra et kvinnesynspunkt, hadde gjennomgått visse forbedringer i forhold til det høringsnotatet som ble utarbeidet av en interdepartemental arbeidsgruppe. Disse forbedringene mener kvinnebevegelsen består dels i, ”en klarere programfesting av offentlige myndigheters forpliktelser til å legge det faktiske forhold til rette for likestilling, ved en tilføyelse om dette i § 1, 2 – dels i en mer realistisk forståelse for og beskrivelse av forholdet mellom rett og samfunn”.¹⁵⁵

Forbedringene skyldes bl.a. den aktive kvinnekritikk som kom frem allerede under høringen. Hovedinnvendingen sto i praksis ved lag, så det ble konstatert at lovforslaget ikke uten videre var i kvinnenes interesse. Dahl skrev at loven sviktet fatalt ved at den fra kvinnesynspunkt tok et galt utgangspunkt. Med likestilling mener loven det samme som å forby forskjellsbehandling, jfr. Generalklausulen i § 3. Loven hadde utgangspunkt i at forskjellsbehandling var et onde, mens fra et kvinnesynspunkt var forskjellsbehandling nødvendig både som ledd i frigjøringen, men også i det endelige frigjorte samfunn.¹⁵⁶

På kort sikt var forskjellsbehandling nødvendig for å gi kvinner de samme rettighetene og mulighetene som mannen på lang sikt. De mente det var nødvendig å gi kvinner fordeler i en overgangsperiode for å rette opp den lange tradisjonen i urettferdig fordeling, selv om dette kunne virke urettferdig overfor enkeltmenn eller menn som gruppe.

---

¹⁵³ Det bekrefter formålparagrafen at “loven skal fremme likestilling mellom kjønnene og tar særlig sikte på å bedre kvinnens stilling.”

¹⁵⁴ Dahl1975 : 18

¹⁵⁵ Ibid

¹⁵⁶ Ibid : 19

I historien er dette en velkjent nødvendighet hver gang det har stått politisk kamp om å heve svake grupper opp til en høyere stilling. Dahl mente at menn måtte finne seg i mange former for forskjellsbehandling til fordel for kvinner, om kvinnenens situasjon skulle bedres.¹⁵⁷

Hun skrev at:

En lov som ikke i sitt prinsipp erkjenner dette, er egnet til å befeste de rådende kjønnsforhold.(...) En lov med forbud mot forskjellsbehandling av begge kjønn tar ikke hensyn til hvilket samfunn vi lever i, men hører hjemme i et samfunn hvor urettmessige forskjeller mellom kjønnene gjennomgående er opphevet.¹⁵⁸

Det som står tilbake i et samfunn hvor urettmessige forskjeller er opphevet vil være et behov for en reaksjonslov på det etablerte likestillingsprinsipp. «Juss og Juks» gjengen mente at forslaget til lov om likestilling mellom kjønnene ble formet som om dette var situasjonen, noe som de mente hadde både en tilslørende og andre skadelige virkninger. Derfor ønsket kvinnebevegelsen en oppfølging av Arbeiderpartiets opprinnelige program om en lov mot diskriminering av kvinner, og ikke en lov mot forskjellsbehandling av både menn og kvinner.¹⁵⁹ Slik ble det ikke, men Norge fikk en lov om likestilling mellom kjønnene. Nå skal jeg ta for meg veien videre etter loven ble vedtatt. Dette for å se om loven førte til de endringene de hadde håpet på eller om loven måtte tilføyes noe mer.

4.8 Tiden med en lov om likestilling

1970-tallets likestillingsarbeid var preget av kamp for rettigheter som favnet bredt blant kvinnene; for eksempel retten til lønnet arbeid, utdanning og selvbestemt abort. Ved midten av 1990-årene var likestillingsarbeidet i større grad preget av en økt polarisering mellom kvinner. Store kvinnegrupper, som enslige mødre, minstepensjonister og arbeidstakere i kvinnedominerte lavlønnsyrker, hadde færre ressurser og dårlige levevilkår. Kvinner med høy utdanning fikk ikke ledende stillinger på lik linje som menn. Det var klart at; ”behovet for en differensiert likestillingspolitikk er større i dag som kvinners livssituasjon er blitt mer sammensatt.”¹⁶⁰ Samtidig er dette et resultat av politikken som ble ført. Fremdeles var det en rekke store likestillingspolitiske utfordringer og oppgaver.

---

¹⁵⁷ Ibid : 19

¹⁵⁸ Dahl 1985 : 19

¹⁵⁹ Ibid

¹⁶⁰ NOU 1995 : 3

Temaer som viste et klart behov for opprettholdelsen av den offentlige satsingen på likestillingsarbeidet var spørsmål ”om lik lønn for arbeid av lik verdi, kvinners innflytelse i sentrale institusjoner og i næringslivet, likestilt omsorg, kvinner i distriktene, kvinners helse, seksualisert vold, ungdom og likestilling, innvandring og likestilling, nye samlivsmønstre”.¹⁶¹ Likestillingsloven fikk i 1981 en ny bestemmelse om kjønnsmessig sammensetning av alle offentlige utvalg, styrer, råd m.v.

Likestillingsloven § 21 slo fast at når et offentlig organ oppnevner et utvalg m.v. skal begge kjønn være representert med 40 prosent eller flere. Norge er blitt det landet i Norden hvor kjønnskvotering er mest utbredt. Det er blitt tradisjon å bruke kjønnskvotering i de politiske partiene og ved offentlige valg. I tillegg ble det også etablert et eget håndhevingsorgan; Likestillingsombudet og Klagenemnda for likestilling.

I 1977 kom det en annen forandring i det offentlige likestillingsarbeidet. Det ble opprettet en egen Familie- og likestillingsavdeling i det daværende Forbruker- og administrasjonsdepartementet. Departementet overtok det koordinerende ansvar fra Likestillingsrådet. Disse tre instansene: Barne- og familiedepartementet (administrativt og politisk samordnende organ), Likestillingsrådet med sekretariatet (rådgivende organ) og Likestillingsombudet med Klagenemnda (håndhevende organ) utgjorde de sentrale aktørene i det statlige likestillingsapparatet.¹⁶² Likestillingspolitikken ble institusjonalisert. Hvordan var det så med kvinneorganisasjonene? Hadde de utspilt sin rolle?

Norske Kvinners Nasjonalråd hadde vært en paraplyorganisasjon for kvinneorganisasjonene frem til det ble nedlagt i 1989. I løpet av 1970-tallet, som vi har sett, ble det en ny giv i likestillingsarbeidet. De feministiske kvinneorganisasjonene som Nyfeministene og Kvinnefronten fikk stor oppslutning. Fra 1980-tallet og utover har kvinneorganisasjonene i en mindre grad vært synlige i den offentlige likestillingsdebatten. Det oppsto imidlertid mindre grupper i forbindelse med saker som kvinnemishandling, voldtekt, seksuelle overgrep mot barn, pornografi og prostitusjon.¹⁶³

Kvinneorganisasjonene har vært sett på som et viktig supplement og pådrivere i forhold til det offentlige likestillingsarbeidet. Da Likestillingsrådet ble opprettet i 1972 var kvinneorganisasjonene representert med to medlemmer etter anbefaling fra Norske Kvinners Nasjonalråd.

---

¹⁶¹ Ibid

¹⁶² NOU 1995 : 8

¹⁶³ Ibid : 16

I 1984 ble det fremhevet i en publikasjon utgitt av Likestillingsrådet at, ”en av kvinneorganisasjonenes viktigste funksjoner er å utvikle nye ideer, mål og perspektiver på likestillingsarbeidet, og at kvinneorganisasjonene legger press på myndighetene i saker med spesiell interesse for kvinner”.¹⁶⁴ I 1995 hadde kvinneorganisasjonene ingen formell representasjon i Likestillingsrådet, men det het i Rådets mandat at det skal formidle kontakt mellom myndighetene og organisasjoner som arbeider med likestillingsspørsmål.¹⁶⁵

4.9 Likestillingsloven 30 år

Den 16. februar 2009 var likestillingsloven tretti år, og det ble holdt seminar i Litteraturhuset i Oslo. Det sto i programmet at til og med at selveste statsminister Jens Stoltenberg skulle komme og tale om «Likestillingsloven 30 år – Hva nå?». Han kom opp på en skjerm på video hvor han talte til de fremmøtte. Likestilling er ikke lenger en hastesak på Stortinget. Salen var full av folk med et overveldende kvinnelig flertall, men også noen få menn.

Det ble påpekt at ingen politikere fra ”Storingsgruppa” var til stede. Kjønnsforsker Øystein Gullvåg talte om menn og likestilling. Han fortalte at «det var ikke mange av oss på 1970 tallet, og selv om jeg ser at det er noen her i dag så skulle jeg sett at det var nesten halvparten menn.» Hvor blir det av menn?

Hvordan er likestillingssituasjonen i dag? Det ble nevnt av Likestillingsombud Bente Gangås at 9/10 minstepensjonister er kvinner, likelønningen går feil vei og menn dominerer i maktposisjoner. Hun mener vi er langt fra målet i 2009. Kristin Mile er generalsekretær i Humanetisk Forbund og kom med «Hilsning fra Norges 4. Likestillingsombud». Hun sa at målet i likestillingsloven om en holdningsendring er blitt oppnådd og at direkte diskriminering ikke lenger finnes. Indirekte diskriminering derimot eksisterer fremdeles. Hun nevnte hoppjentenes kamp om å få hoppe i store bakken og hijab- debatten. Det har skjedd en endring i sakene til Likestillingsombudet. I perioden 1978-1988 var Eva Kolstad leder for ombudet, og da var 50 prosent av sakene stillingsannonser som diskriminerte kvinner. Disse er borte nå og det er nå blitt flere klager fra menn på grunnlag av diskriminering av kjønn. Et eksempel var unge menn som ble diskriminert av forsikringsselskap ved kjøp av forsikring av bil. En annen interessant sak var kristne skolars bruk av lærebøker som ikke var godkjent. I dag er bøkene enten ikke i bruk lenger, eller skolene nedlagt. Mille kalte loven god og påpekte at den har blitt brukt i utkast av andre lover, ikke bare her i Norge men også i utlandet.

---

¹⁶⁴ NOU 1995 :16

¹⁶⁵ Ibid

Else McClimans, advokatfullmektig og tidligere nestleder i Likestillings- og diskrimineringsnemnda, holdt foredrag om «30 år etter og fortsatt ikke reell likestilling – hva har loven bidratt med egentlig.» Hun påpekte at vi har oppnådd så mye at vi tror vi er likestilt og at ”vi er blitt, tror vi, verdensmestere i likestilling”. Saken er den at mange kvinner tror de har full likestilling helt frem til de får barn. Etter det blir det vanskeligere å «breaking the glass ceiling». De fleste hendelsene registrert av Likestillings- og diskrimineringsombudet dreier seg om diskriminering på grunn av kjønn – ofte i forhold til graviditet i arbeidslivet.

I 2009 er situasjonen den at Norge har et av Europas mest kjønnsdelte arbeidsmarked. Det er en høy andel yrkesaktive kvinner, men av alle kvinnene er 43 prosent deltidsarbeidende. Hele 90 prosent av de deltidsarbeidende er kvinner. Sykepleiere har problemer med å få fulltidsstillinger, og det blir begrunnet med «problem med turnus». Turnus har nå aldri vært noe problem i politiet? Det er altså fremdeles en jobb å gjøre i likestillingskampen.

I 2002 ba CEDAW-komiteen (kvinnekonvensjons overvåkingsorgan) Norge om å endre likestillingslovens unntaksbestemmelser for indre forhold i trossamfunn, og de har kritisert at grunnloven ikke forbyr kjønnsdiskriminering. FNs kvinnekonvensjon har blitt inkorporert i likestillingsloven, men hva med å få likestillingsloven inn i Grunnloven?

Torild Skard, tidligere SV-politiker og leder i Norsk Kvinnesaksforening, kom med en «Hilsning fra en kvinnesaksforkjemper». Hun var både inspirerende og imponerende å høre på, og fortsatt svært engasjert. Hun nærmest stormet av scenen da hun var ferdig, og klar for å kjempe videre. Hun fortalte at de hadde vært imot en lov om likestilling mellom kjønnene fordi den var for svak, men en svak lov var bedre enn ingen. Kvinnebevegelse krevde tiltak som endret kvinnens posisjon. Forskjellsbehandling ble bare lov unntaksvis. De ville ha mer forskjellsbehandling for å rette opp århundrer med undertrykkelse av kvinner. Skard etterlyser forskning på hva likestillingspolitikk faktisk gjør, både positivt og negativt. Problem om mål og middel eksisterer fremdeles. Det er fire menn for hver kvinne i maktposisjoner. Kvinner tjener 85 øre for hver krone mannen tjener.

I 2009 har vi mange av de samme problemene som man hadde på 1970-tallet. Likestilling er ingen selvfølge. Hvorfor tror man at det er gratis? Likestilling koster penger og det må kjempes for.

5.0 Den canadiske grunnlov – En kamp om løsrivelse og likestilling

“A woman is not finished when she is defeated. She is finished when she quits.”¹⁶⁶

5.1 Innledning

I Canada var det politiske landskapet på 1970-tallet sterkt preget av en voksende aktivitet rundt saker som angikk kvinner. Et økende antall kvinner snakket om rettigheter, utfordringen i å endre holdninger om kvinner i samfunnet og krav om endring av offentlig politikk.¹⁶⁷

I tillegg opplevde samfunnet på 1970-tallet en økning av utfordringer rundt graviditet, morsrollen og likestilling på det juridiske plan. På slutten av 1970-tallet ble menneskerettigheter, ”the Bill of Rights” og på 1980-tallet charteret brukt for å utfordre daværende oppfatninger av likestilling, og for å oppnå rettigheter ved graviditet og omsorg av barn. Kvinneorganisasjoner kom for første gang inn som en viktig aktør.¹⁶⁸ De mobiliserte seg rundt muligheten for å oppnå garanti i grunnloven for likestilling mellom kjønn. Samtidig som de var motivert av behov for å beskytte rettighetene til både aboriginer kvinner, for de ansatte, for familien og samt sørge for at de økonomiske rettighetene til kvinnene ble opprettholdt.¹⁶⁹

I motsetning til Norge som har en egen likestillingslov som ikke er en del av grunnloven, så har Canada i dag kjønnsklausuler i sin grunnlov under det såkalte ”The Canadian Charter of Rights and Freedoms”. Det var et stort antall canadiske kvinner som var med og kjempet for å få kjønnsklausulene med i grunnloven. I motsetning til deres amerikanske søstre så vant de kampen, og fikk tilslutt en slags garanti i grunnloven om likestilling mellom kjønnene. Problemstilling for dette kapittelet er:

Hvilke likestillingsproblemer fantes i det canadiske samfunn under den andre bølgen i kvinnebevegelsen? Hvem var aktørene i utformingen av det canadiske charteret?

Jeg vil først begynne med å gi en bakgrunn om Canada som land, politisk system og i tillegg litt historie. Etter det vil jeg ta for meg kvinnebevegelsen i landet.

---

¹⁶⁶ Fritt sitert tidligere President Richard Nixon, ”A man is not finished when he is defeated. He is finished when he quits.” Endret av Dagny Akerø.

¹⁶⁷ Porter, Ann 2003 : 128

¹⁶⁸ Ibid : 132

¹⁶⁹ Newman, Jecquetta 2006 : 83

Hvordan var dens utvikling og inndeling? Så vil jeg forsøke å finne svar på problemstillingen ovenfor ved hjelp av en rapport fra 1970 fra ”The Royal Commission on the Status of Women.” Denne rapporten inneholdt anbefalinger for hva som burde bli gjort for å forbedre kvinners stilling i Canada. Deretter vil jeg ta for meg selve prosessen til likestillingsklausulene og eventuelt kvinnebevegelsens deltakelse her. Avslutningsvis vil jeg se på tiden etter charteret og forsøke å tegne et bilde av situasjonen i dag.

5.2 Kort om Canada

Canada omfatter nesten hele den nordlige halvdelen av det nordamerikanske kontinentet, med unntak av Alaska og de to små franske øyene Saint-Pierre og Miquelon. Økonomisk og kulturelt har landet mye til felles med USA. Canada har likevel i høy grad sine egne kulturelle særtrekk, kanskje viktigst den tospråklige kulturen, som kan spores tilbake til nasjonens franske og britiske røtter.

Canada er et konstitusjonelt monarki, men det er dronning Elisabeth av Storbritannia som er monark. Tittelen er altså tillagt samme person, men formelt har både Canada og Storbritannia hver sin monark, slik at embetene fungerer uavhengig fra hverandre. Kongemakten blir forvaltet av en generalguvernør som blir utnevnt av monarken, men hvor statsministeren i Canada kan komme med anbefalinger. Det er generalguvernøren (Governor General) som formelt innkaller og oppløser parlamentet. Etter et valg oppfordrer hun (eller han) lederen av det største partiet til å danne regjering og påta seg ansvaret som statsminister. I tillegg er det generalguvernøren som skal gi den kongelige sanksjonen som kreves for å gjøre nye lover gyldige. Før dette kan skje må en lov først vedtas av begge kamrene i den canadiske føderasjonens parlament.¹⁷⁰

Canadas styreform er en kombinasjon av nabostaten USAs føderalisme og et parlamentarisk system utformet etter britisk mønster. En føderasjon (eller forbundsstat) er et forbund av stater under en felles regjering.¹⁷¹ Føderasjonens parlament har sete i Ottawa og her bor også generalguvernøren. Parlamentet består av to kammer. Senatet (the Upper House) har 105 medlemmer utnevnt av generalguvernøren etter råd fra statsministeren. Det er utpekt til å representere provinsene og de sitter for livstid, eller til de fyller 75 år. Senatet har den samme makten som representantenes hus (House of Commons) bortsett fra det som har med økonomisk lovgiving å gjøre.

---

¹⁷⁰ Alisdair, Rogers (red) 1992 : 21-22

¹⁷¹ <http://no.thefreedictionary.com/f%C3%B8derasjon> hentet 30 mars 2009.

Representantenes hus er den folkevalgte delen av det canadiske parlamentet. Det har 308 medlemmer og de har igjennom grunnloven den lovgivende makt til å foreslå nye skatte- og avgiftslover.¹⁷² Statsministeren henter normalt sine statsråder blant de valgte medlemmene, men av og til også fra senatet.

Canadas parlament er ikke bare den øverste myndighet i alle internasjonale spørsmål, men også på de viktigste innenlandske saker som forsvarssaker, straffelovs- og finanslovssaker, regulering av handel og næringsliv, post- og televerkssaker og samferdselsspørsmål. Teoretisk har parlamentet myndighet over provinsparlamentene, og kan endre lover som vedtas der. I praksis har derimot provinsparlamentene en utstrakt uavhengighet. Det gjelder i særlig grad for den fransktalende provinsen Quebec.¹⁷³ Grunnloven beskytter det franske språket, den romerkatolske kirken og de franske rettstradisjonene. Dette var nødvendig for at den etniske tilhørigheten skulle overleve og for at Quebec skulle bli i føderasjonen.

I 1867 ble føderasjonen Canada dannet som en selvstendig dominion med provinsene Quebec, Ontario, Nova Scotia og New Brunswick. Landet fikk fullt indre selvstyre, men fortsatte å være en del av det britiske imperium. I 1870 sluttet Manitoba seg til den nye forbundsstaten, og i 1871 fulgte British Columbia etter. Dette til dels på grunn av et løfte om en jernbane på tvers over kontinentet. Prince Edward Island sluttet seg til i 1893, Yukon Territory i 1898, og endelig Saskatchewan og Alberta i 1905. Dermed var det skapt en stat fra Atlanterhavet til Stillehavet. Newfoundland var formelt uavhengig helt til 1949.¹⁷⁴ I dag består Canada av ti provinser og tre nasjonale territorier.

Canada støttet de allierte under første verdenskrig. Når Storbritannia var i krig var Canada det også. Kampviljen som canadiske tropper hadde vist under krigen gav den canadiske dominionen høyere status og selvtilit. Canadas betydelige rolle under den 1. verdenskrig ble belønnet med egen representasjon, avskilt fra Storbritannia, i Folkeforbundet etter krigen. Canadierne ønsket mer uavhengighet, noe som ble anerkjent av britene under Westminster-konferansen i 1931. Canada var endelig blitt en selvstendig stat.

Under den andre verdenskrig støttet Canada nok en gang de allierte. I 1939 erklærte Storbritannia krig mot nazityskland. Canada var da grunnlovsmessig også i krig på grunn av sin status som dominion.

---

¹⁷² <http://www.parl.gc.ca/common/SenatorsMembers.asp?Language=E> hentet 30. mars 2009

¹⁷³ Alisdair (red) 1992 : 22

¹⁷⁴ Ibid : 18

Den canadiske statsministeren Mackenzie King, som var leder av det Liberale partiet (the Liberal Party) fra 1919-1948, hadde derimot lovet canadiere etter den første verdenskrigen at om det ble en ny krig skulle de ta avgjørelse på egenhånd. Canada følte fortsatt et sterkt bånd til Storbritannia mot slutten av 1930-årene og i 1940-årene. De engelskspråklige canadiere omtalte fremdeles Storbritannia som ”gamle-landet”. Parlamentet ble samlet og den 10. september 1939, erklærte Regjeringen krig mot Tyskland med signaturen til Kong George. (en uke etter Storbritannia) Det var canadiere selv som hadde tatt avgjørelsen om å erklære krig.¹⁷⁵ Etter krigen ble Canada medlem av NATO. Økonomisk er Canada nå mye sterkere knyttet til USA enn til Storbritannia. I 1988 inngikk Canada og USA frihandelsavtalen FTA (Free Trade Agreement). Dette har ikke hindret Canada i å føre en konsekvent uavhengig utenrikspolitikk.¹⁷⁶

5.3 Kvinnebevegelsen i Canada

Den andre bølgen i kvinnebevegelsen i Canada kan deles inn i forskjellige deler. Meg Luxton identifiserer fire fraksjoner: en fransktalende bevegelse sittende i Quebec, en engelsktalende bevegelse i resten av Canada, en bevegelse for aboriginer kvinner og til slutt en bevegelse for innvandrere kvinner.¹⁷⁷ Disse fraksjonene har vært en barriere for å bygge en samlende kvinneorganisasjon i landet. Takket være Canadas store geografiske område, med en relativt liten og spredt befolkning, har hovedfokuset vært mindre og lokale organiseringer. Disse har hatt større betydning. Det at Canada er en føderasjon forsterker denne tendensen. Kvinneorganisasjonene har måttet bygge koalisjoner når de har handlet nasjonalt. Resultatet av dette har vært paraply organisasjoner på nasjonalt nivå som har måttet jobbe hardt for å finne et samlende standpunkt. Det var gjennom de forskjellige kvinneorganisasjonene at mange canadiske kvinner fikk verdifull politisk erfaring.

I 1920- og 1930- årene begynte det canadiske samfunnet å endre seg. Dette gjaldt også for livene til kvinner. Flere kvinner arbeidet da, mer en noen gang tidligere, utenfor hjemmet for å bidra til familieøkonomien. De kunne ikke lenger forsørge sin familie ved bare å være hjemme. I hjemmet forsvant dessuten mange av de tradisjonelle oppgavene for kvinner takket være urbanisering og industrialisering. Samtidig lå de gamle sosiale normene om en kvinnes plass i samfunnet og hva som var passende oppførsel for en kvinne etter i utviklingen.

---

¹⁷⁵ Hillmer 2008 : 135-136

¹⁷⁶ Allisdair 1992 : 19

¹⁷⁷ Luxton, Meg <http://www.historycooperative.org/journals/lt/48/03luxton.html> hentet 4 mai, 2009

Den andre verdenskrig førte til en dramatisk endring i det canadiske samfunn. Sosiale normer var i rask endring. Et større antall kvinner gikk inn i arbeidslivet for å dekke den voksende etterspørselen etter arbeidere i krigsindustrien. Krigen førte også til etableringen av flere paramilitære kvinneorganisasjoner og i 1942 ble kvinners yrkesarbeid del av den militære krigsstrategi. 24 mars 1942 sa Statsminister Mackenzie King i "House of Commons"; "Canadian women are the most important available reserve of manpower."¹⁷⁸ Nå ble det en patriotisk plikt å finne seg arbeid utenfor hjemmet. De provinsielle regjeringene i Ontario og Quebec etablerte til og med barnehager slik at også mødre kunne bidra. Dette var bare tidsbegrensede ordninger, som skulle gjelde så lenge landet var i krig. Høsten 1944 arbeidet dobbelt så mange kvinner fulltid sammenlignet med antall arbeidende kvinner i 1939.¹⁷⁹

Dette resulterte ikke i likestilling, for siden kvinner fortsatte å bli plassert i stillinger med lavest status og med mindre lønn enn mannlige kollegaer. Det var også forventet at de skulle gi opp sine stillinger når menn kom tilbake fra krigen. Likevel ble canadiere oppmerksom på hvor viktig innsatsen til kvinner utenfor hjemmet kunne vær, og utfordret antakelsen om at kvinner ikke kunne utføre så kalte "men's jobs". Den andre verdenskrig hadde gitt canadiske kvinner en smak på det å være økonomisk uavhengig, noe som førte til at gifte kvinner innså at de kunne arbeide utenfor hjemmet uten å forsømme familien.¹⁸⁰ Det var mange kvinner som gikk frivillig tilbake til å være husmødre etter krigen. Med denne bakgrunnen blir det naturlig (og delvis påtrengende) å spørre; oppdro disse kvinnene døtre som bidro til den andre bølgen i kvinnebevegelsen?

Den andre bølgen i kvinnebevegelsen representerte en ny generasjon kvinner med mål som var mer radikale enn tidligere. Den hadde en større variasjon i målsetting og grupperinger. Sandra Burt argumenterer for at forskjellene mellom gruppene ikke var helt klare, men noen var synlige. Hun delte de slik,

Equal rights feminist appeared dominant in English Canada, with a focus on attaining equal access for women to education, employment, and political representation. Socialist feminists were active, arguing for the overthrow of both class and gender divisions and working to build links between private and public production undertaken by women. Radical feminists also emerged, arguing that "the personal is political" and that women were oppressed by naturalized system of patriarchy perpetuated in the everyday practices of womens lives.¹⁸¹

---

¹⁷⁸ Bruce 1985 : 55

¹⁷⁹ Pierson 1986 : 9

¹⁸⁰ Ibid

¹⁸¹ Newman 2006 : 73

Det oppstod også mindre grupper som representerte spesielle kvinners identiteter. Disse gruppene var blant annet aboriginer, Inuitt, svarte, lesbiske og immigrant kvinner.

I følge Naomi Black var kvinneorganiseringen på 1960-tallet uventet. Hun skrev at Canada i etterkrigstiden var velstående. Kvinner så ut til å gjøre det godt både økonomisk og politisk. De fikk den utdannelsen de trengte for å få de bedre betalte jobbene, og det canadiske folket støttet nå retten til arbeid og lik lønn i følge meningsmålinger. Derimot var situasjonen en annen i politikken. Kvinner hadde i 1960 hatt føderal stemmerett i over 30 år, men var ikke representert i forhold til sitt antall i Canada. Kvinner i sentrale stillinger i politikken var fortsatt unntaket og ikke regelen.¹⁸² De opplevde å bli behandlet annerledes fordi de var kvinner i politiske institusjoner, på arbeidsplassen, i skoler, kirker, organisasjoner osv. Resultatet av dette ble en mobilisering av kvinner over hele landet for å endre situasjonen deres politisk, økonomisk og kulturelt.

I 1966 gikk trettito kvinneorganisasjoner sammen i det engelske Canada og etablerte "the Committee for the Equality of Women" (CEW). Dens formål var å drive lobbyvirksomhet mot den føderale regjeringen om å etablere en "Royal Commission on Status of Women". På samme tidspunkt kom det et "Fédération des femmes du Québec" (FFQ). Disse organisasjonene, CEW og FFQ gikk i september 1966 inn i et partnerskap. Paraplygruppene kunne dermed støtte seg til forskjellige standpunkter, men det var en klar tendens til at den ble dominert av liberale feminister.¹⁸³ I tillegg til press fra CEW og FFQ om en "Royal Commission" kom det krav fra FN og den internasjonale arbeider organisasjonen om å fremme kvinners rettigheter. Det kom også krav fra de få kvinnelige regjeringsmedlemmene.¹⁸⁴ Hva var så denne "Royal Commission on Status of Women" som de kjempet for? Hva inneholdt den? Hvilken rolle spilte kvinnebevegelsen?

5.4 De canadiske kvinners status i 1970

1960-tallet gav den eksisterende politiske ordenen mange nye utfordringer. Den føderale regjeringen svarte på det voksende presset fra kvinnegrupper om å forbedre statusen til kvinner i Canada. 16 februar 1967 utnevnte statsminister Lester Pearson, etter press fra flere kanter, endelig en "Royal Commission on the Status of Women". Den var ledet av Florence Bird og dens andre medlemmer var Jacques Henripin, John P. Humphrey, Lola M. Lange, Jeanne Lapoint, Elise Gregory MacGill og Doris Ogievie.

---

¹⁸² Newman 2006 : 74

¹⁸³ Newman 2006 : 76-79

¹⁸⁴ Briskin 1999 : 124 -125

Det var bare en av dem, Elsie Gregory, som definerte seg selv som feminist. Om flere hadde vært femnister ville nok rapporten vært mer aggressive. Kommisjonens oppgave var "to inquire into and report upon the status of women in Canada, and to recommend what steps that might be taken by the Federal Government to ensure for women equal opportunities with men in all aspects of Canadian Society."¹⁸⁵ Kommisjonen skulle rapportere tilbake til den føderale regjeringen og de hadde blitt utnevnt av regjeringen.

Mellom 1967 og 1970 reiste de syv kommisjonærene rundt til fjorten byer i de ti provinsene, for å høre historiene til de canadiske kvinnene. Omkring 890 vitner sto foran kommisjonen. De mottok 468 korte skriftlige orienteringer og 1000 brev.¹⁸⁶ Dette materialet ble brukt i "Report of the Royal Commission on the Status of Women in Canada" (RCSW) som kommisjonen la frem i 1970. De tusenvis av kvinner som hadde deltatt i kommisjonens arbeid støttet rapporten, og hadde et ønske om et permanent kvinneorganisasjonsnettverk som ville arbeide for å få anbefalingene gjennomført.¹⁸⁷ Hva sier så denne rapporten? Hvilke anbefalinger kom "the Royal Commission" frem til?

Rapporten virker svært grundig med sine nesten fem hundre sider. Det blir nevnt at gamle skikker og holdninger bruker lang tid på å dø ut. På sine reiser rundt om i landet oppdaget kommissærene at diskriminering av kvinner fortsatt florerer og fordommer levde i beste velgående. Det ble klart at Canadas forpliktelser var langt fra å bli realisert. De undersøkte kvinners status for å lære om kvinner virkelig hadde rettighetene i "the Universal Declaration of Human Rights" både i prinsipp og i praksis.¹⁸⁸ Kvinner og menn skulle ha lik mulighet til å dele ansvaret i tillegg til privilegiene. Kommisjonen adopterte fire prinsipp i forbindelse med rapporten:

- Kvinner må være fri til å bestemme selv om de skal arbeide utenfor hjemmet.
- Omsorgen for barn er et ansvar som må deles av moren, faren og samfunnet.
- Samfunnet har et ansvar for kvinner pga. graviditet og fødsel, og spesiell behandling vil alltid være nødvendig i denne sammenheng.
- På noen arenaer vil kvinner for en periode behøve spesiell behandling for å motarbeide effekten av diskriminerende praksis.¹⁸⁹

---

¹⁸⁵ Report of the Royal Commission on the Status of Women 1970 : ix

¹⁸⁶ RCSW 1970 : x

¹⁸⁷ Briskin (red) 1999 : 125

¹⁸⁸ U.N General Assembly resolution adopted unanimously December 10, 1948.

¹⁸⁹ RCSW 1970 : xii

I rapporten står det, ”women’s childbearing function and their physical differences have served as the basis for restrictive generalizations and overt discrimination.”¹⁹⁰ Kvinner har automatisk blitt identifisert med oppgaver som å ta seg av hjem, barn, omsorg for andre og andre relaterte aktiviteter. Det kom frem i flere av brevene at også kvinner (for det meste) mente at en kvinnes plass var i hjemmet, i hvert fall så lenge hennes barn var små.

I 1968 publiserte to canadiske aviser, ”Le Devoir”(Montreal) og ”The Toronto Star”, ett spørreskjema ”for men only”. Dette for å finne mer ut om menn sine meninger om kvinner. Resultatet viste generelt tradisjonelle meninger. Flere av de som svarte, mente at kvinner hadde det med å finne mer diskriminering enn det som i virkeligheten fantes, og at Canada strengt tatt ikke behøvde en ”Royal Commission on the Status of Women”. Mer enn halvparten av de som sendte inn svar til ”The Toronto Star” erklærte at kvinnens plass var i hjemmet.

Kommissærene innser at forskjellsbehandling vil være nødvendig for en periode. Hvilke forskjellsbehandlinger går de inn for? Hva går de 167 anbefalingene ut på? I figuren under har jeg laget en oversikt over antall anbefalinger i hvert kapittel av rapporten. Dette for å få oversikt over hvilke områder rapporten legger vekt på og har konsentrert seg om.

Nummer og navn på kapittel i rapporten.	Antall anbefalinger i kapitlet.
Kap 2. Kvinner i den canadiske økonomien	68
Kap 3. Utdanning.	32
Kap 4. Kvinner og familien.	28
Kap 5. Skatt og barnebidrag.	4
Kap 6. Fattigdom.	4
Kap 7. Kvinners deltakelse i det offentlige liv.	5
Kap 8. Immigrering og medborgerskap.	7
Kap 9. Kriminal lovgivning og kvinnelige forbrytere.	14
Kap 10. Handlingsplan	4
	Totalt 167

¹⁹⁰ RCSW 1970 : 11

”The Royal Commission” hadde hele 68 anbefalinger til forbedringer innen økonomien, mens det var bare 5 anbefalinger for kvinners deltakelse i det offentlige liv. Økonomi ser ut til å være et prioriteringsområde for kommisjonen, og det var mye som kunne forbedres. Jeg vil nå gi noen eksempler på disse anbefalingene slik at vi får et inntrykk av situasjonen i Canada.

I 1970 virket det som om diskriminering på bakgrunn av kjønn fortsatte å være et stort problem i det canadiske arbeidslivet. I provinsene Prince Edward, Nova Scotia og Newfoundland var det en lønningssats for kvinner og en for menn. Kommisjonen anbefalte at minimumslønn i disse områdene ble hevet til samme nivå som for kvinner som for menn. Flyselskap i Canada hadde en historie i diskriminering av kvinner. Helt frem til 1965 var det å gifte seg grunn til øyeblikkelig oppsigelse for kvinnelige flyvertinner. I 1970 var graviditet grunn til å bli avskjediget. I noen flyselskap måtte flyvertinner skrive under på en kontrakt, som gav arbeidsgiver lov til å avskjedige de når de fylte 30 eller 32 år, eller de fikk bare en ti års kontrakt. Dette gjaldt ikke for flyverter eller andre mannlige ansatte i flyselskapene.¹⁹¹ ”The Royal Commission” sin anbefaling her var: ”we recommend the elimination of any discrimination on the basis of sex in the terms and conditions of employment for air crew on air lines.”¹⁹²

Kommisjonen håpte at om anbefalingene for kvinner innen den canadiske økonomien ble gjennomført, så ville kvinner finne det mer tilfredsstillende å finne seg betalt arbeid. Om de kom seg fri fra fordommene mot arbeidende kvinner ville de ha få en større yrkesvalgsmulighet. Deres posisjon, suksess og motgang vil være det tilsvarende som for arbeidende menn.¹⁹³ Når det kommer til nominasjonsprosessen i de politiske partiene fant kommisjonen at:

(...) a number of implements to women seeking candidature: in particular, prejudice in the constituency associations, inadequate financial resources and limited mobility. The constituency association has autonomy in the selection of the candidate and jealously guards this right. It is at the constituency level... that disparagement of women candidates and the belief that a woman candidate will lose votes are usually encountered. Women who have been successful at the polls confirm that winning the nomination is a more formidable hurdle than winning the election.¹⁹⁴

---

¹⁹¹ Rapport RCSW 1970 : 89-90

¹⁹² Rapport RCSW 1970 : 90

¹⁹³ Rapport RCSW 1970 : 159

¹⁹⁴ Rapport RCSW 1970: 349

En av grunnreglene i Canada var at de politiske partiene kun valgte en kandidat per valgdistrikt. En konsekvens av dette er at partiene velger personer som mest sannsynlig kan vinne et valg og dette har uformelt vært mannlige kandidater. De politiske partiene var altså en av barrierene for kvinner i politikken.¹⁹⁵

I januar 1970 var det bare fire kvinner i senatet av 102 plasser. Senatets funksjon var å representere regionalt (ikke ved valg) for å assistere i lovgivningsprosessen i Canada ved å gi ”a sober second thought” når avgjørelser ble tatt i ”House of Commons”. Kommisjonen nektet å tro at det ikke var mulig å finne 50 kvinner i 10 provinser som kunne fylle rollen som senator.¹⁹⁶ ”The Royal Commission on the Status of Women” skrev:

In our opinion, the comparatively small number of women in the Senate is an example of a social pattern which, even if it has not been purposely established to eliminate women from important offices, nevertheless produces the same result. (...) women are overlooked simply because it is not customary to consider that women might be appointed to certain political offices.¹⁹⁷

De mente at i en normal situasjon så burde ikke kvinner ha verken spesielle rettigheter eller fordeler. Kvinner burde bli ansatt på bakgrunn av sine ferdigheter. Derimot var ikke situasjonen i senatet ”normal” og kvalifiserte kvinner var blitt oversett. De mente at det er flere mulige løsninger til dette, men foreslo at to kvalifiserte kvinner fra hver provins skulle bli tatt inn i senatet så snart det ble ledige plasser, og at kvinner skulle fortsette å bli tilkalt til lik fordeling mellom kjønnene var oppnådd.¹⁹⁸ Det ble konkludert at stemmen til regjeringen fremdeles var en manns stemme. Da det var debatt i ”the House of Commons” om endring av abortloven ble den behandlet av 263 menn og ei kvinne. Kommisjonen mente at det var helt absurd at kun en kvinner skulle være med å bestemme om abortloven skulle endres, da den i all hovedsak omhandlet kvinner. De trodde ikke at ”special consideration should be given women”¹⁹⁹. Men at for en periode ville det være nødvendig for å rette opp datidens ubalanse mellom kvinner og menn i det offentlige rom. Kommisjonen mente at:

”A special effort must be made to seek out and encourage competent women in the Canadian society to accept appointments to the juridical, the Senate, government boards and agencies, to accept nominations as political candidates and, when elected, to accept major cabinets posts and other position and responsibility.”

---

¹⁹⁵ Trimble (red) 2003 : 11

¹⁹⁶ Rapport RCSW 1970 : 340

¹⁹⁷ Rapport RCSW 1970 : 341

¹⁹⁸ Rapport RCSW 1970 : 355

¹⁹⁹ Rapport RCSW 1970 : 356

”The Royal Commission on the Status of Women” gav kvinner i Canada endelig en mulighet til å bli hørt offentlig om saker som påvirket deres liv. Den fikk likevel kritikk for faktorer som svekket muligheten til å påvirke den føderale regjeringen. Den besto av rimelig konservative regjeringsutvalgte kommissærer, som hadde begrenset gehør for de mer radikale og sosialistiske feministene som organiserte seg på daværende tidspunkt. Med andre ord vil det si at kvinnebevegelsen akkurat i denne sammenhengen ikke hadde så stor påvirkningskraft. Sue Findlay skrev om kommisjonen:

(...) their marginal position in the policy process as members of a quasi-governmental body led the commissioners to argue for a “pragmatic” perspective on the development of recommendations and to tailor the diversity of women’s interests which they had heard about to models that they hoped would make sense to the men inside who dominated the policy process.²⁰⁰

Altså var det begrensninger på kommisjonen i hvordan de kunne utforme rapporten. Den var tilpasset menns ører, som satt med makten til å utføre endringene. Rapporten gav svar på hva som måtte endres, men ikke nødvendigvis hvordan. Det var opp til regjeringen.

Jacquette Newman, professor i statsvitenskap, skrev i 2006, “In Canada, governments facing controversial issues often establish a royal commission or inquiry as a convenient way of appearing to address an issue without actually taking action through policy”.²⁰¹ Gjaldt det for “the Royal Commission on Status of Women”? Ble anbefalingene tatt på alvor og gjennomført?

Til tross for at rapporten gjorde flere canadiske kvinner oppmerksom på deres sosiale og økonomiske status, virker det ikke som om kravet om endring ble tatt seriøst av regjeringen. (de fleste menn) Det virket også som om media var under det inntrykk at statusen til kvinner bare var et kvinnelig problem, og at menn hadde svært lite å gjøre med det. En Ms. Jewitt skrev i 1968,

The men allowed the commission to be set up in the first place to give the women of the country a chance to blow off steam. (...) Not for a single moment did they think that a basic re-examination of their own role would be called for. Yet this is exactly what I think the commissioners will do.²⁰²

---

²⁰⁰ Briskin (red) 1999 : 125-126

²⁰¹ Newman 2006 : 79

²⁰² Jewitt, P, “Where were the men when Canada set out to find out what makes life tough for it’s women?”.

Uansett hvor seriøst datidens regjering tok denne kommisjonen, så ble det i hvert fall utarbeidet 167 anbefalinger, og en liste over hvilke lover som det var nødvendig å endre på for at kvinner skulle oppnå lik status som menn. Det var flere kvinneorganisasjoner som presset på for å få gjennomført disse anbefalingene. Ti år senere hadde bare 43 av de 122 anbefalingene som var innen den føderale lovgivningsmyndigheten, blitt gjennomført. En av dem var etableringen av et rådgivende organ for kvinners status.

”The Canadian Advisory Council on the Status of Women” (CACSW) ble etablert i 1973 av den føderale regjeringen etter anbefaling fra ”the Royal Commission”. CACSW oppgave var å gi den føderale regjeringen råd og informere det offentlige om saker som angikk kvinner. Det var et selvstyrt byrå, som rapporterte til ministeren som var ansvarlig for kvinners status. CACSW hadde retten til å publisere sine egne synspunkt uten godkjenning fra departementet det låg under.²⁰³ Canadian Advisory Council on the Status of Women skrev i 1979:

(...) an assessment of the recommendations made by the Royal Commission on the Status of Women. Fifty-three recommendations had partially implemented, 24 had not been implemented and 2 were no longer applicable. The recommendations which had not been implemented are largely those of greater, rather than lesser, significance for the equal status of women.²⁰⁴

De som var blitt gjennomført var enklere å gjennomføre og hadde mindre betydning for likestillingen mellom kjønnene. Dette var det første grundige studiet som var blitt gjort på canadiske kvinners livskvalitet og noe av det de fant er fortsatt gyldig i dag. I rapporten kommer det fram at kvinner fortsatt ble nektet mange rettigheter og privileger, som tilhører det å være en borger i Canada. Til tross for dette var det ikke mye å se av de anbefalinger som kunne endre kvinners status som annenrangs i politikken.²⁰⁵ Det største bidraget til kommisjonen var kanskje å gjøre det canadiske samfunn bevisst på kvinners lavere status.

5.5 Det canadiske charterets prosess

Den canadiske grunnlovs historie kan sees som en fortelling om en koloni som kjempet for å bli en nasjon. Den er fylt med slag mellom en føderal og provinsielle regjeringer, og er merket av en femtiår lang søken etter enighet om felles spilleregler. Det var ikke nødvendigvis Storbritannia som holdt igjen, men indre interesse-konflikter.

---

²⁰³ <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0001254> hentet 3. April 2009.

²⁰⁴ Canadian Advisory Council on the Status of Women, “Ten years later”, 1979 : 8

²⁰⁵ Tremblay, Manon & Trimble, Linda (red) 2003 : 1

Noen var redd for at om Canada brøt med Storbritannia så ville Canada før eller senere bli en del av USA. Canada måtte få den selvtiliten landet trengte for å stå på egne ben, og tiden var endelig her.

”The Canada Act” ble vedtatt i 1982, og fastslo Canadas uavhengighet fra Storbritannia. Før dette vedtaket måtte alle canadiske grunnlovsendringer ratifiseres av det britiske parlamentet. I likhet med andre lover og offisielle dokumenter, er også denne skrevet på både engelsk og fransk. Canada fortsatte å være medlem av det britiske samveldet (Commonwealth). Før 1939 var ”dominion” statusen til hvert av landene (Canada, Australia, New Zealand, Sør-Afrika, Eire og Newfoundland) som var medlem av det britiske samveldet. Det var ingen formell definisjon av denne statusen, men under en konferanse for imperiet i 1926 ble Storbritannia og dominionene beskrevet som, ”autonomous communities within the British Empire, equal in status, in no way subordinate one to another in any aspect of their domestic or external affairs, though united by a common allegiance to the Crown and freely associated as members of the British Commonwealth of Nations.”²⁰⁶

”The Constitution Act” (1867) etablerte delingen av makt mellom den føderale og de provinsregjeringene, som var designet for å imøtekomme to nasjoner, dvs. både den fransktalende og engelsktalende befolkningen. Den var ikke designet for å beskytte rettigheter og friheter til individet.²⁰⁷ Dette er årsakene til at konflikter om grunnloven som oftest har vært mellom regjeringer, og har som oftest involvert konflikter om jurisdiksjonsmyndighet.²⁰⁸

Den spenningen mellom prosessen frem mot reform av grunnloven og innholdet i reformene, førte til dels til at kjønnsklausulene ble tatt med i Canadas grunnlov. Februar 1968 ble den føderale regjeringen i Ottawa og provinsregjeringene enig om å foreta en grundig gjennomgang av grunnloven. De tre neste årene møtes Ottawa og provinsene flere ganger for å diskutere grunnlovsreform.

Disse møtene resulterte i ”the Victoria Charter”, som inneholdt deler som lignet det tidligere ”Bill of Rights” fra 1960. ”The Bill” definerte individuelle rettigheter, men det var mer som en symbols anerkjennelse enn en garanti med substans.²⁰⁹ ”The Bill” var heller aldri en del av den canadiske grunnloven. Dermed hadde det ingen makt over andre lover som ble godkjent i provinsene, som eventuelt måtte komme i konflikt med en eller flere av ”the bills” paragrafer.

---

²⁰⁶ <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/168777/dominion> hentet 31 mars 2009

²⁰⁷ Grant, G, Lament for a Nation x 1966

Our hope lay in the belief that on the northern half of this continent we would build a community, which had a strong sense of the common good and of public order than was possible under the individualism of the American capitalist dream.

²⁰⁸ Bayefsky&Eberts (red): Equality Rights and the Canadian Charter of Rights and Freedoms, 1985 : 494

Kap. 11 Sexual Equality : Interpreting Section 28, skrevet av Kathering J. de Jong.

²⁰⁹ Gotell 1990 : 6

Resultatet av dette var at saker hvor individ eller grupper forsøkte å bruke "the Bill" mot diskriminerende lover tapte. Heather MacIvor skriver at, språket til "the Bill of Rights" var basert på en forståelse av formell likestilling, som ikke tok hensyn til de strukturelle faktorene.²¹⁰ Datidens justisminister David Fulton utalte før innføringen av "the Bill of Rights" det følgende: "I do not feel that the expression "equality before the law" would be interpreted by the courts so as to say we are making men and women equal, because men and women are not equal, they are different."²¹¹

Derimot inneholdt Victoria charteret en plan om separasjon²¹², dvs. en plan om hvordan man skulle overføre lovgivende autoritet fra England til Canada. Victoria charteret ble avvist av provinsen Quebec. Robert Bourassa som da var statsminister i Quebec ville ikke godkjenne dette charteret fordi han var bekymret for at nasjonalister i provinsen ville aksjonere imot charteret (slike aksjoner og protester forekom senere). Trudeau gav ikke opp av den grunn.

20 mai 1980 var det folkeavstemning i Quebec om de skulle løsrives fra resten av Canada. Resultatet ble som følger: 60% av befolkningen ville at man skulle forbli canadisk, mens 40% ville løsrive seg. Trudeau grep muligheten til å fornye grunnloven etter nederlaget for Quebec var et faktum. Trudeaus regjering la frem et nytt utkast av et charter høsten 1980. Denne gang var det "Charter of Rights and Freedoms". Regjeringen holdt offentlige høringer i flere måneder, hvor flere interesse grupper fikk muligheten til å komme med forslag til forbedringer. "

Ad Hoc Committee of Women on the Constitution", en gruppe feminist advokater og aktivister, var den ledende gruppen i å prøve å forbedre utkastet til paragraf 15 i charteret. (likestillingsklausul). De lyktes i å styrke paragrafen slik den garanterte like fordeler i forhold til loven.²¹³ I tillegg lyktes de i å få med paragraf 28 om kjønnslikestilling.

I det påfølgende vil jeg trenge dypere inn i denne prosessen. Først vil jeg gi et kort riss over hva paragraf 28 inneholder, for deretter drøfte hvordan kvinnebevegelsen i Canada påvirket utformingen av charteret.

---

²¹⁰ MacIvor 1996 : 175

²¹¹ Gotell 1990 : 6 (Canada, "Special Committee on Human Rights and Fundamental Freedoms, Minutes of Proceedings and Evidence, Numbers 1 to 12" (12-29 juli, 1960), s. 643)

²¹² Jong i Bayefsky 1985 : 495

²¹³ MacIvor 1996 : 176

5.6 Charterets paragraf 28 – Om likestilling mellom kjønnene

Plasseringen av paragraf 28 i den canadiske grunnloven er resultatet av flere års innsats i kampen om å gi canadiske kvinner de samme rettigheter og privilegier som menn under loven og grunnloven.²¹⁴ Kvinner har ikke alltid blitt definert som ”persons”²¹⁵ i Canada. Paragraf 28 forankrer likestilling mellom kjønnene som et altoverskyggende prinsipp for den høyeste lov i landet. Paragrafen er altså en del av grunnloven og noe som vil si at den overstyrer andre lover. Dette innebærer f. eks at provinsregjeringene ikke kan vedta lover som er i strid med denne klausulen. Paragraf 28 poengterer at ”the rights and freedoms... are guaranteed equally to male and female persons.”, og den hadde til intensjon å bli brukt for å skulle forsikre at canadiske kvinner skulle kunne nyte status som likestilt med menn.

Paragrafen definerer hvem som kan kreve beskyttelse under charteret, og stipulerer at både mannlige og kvinnelige personer kan kreve dens beskyttelse. Man kan være et menneske uten å være en juridisk person. Samtidig, kan man være en juridisk person og fortsatt være utsatt for mange juridiske diskvalifikasjoner. Historisk har kvinner vært tildelt begge disse typene av juridisk status,²¹⁶ f. eks i forhold til råderett over egne penger.

Utviklingen til en bevegelse for kjønnslikestilling vokste frem som en reaksjon på den føderale regjeringens beslutning om å inkludere et ”Charter of Rights” i den nye canadiske grunnloven. Charteret førte til en debatt om kvinners rettigheter og åpnet for en mobilisering av kvinner omkring spørsmålet om grunnlovsrettigheter. Lisa Gotell skrev at: ”the most important variable drawing the Canadian women’s movement into the constitutional fray was the weakness of the draft of the charter proposed by the federal Liberals.”²¹⁷ Charteret inneholdt stort sett den samme ueffektive likestillingsklausulen som fantes i det tidligere ”Bill of Rights”. Det ble spekulert i om den svake ordlyden til charteret faktisk ville stille kvinner enda svakere.

”National Action Committee on the Status of Women” (NAC) var en feministisk organisasjon, som arbeidet aktivt for å bedre kvinners stilling i Canada. Hovedfokuset deres var å drive lobbyvirksomhet mot den føderale regjeringen, for at de skulle arbeide med saker som angikk kvinner. NAC, i tillegg til provinsielle råd og andre ”ad hoc” grupper, har arbeidet for å få anbefalingene fra ”the Royal Commission” gjennomført.²¹⁸ Våren 1980 etablerte NAC en komiteè og la planer om regionale møter for å diskutere charteret.

---

²¹⁴ Jong i Brayefsky 1985 : 512

²¹⁵ Se ”the persons case”, Mabel French, a young woman sought admission to the bar of New Brunswick.

²¹⁶ Se, *The Sexism of Social and Political theory* (L. Clark & L.Lange eds. 1979)

²¹⁷ Gotell 1990 : 9

²¹⁸ Jong i Bayefsky 1985 : 496

Da de føderale og de provinsielle politikerne ble enige om å overføre domsmyndighet for skilsmisse over til provinsene, satte hjulene seg virkelig i sving. Nå var de canadiske kvinnene klar til å organisere seg i saker som var viktige for dem. Avgjørelsen om å flytte domsmyndighet over til provinsene ble tatt uten å konsultere kvinneorganisasjonene og uten å vurdere konsekvensene det ville få for kvinners likestilling. Kvinneorganisasjoner i provinsen Manitoba startet en massiv lobbyvirksomhet for å overbevise statsministeren til provinsen om å gå imot endringen. Dette endte med suksess med at han fikk utsatt saken.²¹⁹ Jong skriver at:

The fact, however, that such an important decision could be characterized as a "carrot" to the provinces, without any consideration of the impact that this would have on women, alerted women's groups to the dangers of being excluded from the process of Constitutional reform.²²⁰

Saken om domsmyndighet over skilsmisse førte til at kvinnene fikk en styrket bevissthet om potensielle konsekvenser ved en avgjørelse tatt i prosessen frem mot en reform av grunnloven. Kvinneorganisasjonene hadde tidligere ikke brydd seg noe særlig om grunnloven, bortsett fra avgjørelser som ble tatt under likestillingsdelene av "the Bill of Rights" og hvordan den påvirket deres status i samfunnet. Våren 1980 drev både NAC, CACSW og mange ad hoc grupper lobbyvirksomhet mot overføringen av domsmyndighet for skilsmisse.

Statsminister Trudeau brukte reform av grunnloven som et middel for å overtale Quebec til å bli i føderasjonen. Han var fast bestemt på å få til en grunnlovsendring. Det ble også klart at om ikke kvinnene involverte seg i prosessen, så ville avgjørelser bli tatt uten dem. I fire måneder diskuterte canadierne offentlig om, hvordan og hvilke rettigheter og friheter som skulle med i grunnloven. Totalt 294 grupper skrev til komiteen. Det var en merkverdig oppvisning av offentlig deltakelse. Kvinner, aboriginer/indianere og handikappede spilte alle en rolle i forsøket på å forbedre innholdet i det canadiske charteret.²²¹ 20 november, 1980 presenterte NAC og CACSW sine forslag for den "Joint Parliamentary Committee". NAC presenterte først og de støttet det canadiske charteret som prinsipp, men ville kun godta forslaget om det ble gjort visse endringer med paragraf 1, 15 (1), (2), 24, 19 (2) og en ny paragraf måtte bli lagt til som garanterte en representativt antall kvinner i høyeste rett (se vedlegg nr. 2 for mer utfyllende oversikt over anbefalingene til kvinneorganisasjonene).²²²

---

²¹⁹ Hosek, C, "How Women Fought for Equality", Vol. 63 Canadian Forum 8, 1983

²²⁰ Jong i Bayefsky 1985 : 498

²²¹ Ibid : 500

²²² Ibid : 501

Gotell oppsummerer hovedargumentet slik i sin hovedoppgave:

Historically our legal system has treated women differently from men, with men constituting the norm of legal personality. The goal of feminist claims is to ensure that women are treated as persons (...) In human rights terminology, women's claims for personality are treated as claims for equality with men.²²³

Målet var ganske enkelt å forsikre kvinner retten til likestilling. Under konklusjonen av NACs presentasjon, som inneholdt en omfattende juridisk analyse av charteret, kom Senator Hays (formann av Joint Committee) med følgende kommentar:

We want to thank the National Action Committee on the Status of Women for being present today and for your brief. We appreciate your coming and as a matter of fact we are honoured. However your time is up and I was just wondering why we do not have a section in here for babies and children. All you girls are going to be working and we are not going to have anybody to look after them.²²⁴

Senator Hays fremstår som muligens litt mannssjøvinistisk, og mente at en kvinnes plass var i hjemmet, for hvem skulle vel ellers passe på barna? CACSW presenterte sine forslag senere den samme kvelden. Etter en grundig gjennomgang av den juridiske utviklingen under den tidligere "Canadian Bill of Rights", amerikanske grunnlovsbestemmelser, og utformingen av diverse canadiske menneskerettighetserklæringer, foreslo CACSW en rekke store og detaljerte forandringer av charteret.²²⁵ De hadde et minimum av forandringer og forslaget fokuserte mest på paragraf 1 og 15. De ville blant annet erstatte "alle" med "alle personer" og paragraf nummer 29 (2) ville de ha fjernet fra charteret (se vedlegg 3).

Etter presentasjonen til CACSW, møttes deres advokater med folk fra det canadiske justisdepartementet for å gi en rasjonell forklaring av forslaget.

Det ble gjort faktiske endringer av ordlyden av paragraf 1 og paragraf 15. I januar 1981 la daværende justisminister Jean Chretien en revidert utgave av charteret til "House of Commons", som var en begrenset respons til kvinneorganisasjonenes krav. Chretien offentliggjorde endringene 12. februar, 1981. Han anerkjente den påvirkning presentasjonen til CACSW hadde hatt.

---

²²³ Gotell 1990 : 11

²²⁴ Jong i Bayefsky 1985 : 501 - 502

²²⁵ Se CACSW: Women, Human Rights and the Constitution (18 Nov. 1980), the submission of CACSW to the Hays-Joyal Committee.

Paragraf 1 ble gjort noe ”smalere” mens paragraf 15 ble gjort litt bredere. I tillegg ble overskriften til paragraf 15 endret fra ”Non-Discrimination Rights” til ”Equality Rights”. Disse endringene påpekte viktige svakheter ved det originale utkastet av charteret. Endringene som ble gjort var langt fra nok ut ifra kvinnenens ståsted. Lobbyvirksomheten fortsatte i håp om å få igjennom de mer omfattende endringene.²²⁶ Gotell mente at det virket klart at den daværende føderale regjeringen prøvde innstille seg på et veldig smalt syn på likestilling mellom kjønnene. Den søkte å avvæpne videre feministisk kritikk av charteret.²²⁷

I 1978 tapte Doris Anderson²²⁸, journalist og kvinneverettighetsforkjemper, kampen om et sete i ”the House of Commons”. Året etter ble hun tilbudt av den liberale regjeringen å bli president av CACSW. Anderson takket ja og var altså leder da charteret var oppe til behandling. Februar 1981 førte regjeringens innblanding til at CACSW planlagte nasjonale konferanse ble avlyst. Dette medførte at Anderson trakk seg som president. Dette fikk to konsekvenser, for det første ble et stort antall canadiske kvinner overbevist om at CACSW var blitt truet med politisk innblanding. Den andre konsekvensen var at de fleste kvinnegruppene mistet tilliten de hadde til både Lloyd Axworthy (Minister Responsible for the Status of Women) og til at CACSW ville representere deres bekymringer. Det ble klart at kvinner ikke kunne stole på regjeringens byråer for beskyttelse av deres interesser.²²⁹ Noen dager etter konferansen ble avlyst, samlet et antall kvinner seg i Toronto og etablerte en ”Ad Hoc Comitee”, og begynte å organisere en alternativ konferanse.²³⁰

14. februar 1981 samlet tretten tusen canadiske kvinner seg i Ottawa. De kom fra hele landet i et siste forsøk på å bli hørt av regjeringen, som nå var i slutfasen av diskusjonene rundt charteret. Nesten alle canadiske kvinner kan sies å ha vært representert i denne *Ad Hoc* gruppen. Alle de politiske partiene var representert. Alle provinsene og ett av territoriene var representert, og den fransk-talende befolkningens tilstedeværelse var sterk. Etter to dager, med diskusjoner av charteret og CACSW, kom 1300 kvinner frem til en resolusjon.²³¹

Flora McDonald, konservativ M.P. (Member of Parliament), tok resolusjonen til Parlamentet den 17. februar. Lloyd Axworthy hadde nektet å møte representanter fra *Ad Hoc* komiteèn for å motta resolusjonen.

Ad Hoc komiteè håpte på det meste å få godkjent hele resolusjonen. Etter flere timer med diskusjoner og forhandlinger ble de politiske partiene endelig enig.

---

²²⁶ Jong i Bayefsky 1985 : 503-504

²²⁷ Gotell 1990 : 12

²²⁸ <http://www.collectionscanada.gc.ca/women/002026-295-e.html>

²²⁹ Jong i Bayefsky 1985 : 505-506

²³⁰ Gotell 1990 : 12

²³¹ Jong i Bayefsky 1985 : 505 : 506

Paragraf 28 ble tatt med i forslaget av Charteret, komiteens minimum var oppnådd. I stedet for å plassere paragraf 28 i begynnelsen av charteret slik kvinnene ville, for å gjøre det helt klart at det hadde til hensikt å begrense virkningen av paragraf 1, ble det plassert på slutten. Jong skrev, "The women had succeeded in placing a statement of purpose in the Charter and Justice Officials had avoided the issue of rewriting section 15"²³².

Ved forhandlinger må man gi slipp på noe. Regjeringen hadde med det svart på noe av kravene, til mer 12 000 kvinner fra hele landet (tre kvinneorganisasjoner), ved å inkludere paragraf 28. Det var et historisk øyeblikk, hvor spesielle bestemmelser for likestilling mellom kjønnene skulle bli en del av grunnloven. 23 november, 1981 talte Jean Chretien i "House of Commons":

On a point of order, Mr. Speaker, I am pleased to be able to inform this House that I have obtained from all provinces who are parties to the accord their agreement that section on the equality of men and women should apply without an override clause. In addition, I am happy to report to the House that all provinces have agreed to enshrine aboriginal rights in the constitution.²³³

24. november 1981 ble det enstemmig bestemt i "The House of Commons" for "an amendment guaranteeing sexual equality in the new Charter of Rights". Historien til paragraf 28 indikerer at canadiske politikere var lite villig, om enn ikke motvillig, til å styrke eller stå for likestilling mellom kjønnene uten et tydelig direktiv om å gjøre det. Jong konkluderte med:

Public support for the women's lobby, along with the strength of the lobby itself, provided the necessary political directive, which section 28 now embodies. This solution and the manner in which it was achieved now represent a clear instruction to the courts to enforce the principle of sexual equality as part of the supreme law of Canada.²³⁴

Dommere hadde nå en klar instruksjon om hvordan de skulle handle i angående saker om likestilling av kjønnene. Om denne har blitt brukt riktig er en annen sak. Nå skal jeg se på tiden etter charteret ble godkjent, og hvordan situasjonen har vært for canadiske kvinner i nyere tid.

---

²³² Ibid : 508

²³³ Debatt I "House of Commons", 32 Parl., 1st sess. 13140 (23. Nov. 1981).

²³⁴ Jong i Bayefsky 1985 : 512

5.7 Tiden med charteret

På begynnelsen av 1990-tallet produserte "the Royal Commission on Electoral Reform and Party Financing" (the Lortie Commission) en studie om kvinner og canadisk politikk. Her kom det til syne flere av de barrierene som var blitt funnet i rapporten fra 1970. Fremdeles eksisterte flere av de hindrene kvinner møtte for å få en fot innenfor i politikken. "The Lortie Commission" kom med noen nye anbefalinger som hadde til hensikt å øke antall kvinner i canadisk politikk. De foreslo at politiske partier måtte ha et visst antall valgbare kvinner for å få tilbakebetalt utgifter etter et valg.²³⁵ Dette var bare nok en anbefaling som aldri har blitt innført. Statsviteren Manon Trembley var ikke positiv til kvinners situasjon da hun i 2003 skrev at:

It seems that women have hit a glass ceiling in Canadian politics – at least in the House of Commons – and that to break through it, special measures will have to be taken to promote the election of women to federal, provincial, and territorial legislatures.²³⁶

Statsviter Heather MacIvor mener at det er nødvendig med spesielle tiltak, for eksempel kjønnskvoter. Noe som er usannsynlig i Canada for øyeblikket. I følge MacIvor er det to grunner for at dette er uaktuelt. For det første har de politiske partiene rett til å endre og forkaste lovforslag. De ville mest sannsynlig avvise en slik innblanding i deres prosedyrer rundt valg av kandidat. I 1991 foreslo "the Royal on Electoral Reeform and Party Financing" endringer av "the Canadian Election Act", som ville ha gitt partiene økonomisk støtte for å øke antall kvinner. Dette ble blankt avvist av de største politiske partiene.

For det andre, viser offentlige meningsmålinger at det canadiske folk ikke er spesielt positive til obligatoriske kjønnskvoter.²³⁷ I en spørreundersøkelse fra 2000, var det bare 1/3 av de spurte som var enig i at under-representasjonen av kvinner var et alvorlig eller et meget alvorlig problem. Samtidig mente 2/3 at kjønnsbalansen i det canadiske parlamentet var et lite problem eller ikke et problem i det hele tatt. Da de ble spurt om de var for eller imot, om partiene burde velge like mange kvinner og menn, var utvalget splittet ganske likt: 40,9 prosent godkjente slike krav, mot 40,5 prosent som var imot.²³⁸ Videre var det bare litt over halvparten av de spurte som gikk in for å "require the parties to choose more female candiadates than they do now".²³⁹

---

²³⁵ Tremblay, Manon & Trimble Linda 2003 : 1

²³⁶ Ibid : 2

²³⁷ MacIvor i Trembley 2004 : 33

²³⁸ Howe, Paul 2000 : 72-73

²³⁹ Ibid : 74

MacIvor mener at canadiere kan kanskje være villig til å akseptere noen formelle tiltak for å øke nominasjonen av kvinner, men ikke kjønnskvoltering. I 2005 ble det lagt fram en rapport av "the Expert Panel on Accountability Mechanisms for Gender Equality" med tittelen "Equality for Women – Beyond the Illusion". Dette ekspertpanelet besto av Georgina Steinsky-Schwartz (formann), Dorianne Rowan-Campbell og Louise Langevin. Dette ekspertpanelet ble satt sammen av regjeringen for å studere ansvarlighet (accountability) og gi råd for å styrke likestilling av kjønn i Canada. De ble bedt om å se det i lys av det canadiske charteret og lovgivning i andre land, blant annet Norge.

Panelet konkluderte at canadiske kvinner ikke har oppnådd likestilling enda. I løpet av deres liv har det skjedd noen forbedringer, mens mye er forblitt uendret. Panelet kom med en to-sidig fremgangsmåte for å oppnå likestilling for kvinner i Canada. De anbefalte at det umiddelbart måtte skje endringer i den administrative prosessen og i politiske avgjørelser. I tillegg anbefaler de, noe senere, en tilpassing av lovgivning.²⁴⁰

Det å bruke kjønnsbasert analyse i alle offentlige instanser og institusjoner, dvs. analysere hvordan politikk påvirker kvinners situasjon, bør bli en selvfølge mente de. I tillegg skrev panelet at den føderale regjeringen burde demonstrere både godt lederskap nå og en offentlig politikk som inneholdt en forpliktelse for fremtiden overfor likestillingen av kvinner. Dette var saker som kunne bli gjort noe med umiddelbart. På et mer langsiktig plan etterlyser de en lovendring. En slik potensiell lov burde inneholdt; "declaration of purpose, mechanisms to achieve that purpose, designation of authorities responsible, reporting procedures, audit procedures, compliance, penalties and recourse by third parties affected by legislation."²⁴¹

De definerte "gender equality" noe annerledes enn hva som var blitt gjort tidligere. Tidligere trodde man at likestilling kunne bli oppnådd ved å gi kvinner samme mulighetene som menn, i god tro om at dette ville resultere i likhet i resultatet. Dette skjedde ikke. Panelet definerte nå likestilling mellom kjønn slik: "Gender equality means that women have the conditions for realizing their full human rights and potential to contribute to national political level, economic, social, cultural development, and to benefit from the results."²⁴² Da det er kvinner som henger etter på disse områdene er det de som må stå i fokus, og som var fokuset i rapporten. De fant at bruken av ordet "kjønn" istedet for "kvinner" gav mange inntrykk av at kvinner allerede hadde oppnådd likestilling i Canada. Det var ikke situasjonen.

---

²⁴⁰ The Expert Panel on Accountability Mechanisms for Gender Equality. Slutt rapport 2005 : 8-9

²⁴¹ Ibid : 10

²⁴² Ibid : 13

I 2005 var bare ett av fem parlamentsmedlemmer kvinner. Situasjonen var den samme for regjeringene til provinsene og territoriene i Canada. Jenter var offeret i mer enn fire av fem saker som gjaldt sexuell misbruk av mindreårige. Fire av fem aleneforeldre var kvinner. Inntektsgapet hadde økt mellom kvinner og menn med universitetsutdannelse. Kvinner som arbeidet fulltid tjente fremdeles bare 71 cents for hver dollar som menn tjente. Kvinner utførte fremdeles det meste av det ubetalte arbeidet i Canada.²⁴³ En ny lov ville blant annet øke bevisstheten om dette.

Expert panelet fant at de fleste canadiere tror at den garantien som blir gitt i det canadiske charteret og landets menneskerettighetslovgivning er tilstrekkelig. Realiteten er en annen og disse lovene må bli utviklet videre med mer spesifikke forpliktelser. Charteret gir ikke regjeringer noen handlingsregler for at de skulle kunne oppnå likestilling. En ny lov kan hjelpe regjeringen å tenke fremover, og bør inneholde blant annet hva den føderale regjeringen kan og vil gjøre for å opprettholde det som charteret sier. Panelet mente at parlamentet bør vurdere en ny lov som vil gi kjønnsklausulene i charteret konkret og permanent mening i forhold til den politikk som føres. De er klar over at denne loven ikke vil løse alt, men at den vil være et steg fremover.²⁴⁴

---

²⁴³ The Expert Panel on Accountability Mechanisms for Gender Equality. Slutt rapport 2005 : 15

²⁴⁴ Ibid : 31

6 Komparasjon og konklusjon

”Law can accurately be described as both facilitating change and hindering change”.²⁴⁵

I denne oppgaven har jeg konsentrert meg om likestillingspolitikk i Norge og Canada under den andre bølgen i kvinnebevegelsen. Likestilling mellom kjønnene var lenge utenkelig. 1970- og 80-tallet ble de store debattene tatt og tiltak satt i gang for å forbedre kvinners situasjon. Kjønnssdebattene og likestillingstiltakene har vært med på endre folks holdninger og likestilling mellom kjønnene er noe de fleste ser på som noe positivt i samfunnet. Fremdeles kan vi se at likestilling blir definert forskjellig av de politiske partiene, noe som fører til uenighet om hvilke tiltak som er riktig.

Fordelingen av kvinner og menn i politiske og offentlige verv var lenge svært skjev både i Norge og Canada. Endringen skyldes blant annet en aktiv kvinnebevegelse, og det at likestillingspolitikk ble et offentlig anliggende. Endringen var ikke like dramatisk i Canada som i Norge, men det var en klar forbedring sammenlignet med tiden før. Dette kommer frem i figur 2 og 3 hvor vi ser utviklingen til antall kvinnelige representanter i det norske Stortinget og i ”House of Commons” for Canada.

År	Sum antall kvinner	Sum %
1969	14	9,3
1973	24	15,5
1977	37	23,9
1981	40	25,8
1985	54	34,4
1989	59	35,8
1993	65	39,4
1997	60	36,4
2001	60	36,4
2005	64	37,9

Figur 2: Kvinnelige stortingsrepresentanter for tidsrommet 1969-2005.²⁴⁶

Det er flere store hopp i prosentandel for kvinner i perioden. Etter valget i 1977 var det en økning på 8,4 prosent poeng. Dette var første valget etter at forslag til lov om likestilling var oppe til behandling første gang. Den ble sendt tilbake for utbedringer, men det kan vise at debatten rundt likestillingsloven påvirket folks holdninger.

²⁴⁵ Mossman, Mary i Andrew 1997: 108

²⁴⁶ http://www.stortinget.no/representantene/navn_tall/2005/kvinner_2005.html hentet 16.11.08

Det neste store spranget var i 1985 med en økning på 8,6 prosent poeng. I 1981 kom det en endring av likestillingsloven som krevde at det skulle være 40 prosent andel kvinner i offentlige utvalg. De politiske partiene innførte også etter hvert kjønnskvotering i Norge.

År	Sum antall kvinner	Sum%
1970	1	0.4%
1984	27	9.6%
1988	39	13.3%
1993	53	18%
2000	62	20.6%
2004	65	21.1%
2006	64	20.8%

Figur 3 : Kvinnelige representanter i det canadiske "House of Commons" i tidsrommet 1970-2006.²⁴⁷

Det fins ikke bare en faktor som kan forklare hvorfor Norge har flere kvinner i politikken enn Canada. Det er snakk om to forskjellige samfunn selv om de har noen likhetstrekk: begge er velstående samfunn med et parlamentarisk system. I begynnelsen av 1970-tallet hadde Norge allerede oppnådd 9,3 prosent andel kvinner mens Canada bare hadde 0,4 prosent. Dette indikerer at Norge hadde et noe bedre utgangspunkt. Begge landene hadde den raske økningen og utflatningen omtrent samtidig, noe som tyder på at kvinnebevegelsen var sterk begge steder. Norge har holdt seg litt under 40 prosent andel kvinner representasjon i politikken, sammenlignet med Canadas 20 prosent. Dermed kan man si at glasstaket har vært lavere i Canada.

Ett annet likhetstrekk ved de to landene var at likestillingsspørsmålet ble etter hvert definert som et offentlig anliggende, brakt inn i faste former, og ble institusjonalisert under betegnelsen "likestillingspolitikk". I 1970 ble det etablert en "Royal Commission" som skulle følge opp kvinners status og gi råd til det offentlige og regjeringen i Canada. I Norge ble Likestillingsrådet etablert to år etter. Det skulle være et rådgivende organ for offentlige organisasjoner i spørsmål om likestilling.

I kapittel 1 ble forskjellige begreper presentert, og det er klart at de kan defineres forskjellig. Dette spilte en rolle for hvilken retning Norge og Canada har valgt i utformingen av sin likestillingspolitikk. Likestillingsbegrepet ble definert forskjellig i de to landene. Dette kommer frem bare ved å sammenligne den endelige lovteksten i likestillingsloven og det canadiske charteret.

²⁴⁷ <http://www.parl.gc.ca/information/library/PRBpubs/prb0562-e.htm> hentet 16.11.08

I Norge var likestilling synonymt med likestilling av kjønn, og da landet fikk en lov om likestilling mellom kjønn var ikke likestilling av raser, etnisitet eller seksualitet med på samme måte som i Canada. Norge hadde en lesbisk bevegelse, som lenge kjempet med kvinnebevegelsen, men deres rettigheter ble ikke prioritert. Det canadiske charteret ble utformet samtidig som andre grupper kjempet for sine rettigheter, så de hadde nok en tøffere kamp om å bli hørt i maktenskorridorer. Canada har en befolkning på ca. 33 millioner og er et samfunn bygd på immigranter fra flere land. Noe som gjør det til et mer heterogent samfunn sammenlignet med Norges ca. 4.8 millioner innbyggere, som historisk har vært et homogent samfunn.

Det er interessant at med tiden så har definisjonen av likestilling blitt endret også i Norge til å inkludere flere kriterier enn bare kjønn. En av årsakene til dette kan være at Norge har blitt et mer heterogent samfunn takket være immigrasjon fra andre kulturer. Det er ikke lenger bare fokus på diskriminering av kjønn, men også diskriminering på grunnlag av blant annet etnisitet og seksualitet. I Norge har man hatt en likestillingspolitikk som bygger på en forståelse av kjønnene som forskjellige, og at kvinner og menn ikke har de samme egenskapene, erfaringene og verdiene. Dette innebærer ikke en naturgitt og prinsipiell forskjellighet, men at kvinner og menn stiller emd forskjellig utgangspunkt for deltakelse i samfunn og politikk. Disse forskjellene har blitt snudd til noe positivt i Norge, og man har i noen grad åpnet for positiv forskjellsbehandling som tiltak for blant annet å få en høyere andel kvinner i politikken. Canada har hatt en mer konservativ likestillingspolitikk, som bygget på at kvinner og menn er mer like enn forskjellige, altså en prinsipiell likhet som ikke tar hensyn til det faktiske utgangspunkt med hensyn til ressurser. Utfra den tankegangen kunne likestilling bli oppnådd ved like vilkår juridisk og praktisk. Noe som kan være mulig om kjønnene stilte likt ”på startstrekken” i samfunnet, men slik var det verken i Norge eller i Canada. I realiteten innebærer en slik likhetstenkning at kvinnene måtte tilpasse seg et samfunn og et politisk system som hadde det mannlige som norm; de måtte delta på menns premisser.

Det kan virke som om at slagordet ”det personlige er politisk” fikk en noe større slagkraft i Norge enn i Canada. Norge var og er en mer kvinnevennlig stat, hvor staten for eksempel har lagt mer til rette for å dekke kvinners spesielle behov med bakgrunn i at det er de som føder barn. I motsetning til for eksempel USA har Canada en tradisjon av at alle, inkludert den private sektoren, kan søke støtte fra staten.

Den canadiske stat er involvert i stort sett "all sectors of human endeavour", men ikke på langt nær som på samme nivå som i Norge.²⁴⁸ Velferdsstaten i Norge er mer utviklet og man finner flere ordninger som blant annet barnehager, morspermisjon, morstrygd. Det kan virke som moderskap og barneomsorg blir betraktet mer som en privatsak i Canada, men samtidig ble det jo hevdet som ett av de viktige prinsipp i kommisjonsrapporten at omsorg for barn måtte deles mellom moren, faren og samfunnet. (se s.66) En av sakene som den canadiske kommisjonen etterlyste var nødvendigheten av en nasjonal strategi for en barnehageordning. Til tross for at det er flere kvinner i arbeidslivet med små barn nå enn i 1970 har dette enda ikke blitt oppfylt i Canada.²⁴⁹

Til å begynne med tok velferdsstaten sikte på å minske forskjellene mellom de sosiale klasser. Senere ble det også en målsetting for velferdsstaten å utjevne forskjeller basert på kjønn. Blom skrev at mens målet med hensyn til sosial klasseskille har vært utjevning, er målet med hensyn til kjønnskiller å oppheve forskjellsbehandling.²⁵⁰ Flere forskere har stilt spørsmål ved om velferdsstaten virkelig er en kvinnevennlig stat, eller om den bare førte til at kvinner gikk fra å være avhengig av en far eller ektemann i den patriarkalske familie, til å bli avhengig av mannlige politikere i en patriarkalsk stat. Det kommer nok an på hvilken stat det er. Carole Pateman har hevdet at velferdsstatene i Skandinavia er "mer utviklet". Pateman tilhører den anglo-amerikanske verden, der velferdsstaten er blitt betegnet som en liberal velferdsstatstype. Derimot er skandinaver jevnt over mer preget av en sosialdemokratisk statsvennlighet, der velferdsstaten er mer utbygd.²⁵¹

Et dominerende argument, som ble brukt i litteraturen om den feministiske velferdsstaten, var at kvinner tidligere mottok støtte fra velferdsstaten på bakgrunn av å være hustruer og mødre, og ikke som arbeidere. Dette forsterket kvinners avhengighet av en mannlig forsørger. De skandinaviske landene har siden 1970-tallet oppmuntret gifte kvinner til å delta i arbeidslivet, ved å sette penger til side til blant annet barnebidrag. Canada gjør det samme, men i en mindre grad. Helga Hernes kalte velferdsstaten for "paternalistisk", fordi kvinner var fraværende ved utformingen av politikken.²⁵² Rekrutteringen til sentrale politiske maktposisjoner favoriserte menn. Dette endret seg i Norge etter 1981, da kvinnerepresentasjonen i regjeringen nådde et nivå som gjorde kvinnene i stand til å legge premisser for velferdspolitikken. Hernes kalte dette for statsfeminisme.

---

²⁴⁸ Bègin, Montique i Andrew 1997 : 13

²⁴⁹ Mossman, Mary i Andrew 1997 : 106

²⁵⁰ Blom i Nagel 1998 : 9-10

²⁵¹ Nagel 1998 : 19-20

²⁵² Siim i Nagel (red) 1998:151

I Norge er favoritiseringen av menn i politikken i ferd med å forsvinne takket være statsfeminismen. Canada har også hatt en form for statsfeminisme.²⁵³ Den kom noe senere og ikke i like sterk grad som i Norge. Statsfeminismen forutsetter på en måte en sterk kvinnerepresentasjon i regjeringen, men i Canada var det bare halvparten av Norge med hensyn til representasjon.

John Stuart Mill har skrevet, ”Every great movement must experience three stages: ridicule, discussion, adoption”. Norge hadde kommet lenger enn Canada allerede på 1970-tallet. Det virker som om man her var ferdig med det første stadiet. Mens i Canada ble kvinner møtt med mannssjåvinistiske utsagn. (se s.76) Monique Bègin gav et annet eksempel på dette etter hun hadde deltatt i en høring om konemishandling:

I was sitting in the House of Commons as a front-bencher when the first parliamentary report on this subject – entitled Wife Battering – was tabled on 12 May 1982. The response to it’s presentation was appalling: a number of male M.Ps laughed nervously and made silly comments and vulgar jokes.²⁵⁴

Likestilling mellom kjønnene blir fremdeles diskutert i begge landene, men i mindre grad enn på 1970-tallet. I Norge har man adoptert mye av det kvinnebevegelsen sto for. Det er interessant når man leser debattene i forbindelse med likestillingslovene så finner man at nesten alle de tiltak som blir nevnt er blitt prøvd i Norge. Om hvorvidt kvinnebevegelsen var sterkere i Norge enn i Canada er vanskelig å si. Gjennom sine argument synes den norske kvinnebevegelsen å ha vært mer radikal. De ville ha en lov mot diskriminering av kvinner, og hvor forskjellsbehandling var nødvendig for å rette opp århundrer med undertrykking. Noen av argumentene til Canada var noe dempet, slik som man klart merker når man leser rapporten til ”the Royal Commission.” Den er skrevet svært formelt og tilpasset menns ører. I Norge var det jo bred politisk enighet om nødvendigheten av en lov om likestilling, mens i Canada var det nødvendig for kvinnebevegelsen å presse for å få med likestillingsklausulene i charteret. Det virker som at det har vært mer motstand og flere barrierer for kvinner i Canada.

I Norge har det blitt diskutert å ta likestillingsloven inn i grunnloven eller deler av den. I følge rapporten ”Equality for Women –Beyond the Illusion”, bør Canada få en lov om likestilling tilsvarende den i Norge, i tillegg til kjønnsklausulene i charteret. Dette fordi den canadiske staten i følge loven skal være pålagt å arbeide for å fremme likestilling. De har innsett at charteret ikke er tilstrekkelig for å få kvinner opp på samme nivå som menn.

---

²⁵³ Rankin, Pauline & Vickers, Jill 2001 : 6

²⁵⁴ Bègin, Monique i Andrew, Caroline (red) 1997 : 22

I 2008 har de aller fleste land et langt stykke igjen før de har oppnådd full likestilling. I følge ”The Global Gender Gap Report 2008” var Norge det landet i verden som hadde kommet lengst og tok første plassen. Canada kom på plass nummer 31, og falt med det ned hele 13 plasser fra året før. De ligger nå bak blant annet USA.²⁵⁵ Det kan derfor tyde på at likestillingspolitikk er på vei mot å lykkes i mange av sine likestillingsmål mens Canadas politikk trenger å spørre seg om de har lyktes med sine likestillingstiltak. Dersom konklusjonen på dette er nei, bør man kanskje oppruste og revidere tiltakene, for slik å kunne utvikle seg mot et mer likestilt samfunn. Selv om Norge skårer høyt kan det neppe betviles at det fortsatt er en lang vei å gå før målet er nådd. I hvert fall om man vil ha likelønn og 50 prosent andel kvinner i politikken. I 1982 skrev Torild Skard:

Det er riktig at kvinnerepresentasjonen i kommunestyrene ved valget i 1979 økte mer enn noensinne tidligere til 13 prosent. Men hvis en mener kvinner og menn bør ha lik representasjon i kommunestyrene, er det enda langt igjen. Fortsetter økningen framover med samme tempo som det siste tiåret, vil vi passere år 2000 før kvinnene når opp i 50 prosent.²⁵⁶

I skrivende stund er året 2009, og målet om 50 prosent andel kvinner i politikken virker fortsatt å være langt unna siktepunktet. Likestilling kan virke å ha blitt en selvfølgelighet i Norge. Det kan virke så selvfølgelig at det hersker en myte om at Norge er totalt inkluderende og likestilt mellom kjønnene. Noe som blant annet ble slått fast under jubileet for likestillingsloven, er dette en feiloppfatning som i beste fall kan karakteriseres som en utopi eller ønsketenkning; ulike forventninger og krev til kvinner og menn er fortsatt en realitet. Der vil alltid være forventninger, holdninger og normer i et samfunn. Noen henger igjen i fra tidligere tider. Desverre lar det seg ikke endre bare ved en lovendring, men en lovendring er så visst en begynnelse.

Norge synes å være på vei mot å nå målet om likestilling mellom kjønn på en hel rekke områder. Med denne bakgrunnen samt likestillingsvinden i seilene, er kursen staket frem og vei mot å nå sitt store mål; likestilling er derfor ingen utopi men et realistisk siktepunkt for den videre politikken i Norge. Det norske samfunn var klar for en lov om likestilling mellom kjønnene, og til og med klar for noe som blir sett på som radikalt i andre land, nemlig kjønnskvotering.

---

²⁵⁵ <http://www.weforum.org/en/Communities/Women%20Leaders%20and%20Gender%20Parity/GenderGapNetWork/index.htm> hentet 17.11.08

²⁵⁶ Torild Skard i Haukaa, Runa (red), Forslag til forandring 1986 : 103

Hvem vet hvilken lovendring vi kan få i fremtiden og hva disse kan gjøre? Det er god grunn til å tro at en ”kvinnevennlig stat” er mulig, ikke bare det i norske samfunn men også i det canadiske, bare man bruker velferdsstaten og lover til å legge forholdene til rette, men det vil ta tid. Helt til slutt vil jeg gi mitt siste hjertesukk (i denne omgang).

Den andre bølgen.

Jeg vil gi noen ord til kvinnesakens kvinner,
For det er i deres tid jeg meg nå befinner.
En tid hvor søsterskapet blomstret som aldri før,
og feminismen åpnet mang ei låst dør.

Der hvor likestilling, undertrykking og frigjøring var glødende ord,
som ble brukt i mannsmaktens trange korridor.
Dere gikk der og kjempet og lenge har vi kvinner ventet,
på et kvinnevennlig samfunn, fri fra patriarkatets eldgamle lenker.

Hva mer er der å si?

Enn tusen takk for ei interessant og lærerik tid.

-Dagny Akerø-

7.0 Kildehenvisning

7.1 Litteratur:

Andrew, Caroline (red) (1997): *Women and the Canadian State*, Canada: McGill-Queen's University Press.

Bayefsky, Anne F. & Eberts, Mary(red) (1985): *Equality Rights and the Canadian Charter of Rights and Freedoms*, Canada: The Carswell Company Limited.

Bergqvist, Christina m.fl (red) (1999): *Likestilte demokratier. Kjønn og politikk i Norden*, Oslo: Universitetsforlaget.

Blom, Ida (2005): *Kvinner i den vestlige verden, fra år 1500 til i dag*, Oslo.

Blom, Ida & Sogner Sølvi (2005): *Med kjønnsperspektiv på norsk historie. Fra vikingtid til 2000-årsskiftet*, Oslo.

Briskin, Linda & Eliasson, Mona (1999): *Women's Organizing and Public Policy in Canada and Sweden*, Canada: McGill-Queen's University Press.

Bruce, Jean (1985): *Back the Attack! Canadian women during the Second World War – at Home and Abroad*, Toronto, Canada.

Bystydzienski, Jill (1995): *Women in Eloquent Politics – Lessons from Norway, USA*.

Christensen, Ann-Dorte (1999): *Likestilte demokratier. Kjønn og politikk i Norden*, Oslo.

Dahl, Tove Stang (1975): *Juss og juks*, Oslo.

Dogan, Mattei & Kazancigil, Ali (1994): *Comparing Nations – Concepts, Strategies, Substance*, UK: Wiley-Blackwell.

Gotell, Lise (1990): *The Canadian Women's Movement, Equality Rights and the Charter.*, Canada: York University.

Gulli, Brita M.(1992) : *Moderskapets frigjørelse? Offentlig likestillingspolitikk på 1970-tallet*, Oslo.

Haavet, Inger-Elisabeth (1999): *Arbeiderhistorie 1999*, «LO og spørsmålet om familielønn».

Hague, Rod & Harrop, Martin (2004): *Comparative Government and Politics – An Introduction*, UK: Palgrave MacMillan.

Haukaa, Runa(1986): *Forslag til forandring – 36 kjerringråd i en argumentativ metalog om opprør*, Oslo.

Hillmer, Norman & Granatstein J.L. (2008): *Empire to Umpire, Canada and the World into the Twenty-First Century*, USA: Thomson.

Haukaa, Runa (1982), *Bak slagordene – Den nye kvinnebevegelse i Norge*, Oslo.

Holter, Harriet (red) (1996): *Hun og han - Kjønn i forskning og politikk*, Oslo: Pax Forlag.

Howe, Paul & Northrup, David (2000): *Strengthening Canadian Democracy: The Views of Canadians*, Canada.

Kjeldstadli, Knut (1988): ”Nytten av å sammenlikne”, i *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 1988, s. 435-448.

Kjeldstadli, K. (1999) *Fortida er ikke engang hva den var: en innføring i historiefaget*, Oslo: Universitetsforlaget

Lønnå, Elisabeth (1996): *Stolthet og Kvinnekamp, norsk kvinnesaksforenings historie fra 1913*, Oslo: Gyldendal.

Nagel, Anne-Hilde (red) (1998): *Kjønn og Velferdsstat*, Bergen: Alma Mater.

Nagel, Anne-Hilde (1995): "Politiseringen av kjønn – et historisk perspektiv", i: Raaum, Nina C. (red): *Kjønn og politikk*, Oslo.

Newman, Jecquetta & White, Linda A. (2006): *Women, Politics and Public Policy. The Political Struggles of Canadian Women*, Canada: Oxford University Press.

MacIvor, Heather (1996): *Women and Politics in Canada*, Canada.

Marshall, T.H & Bottomore, Tome (1992): "Citizenship and Social Class", USA: Pluto Press.

Mjeldheim, Leiv (1995): *Politiske prosessar og institusjonar*, Oslo.

Mortensen, Ellen(red) (2008): *Kjønnsteori*, Oslo: Gyldendal Forlag.

Pierson, Ruth (1986): *They're still women after all*, Toronto.

Porter, Ann (2003): *Gendered States – Women, Unemployment Insurance, and the Political Economy of the Welfare State in Canada, 1945-1997*, Canada: University of Toronto Press.

Raaum, Nina C. (red) (1995): *Kjønn og politikk*, Oslo.

Rankin, Pauline & Vickers, Jill (2001): *Women's Movement and State Feminism: Integrating Diversity into Public Policy*, Canada: Status of Women.

Rogers, Alisdair (red) (1992): *Canada and the Arctic*, UK: Andromeda Oxford Limited.

Scott, Joan (1986): "Gender: A Useful Category of Historical Analysis", i: *The American Historical review*, s. 1053-1075, USA: American Historical Association.

Skard, Torild (1990): *Arbeiderhistorie 1990*, «Kvinnepolitikken i de nordiske landene».

Skjeie, Hege (1999): "Likestilingsprosesser og kjønnsmakt" i: *Mot en ny maktutredning*, Oslo.

Sogner, Sølvi & Hagemann, Gro (2000): "Women's Politics and Women in Politics", Oslo.

Stabel, Ingse: "Kjønnkvotering - til beste for hvem?" i: *Nytt om kvinneforskning* 3/94, Norges Forskningsråd, Sekretariat for kvinneforskning.

Tremblay, Manon & Trimble, Linda (2003): *Women and Electoral Politics in Canada*, Canada: Oxford University Press.

Vickers, Jill (1997): *Reinventing Political Science*, Canada: Fenbook Publishing.

Vickers, Jill (1982): *Canadian Human Rights Yearbook*, "Major Equality Issues of the Eighties", Toronto.

Østerud, Øyvind (1991): *Statsvitenskap, Innføring i politisk analyse*, Oslo.

7.2 Andre kilder:

NOU (1995), *Et apparat for likestilling – En gjennomgang og vurdering av det sentrale likestillingsapparatet med forslag til omorganisering av Likestillingsrådet*, Oslo.

Sak 12. Innst. O. 43 (75/76) debatt i Ot. 27/4 ang. sak 11. (tilbakesendt til regjeringen).

Debatt 15/3 i Ot.ang. privat lovforslag fra Høyre til lov om likestilling mellom kjønnene (se sak 13).

Dok.nr. 12- Private lovforslag (lovteksten) – framsatt for Odelstinget 1976-77 (forslag 2 – om lov om likestilling mellom kjønnene (framsatt av Høyres se sak 7).

Odelstingsproposisjon nr. 1, Lov om likestilling mellom kjønnene, 1977/78.

Odelstingsproposisjon nr. 33, Lov om likestilling mellom kjønnene, 1974/75.

Referat – Vedr. Behandlingsmåten av privat lovforslag fra Høyre til lov om likestilling. 15. mars 1977

Innstilling Odelsting nr. 43, 1975/76

The Canadian Charter of Rights and Freedom (<http://laws.justice.gc.ca/en/charter/>)

Canada and the Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women: An Overview. Department of Foreign Affairs and International Trade, 1999.

The Expert Panel on Accountability Mechanisms for Gender Equality Final Report, "Equality for Women – Beyond the Illusion", 2005.

7.3 Elektroniske kilder:

<http://www.ordtak.no/index.php?emne=Regjering>

http://philos.nsu.ru/res/gender/joan_scott_gender_a_useful%20_category.pdf

<http://www.likestilling.no/tema.html?id=2>

<http://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Valg-og-konstituering/Konstituering/>

<http://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Arbeidet/Lovarbeidet/>

<http://www.ordtak.no/index.php?emne=Kvinnesak>

<http://www.chrc-ccdp.ca/en/timePortals/milestones/113mile.asp>

<http://laws.justice.gc.ca/en/charter/>

<http://www.kvinnesak.no/>

<http://www.ncwc.ca/aboutUs.html>

http://www.kampdager.no/arkiv/organisering/nybevegelse/artikkel_lonnaa.html

<http://www.onlinewomeninpolitics.org/statistics.htm#wip>

<http://cornutus.com/static/studier/kp3.html>

<http://www.ssb.no/stortingsvalg/histtab/t-1977-fylke.html>

<http://no.thefreedictionary.com/f%C3%B8derasjon>

<http://www.parl.gc.ca/common/SenatorsMembers.asp?Language=E>

<http://www.historycooperative.org/journals/lt/48/03luxton.html>

<http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0001254>

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/168777/dominion>

<http://www.collectionscanada.gc.ca/women/002026-295-e.html>

http://www.stortinget.no/representantene/navn_tall/2005/kvinner_2005.html

<http://www.parl.gc.ca/information/library/PRBpubs/prb0562-e.htm>

8.0 Vedlegg

Vedlegg 1.

8.1 Ot. Prp. Nr. 1 (1977/78)

Lov om likestilling mellom kjønnene.

§ 1 Lovens formål.

Denne lov skal fremme likestilling mellom kjønnene. Offentlige myndigheter skal legge forholdene til rette for dette formål på alle samfunnsområder. Kvinner og menn skal gis like muligheter til utdanning, arbeid og kulturell og faglig utvikling.

§ 2 Lovens virkeområde.

Loven gjelder på alle områder, med unntak av indre forhold i trossamfunn. For så vidt gjelder familieliv og rent personlige forhold, skal loven ikke håndheves av de organer som er nevnt i denne lovs § 8.

§ 3 Generalklausul.

Forskjellsbehandling av kvinner og menn er ikke tillatt. Med forskjellsbehandling menes handlinger som stiller kvinner og menn ulikt fordi de er av forskjellig kjønn og som ikke er åpenbart begrunnet i fysiske forskjeller mellom kjønnene. Dog er loven ikke hinder for at det med de begrensninger som følger av § 7, tredje ledd og § 10, annet ledd kan gis fordeler til det ene kjønn dersom dette fremmer likestilling på lengre sikt.

§ 4 Likestilling ved ansettelse m.v.

Såfremt det ikke finnes en åpenbar grunn for det må en stilling ikke lyses ledig for bare det ene kjønn. Utlysningen må heller ikke gi inntrykk av at arbeidsgiveren forventer eller foretrekker det ene kjønn i stillingen. Ved ansettelse, forfremmelse, oppsigelse eller permittering må det ikke gjøres forskjell på kvinner og menn i strid med § 3.

Arbeidsøker som ikke har fått en utlyst stilling, kan kreve at arbeidsgiveren skriftlig opplyser hvilken utdanning og praksis den ansatte av det annet kjønn har. Likestillingsombudet kan kreve ytterligere opplysninger om den ansattes særlige kvalifikasjoner, og om arbeidsgiverens vurdering av søkerne.

§ 5 Lik adgang til foreninger.

En forening skal kunne oppta medlemmer av begge kjønn såfremt:

- 1) Foreningens formål i det vesentlige er å bidra til løsningen av alminnelige samfunnsproblemer.
- 2) Medlemskapet i foreningen er av betydning for det enkelte medlems yrkesmuligheter eller faglig utvikling. Reglene i første ledd gjelder ikke for foreninger som tar sikte på å fremme det ene kjønnns særinteresser, f.eks. i politisk, kulturell eller yrkesmessig sammenheng.

§ 6 Lik lønn for arbeid av lik verdi.

Kvinner og menn ansatt hos samme arbeidsgiver skal ha lik lønn for arbeid av lik verdi. Med lønn menes det alminnelige

§ 7 Lik rett til utdanning.

Kvinner og menn skal gis lik rett til utdanning. Arbeidsgiver skal likestille kvinner og menn når det gjelder opplæring, videreutdanning, permisjon i forbindelse med utdanning o.l.

Ved opptak til kurs, skole og studium og ved andre tiltak med sikte på rekruttering i yrke eller profesjon, er det på eller tilnærmet like vilkår adgang til å gi fordel til det ene kjønn

dersom det på lengre sikt er egnet til å rette opp en markert mangel på likevekt mellom kjønnene i vedkommende yrke eller profesjon.

§ 8 Organer for håndheving av loven.

Kongen opphever et Likestillingsråd, et Likestillingsombud og en klagenemnd som skal medvirke til gjennomføring av lovens formål. Likestillingsrådet skal ha 13 faste medlemmer med personlige stedfortredere oppnevnes for 4 år av gangen. Både kvinner og menn skal være representert. To medlemmer som stedfortredere oppnevnes etter innstilling fra Landsorganisasjonen i Norge, og to etter innstilling fra Norsk Arbeidsgiverforening. Kongen oppnevner ordfører og varaordfører. Likestillings ombudet oppnevnes for 6 år av gangen. Klagenemnda skal ha 5 faste medlemmer med personlige stedfortredere. Kongen oppnevner ordfører og varaordfører som skal oppfylle de betingelser som er foreskrevet av dommere. Det opprettes et felles sekretariat for både Ombudet og Nemnda. Utgifter betales av staten. Kongen kan gi nærmere regler om Rådets, Ombudets og Nemndas virksomhet og organisasjon. Forslag til slike regler skal forelegges for Rådet og Ombudet til uttalelse.

§ 9 Likestillingsrådets virksomhet.

Likestillingsrådet skal være rådgivende og koordinerende organ for offentlige myndigheter. Det skal gi råd til organisasjoner i spørsmål om om likestilling og likeverd mellom kvinner og menn. Herunder skal Rådet:

- 1) Følge utviklingen i samfunnet med sikte på å klarlegge forhold som motvirker likestilling, og foreslå retningslinjer for tiltak som bør treffes for å rette på slike forhold.
- 2) Undersøke hvorvidt likelønnsprinsippet blir praktisert på de ulike tariffområder i vårt land og påvirke den videre gjennomføring av internasjonale konvensjoner med sikte på lik lønn for arbeid av lik verdi.
- 3) Virke for tiltak som fremmer likestilling på forskjellige områder innenfor familie, skole, ervervs- og samfunnsliv.
- 4) Ta initiativ til utredningsarbeid, forskning og opplysningsvirksomhet om likestillingsspørsmål.
- 5) Komme med forslag til endring gjeldende lovet som i sin nåværende form er til hinder for likestilling mellom kjønnene.

§ 10 Likestillingsombudets virksomhet.

Likestillingsombudet skal føre tilsyn med de bestemmelsene i denne loven blir fulgt. Ombudet skal, av eget tiltak eller etter henvendelser fra andre, søke å utvirke at det ikke skjer ulovlig forskjellsbehandling. Ombudet skal påse at fordeler for det ene kjønn, gitt med hjemmel i § 3, annet led, eller i § 7 tredje ledd, ikke fører til at enkeltperson av det annet kjønn blir rammet på en åpenbar urimelig måte. Ombudets tilsyn omfatter ikke:

- 1) Stortingets virksomhet.
- 2) Stortingets ombudsmann for forvaltningen.
- 3) Domstolenes dømmende virksomhet.
- 4) Familieliv og rent personlige forhold, jfr. § 2 annet ledd.

Hvis en henstilling fra Ombudet ikke blir tatt, kan Ombudet bringe saken inn for Klagenemnda til vedtak eller uttalelse etter § 11. Beslutter Ombudet å ikke bringe en sak inn for Nemnda, kan den bringes inn av den som er part i saken eller som har reist saken for å være part. Hvis en henstilling fra Ombudet ikke blir fulgt, og det vil medføre betydelige ulempe eller sakde å vente på vedtak i Nemnda, kan Ombudet selv treffe foreløpig vedtak som nevnt i § 11. Nemnda skal underrettes om vedtaket. Vedtaket kan påklages til Nemnda. § 11, tredje og fjerde ledd får tilsvarende anvendelse.

§ 11 Klagenemndas virksomhet.

Klagenemnda skal treffe vedtak eller gi uttalelse i saker som bringes inn for Nemnda i samsvar med § 10. Finner Nemnda at en handling eller tilstand er i strid med § 3-7 i denne lov, kan den nedlegge forbud mot at vedkommende part foretar handlinger i fremtiden, eller påby at tilstanden skal opphøre. Nemnda kan også gi vedkommende part påbud om å sette i verk tiltak som er nødvendige for å sikre at det ikke skjer ulovlig forskjellsbehandling. I de tilfelle hvor Nemnda ikke kan treffe vedtak som binder andre, jfr. § 12, kan den uttale seg om forholdet. Nemnda skal grunngi sine vedtak. Forbud og påbud skal forkynnes for de personer som blir berørt av dem, og skal gi en klar påminnelse om fristen etter denne paragrafs fjerde ledd. Den som blir berørt av et vedtak i Nemnda, kan anlegge sak til prøving av alle sider av vedtaket. Er slik sak ikke anlagt innen to måneder fra forkynnelsen, får vedtaket den virkning som er angitt i § 16, først ledd for dem som blir berørt av vedtaket.

§ 12 Begrensninger av Klagenemndas kompetanse.

- 1) Oppheve eller endre forvaltningsvedtak truffet av andre.
- 2) Treffe vedtak som binder Kongen eller et departement.
- 3) Omgjør en ansettelse av arbeidstaker.
- 4) Treffe avgjørelse som etter lov 5. Mai 1927 om arbeidstvister hører under Arbeidsretten.

Er det bragt inn for Nemnda en sak som indirekte reiser spørsmål om en tariffavtales gyldighet, forståelse eller beståen, kan hver av partene i tariffavtalen med oppsettende virkning få dette spørsmålet avgjort av Arbeidsretten. Kongen gir nærmere regler om slikt spørsmål.

§ 13 Opplysningsplikt

Offentlige myndigheter plikter uten hinder av taushetsplikt å gi Likestillingsombudet og Nemnda de opplysninger som er nødvendig til gjennomføringen av denne lov. Slike opplysninger kan også kreves av andre som har vitneplikt etter tvistemålsloven. Tvistemålsloven § 211 gjelder tilsvarende. Avgjørelse som nevnt i tvistemålslovens § 209 annet ledd, jfr. 209 Tredje ledds tredje punktum, treffes av herreds- eller byretten. Nemnda og Likestillingsombudet kan kreve at opplysninger skal gis til, eller gransking kunne foretas av, andre offentlige organer som er pålagt å medvirke ved gjennomføringen av denne lov.

§ 14 Taushetsplikt

Den som utfører tjeneste eller arbeid for Nemnda eller Likestillingsombudet må ikke uten skjellig grunn la andre få kjennskaå til det som kommer frem under utføring av tjenesten eller arbeidet om:

- 1) Noens personlige forhold.
- 2) Tekniske innretninger, produksjonsmetoder, planer og prognoser o.l. som andre foretak vil kunne utnytte til sin egen drift til skade for det foretak opplysningene gjelder. Opplysningen kan heller ikke utnyttes i vedkommendes egen virksomhet.

§ 15 Erstatningsansvar

Ved forsettlig eller uaktsom overtredelse av denne lovs bestemmelser er skadevolderen erstatningspliktig etter alminnelige regler. Retten kan lempe ansvaret etter første ledd hvis det vil vikre urimelig tyngende eller andre hensyn taler for det.

§ 16 Straffeansvar

Den som forsettlig eller uaktsomt overtrer et vedtak av Likestillingsombudet eller Klagenemnda som ikke bringes inn for domstolene etter § 11, eller som blir stadfestet av domstolene, eller som medvirker til dette, straffes med bøter. Overtredelse foretatt av person i underordnet stilling straffes ikke dersom overtredelsen vesentlig skyldes underordningsforholdet til den som handlingen er foetaatt for. Bot kan idømmes selskap, forening og stiftelse på hvis vegne overtredelsen er foretatt eller hvis interesser overtredelsen skal fremme, eller som har hatt en vesentlig del av overtredelsen. Straffelovens § 28 skal der ikke bøtestraff etter dette ledd. Foresettlig eller uaktsom overtredelse hvor pålegg gitt med hjemmel i § 13 straffes med bøter. Overtredelsen av § 14, første ledd straffes etter straffelovens § 121 selv om den skyldige ikke er offentlig tjenestemann. Overtredelse av § 14, annet ledd straffes med bøter eller med fengsel inntil 1 år eller begge deler.

§ 17 Påtale.

Overtredelse av § 16, første til tredje ledd påtales ikke av det offentlige uten Nemndas begjæring med mindre det kreves av allmenne hensyn. Påtalemyndigheten kan i forbindelse med straffesaken kreve dom for tiltak for å se at den lovstridige tilstand opphører og forhindre at den ulovlige handling gjentas.

§ 18 Lovens geografiske virkeområde.

Denne lov gjelder i riket, på Svalbard og ombord på norske fartøyer eller løftfart områder som ikke er undergitt noen høyhetsrett. Loven gjelder også for virksomhet på anlegg og innretninger på den norske kontinentalsokkel. Kongen kan gjøre unntak fra første ledd og gi utfyllende bestemmelser om gitt virkeområde. Før slik avgjørelse treffes må Nemndas uttalelse innhentes.

§ 19 Ikrafttreden.

Denne lov trer i kraft fra den tid Kongen bestemmer.

8.2. Canadian Charter of Rights and Freedoms

Whereas Canada is founded upon principles that recognize the supremacy of God and the rule of law:

Guarantee of Rights and Freedoms

Rights and freedoms in Canada

1. The *Canadian Charter of Rights and Freedoms* guarantees the rights and freedoms set out in it subject only to such reasonable limits prescribed by law as can be demonstrably justified in a free and democratic society.

Fundamental Freedoms

Fundamental freedoms

2. Everyone has the following fundamental freedoms:

- a) freedom of conscience and religion;
- b) freedom of thought, belief, opinion and expression, including freedom of the press and other media of communication;
- c) freedom of peaceful assembly; and
- d) freedom of association.

Democratic Rights

Democratic rights of citizens

3. Every citizen of Canada has the right to vote in an election of members of the House of Commons or of a legislative assembly and to be qualified for membership therein.

Maximum duration of legislative bodies

4. (1) No House of Commons and no legislative assembly shall continue for longer than five years from the date fixed for the return of the writs of a general election of its members.

Continuation in special circumstances

(2) In time of real or apprehended war, invasion or insurrection, a House of Commons may be continued by Parliament and a legislative assembly may be continued by the legislature beyond five years if such continuation is not opposed by the votes of more than one-third of the members of the House of Commons or the legislative assembly, as the case may be.

Annual sitting of legislative bodies

5. There shall be a sitting of Parliament and of each legislature at least once every twelve months

Mobility Rights

Mobility of citizens

6. (1) Every citizen of Canada has the right to enter, remain in and leave Canada.

Rights to move and gain livelihood

(2) Every citizen of Canada and every person who has the status of a permanent resident of Canada has the right

- a) to move to and take up residence in any province; and
- b) to pursue the gaining of a livelihood in any province.

Limitation

(3) The rights specified in subsection (2) are subject to

- a) any laws or practices of general application in force in a province other than those that discriminate among persons primarily on the basis

of province of present or previous residence; and
b) any laws providing for reasonable residency requirements as a qualification for the receipt of publicly provided social services.

Affirmative
action programs

(4) Subsections (2) and (3) do not preclude any law, program or activity that has as its object the amelioration in a province of conditions of individuals in that province who are socially or economically disadvantaged if the rate of employment in that province is below the rate of employment in Canada.

Legal Rights

Life, liberty and
security of
person

7. Everyone has the right to life, liberty and security of the person and the right not to be deprived thereof except in accordance with the principles of fundamental justice.

Search or
seizure

8. Everyone has the right to be secure against unreasonable search or seizure.

Detention or
imprisonment

9. Everyone has the right not to be arbitrarily detained or imprisoned.

Arrest or
detention

10. Everyone has the right on arrest or detention
a) to be informed promptly of the reasons therefor;
b) to retain and instruct counsel without delay and to be informed of that right; and
c) to have the validity of the detention determined by way of *habeas corpus* and to be released if the detention is not lawful.

Proceedings in
criminal and
penal matters

11. Any person charged with an offence has the right
a) to be informed without unreasonable delay of the specific offence;
b) to be tried within a reasonable time;
c) not to be compelled to be a witness in proceedings against that person in respect of the offence;
d) to be presumed innocent until proven guilty according to law in a fair and public hearing by an independent and impartial tribunal;
e) not to be denied reasonable bail without just cause;
f) except in the case of an offence under military law tried before a military tribunal, to the benefit of trial by jury where the maximum punishment for the offence is imprisonment for five years or a more severe punishment;
g) not to be found guilty on account of any act or omission unless, at the time of the act or omission, it constituted an offence under Canadian or international law or was criminal according to the general principles of law recognized by the community of nations;
h) if finally acquitted of the offence, not to be tried for it again and, if finally found guilty and punished for the offence, not to be tried or punished for it again; and
i) if found guilty of the offence and if the punishment for the offence has been varied between the time of commission and the time of sentencing, to the benefit of the lesser punishment.

Treatment or
punishment

12. Everyone has the right not to be subjected to any cruel and unusual

treatment or punishment.

Self-crimination

13. A witness who testifies in any proceedings has the right not to have any incriminating evidence so given used to incriminate that witness in any other proceedings, except in a prosecution for perjury or for the giving of contradictory evidence.

Interpreter

14. A party or witness in any proceedings who does not understand or speak the language in which the proceedings are conducted or who is deaf has the right to the assistance of an interpreter.

Equality Rights

Equality before and under law and equal protection and benefit of law

15. (1) Every individual is equal before and under the law and has the right to the equal protection and equal benefit of the law without discrimination and, in particular, without discrimination based on race, national or ethnic origin, colour, religion, sex, age or mental or physical disability.

Affirmative action programs

(2) Subsection (1) does not preclude any law, program or activity that has as its object the amelioration of conditions of disadvantaged individuals or groups including those that are disadvantaged because of race, national or ethnic origin, colour, religion, sex, age or mental or physical disability.

Official Languages of Canada

Official languages of Canada

16. (1) English and French are the official languages of Canada and have equality of status and equal rights and privileges as to their use in all institutions of the Parliament and government of Canada.

Official languages of New Brunswick

(2) English and French are the official languages of New Brunswick and have equality of status and equal rights and privileges as to their use in all institutions of the legislature and government of New Brunswick.

Advancement of status and use

(3) Nothing in this Charter limits the authority of Parliament or a legislature to advance the equality of status or use of English and French.

English and French linguistic communities in New Brunswick

16.1. (1) The English linguistic community and the French linguistic community in New Brunswick have equality of status and equal rights and privileges, including the right to distinct educational institutions and such distinct cultural institutions as are necessary for the preservation and promotion of those communities.

Role of the legislature and government of New Brunswick

(2) The role of the legislature and government of New Brunswick to preserve and promote the status, rights and privileges referred to in subsection (1) is affirmed.

Proceedings of Parliament

17. (1) Everyone has the right to use English or French in any debates and other proceedings of Parliament.

Proceedings of New Brunswick legislature

(2) Everyone has the right to use English or French in any debates and other proceedings of the legislature of New Brunswick.

Parliamentary statutes and records

18. (1) The statutes, records and journals of Parliament shall be printed and published in English and French and both language versions are equally authoritative.

New Brunswick statutes and records

(2) The statutes, records and journals of the legislature of New Brunswick shall be printed and published in English and French and both language versions are equally authoritative.

Proceedings in courts established by Parliament

19. (1) Either English or French may be used by any person in, or in any pleading in or process issuing from, any court established by Parliament.

Proceedings in New Brunswick courts

(2) Either English or French may be used by any person in, or in any pleading in or process issuing from, any court of New Brunswick.

Communications by public with federal institutions

20. (1) Any member of the public in Canada has the right to communicate with, and to receive available services from, any head or central office of an institution of the Parliament or government of Canada in English or French, and has the same right with respect to any other office of any such institution where

- a)* there is a significant demand for communications with and services from that office in such language; or
- b)* due to the nature of the office, it is reasonable that communications with and services from that office be available in both English and French.

Communications by public with New Brunswick institutions

(2) Any member of the public in New Brunswick has the right to communicate with, and to receive available services from, any office of an institution of the legislature or government of New Brunswick in English or French.

Continuation of existing constitutional provisions

21. Nothing in sections 16 to 20 abrogates or derogates from any right, privilege or obligation with respect to the English and French languages, or either of them, that exists or is continued by virtue of any other provision of the Constitution of Canada.

Rights and privileges preserved

22. Nothing in sections 16 to 20 abrogates or derogates from any legal or customary right or privilege acquired or enjoyed either before or after the coming into force of this Charter with respect to any language that is not English or French.

Minority Language Educational Rights

Language of instruction

23. (1) Citizens of Canada

- a)* whose first language learned and still understood is that of the English or French linguistic minority population of the province in which they reside, or
- b)* who have received their primary school instruction in Canada in English or French and reside in a province where the language in which they received that instruction is the language of the English or French linguistic minority population of the province,

have the right to have their children receive primary and secondary school instruction in that language in that province.

Continuity of language instruction

(2) Citizens of Canada of whom any child has received or is receiving primary or secondary school instruction in English or French in Canada, have the right to have all their children receive primary and secondary school instruction in the same language.

Application where numbers warrant

(3) The right of citizens of Canada under subsections (1) and (2) to have their children receive primary and secondary school instruction in the language of the English or French linguistic minority population of a province

a) applies wherever in the province the number of children of citizens who have such a right is sufficient to warrant the provision to them out of public funds of minority language instruction; and

b) includes, where the number of those children so warrants, the right to have them receive that instruction in minority language educational facilities provided out of public funds.

Enforcement

Enforcement of guaranteed rights and freedoms

24. (1) Anyone whose rights or freedoms, as guaranteed by this Charter, have been infringed or denied may apply to a court of competent jurisdiction to obtain such remedy as the court considers appropriate and just in the circumstances.

Exclusion of evidence bringing administration of justice into disrepute

(2) Where, in proceedings under subsection (1), a court concludes that evidence was obtained in a manner that infringed or denied any rights or freedoms guaranteed by this Charter, the evidence shall be excluded if it is established that, having regard to all the circumstances, the admission of it in the proceedings would bring the administration of justice into disrepute.

General

Aboriginal rights and freedoms not affected by Charter

25. The guarantee in this Charter of certain rights and freedoms shall not be construed so as to abrogate or derogate from any aboriginal, treaty or other rights or freedoms that pertain to the aboriginal peoples of Canada including

a) any rights or freedoms that have been recognized by the Royal Proclamation of October 7, 1763; and

b) any rights or freedoms that now exist by way of land claims agreements or may be so acquired.

Other rights and freedoms not affected by Charter

26. The guarantee in this Charter of certain rights and freedoms shall not be construed as denying the existence of any other rights or freedoms that exist in Canada.

Multicultural heritage

27. This Charter shall be interpreted in a manner consistent with the preservation and enhancement of the multicultural heritage of Canadians.

Rights guaranteed equally to both sexes

28. Notwithstanding anything in this Charter, the rights and freedoms referred to in it are guaranteed equally to male and female persons.

Rights respecting certain schools preserved

29. Nothing in this Charter abrogates or derogates from any rights or privileges guaranteed by or under the Constitution of Canada in respect of denominational, separate or dissentient schools.(93)

Application to territories and territorial authorities

30. A reference in this Charter to a Province or to the legislative assembly or legislature of a province shall be deemed to include a reference to the Yukon Territory and the Northwest Territories, or to the appropriate legislative authority thereof, as the case may be.

Legislative powers not extended

31. Nothing in this Charter extends the legislative powers of any body or authority.

Application of Charter

Application of Charter

32. (1) This Charter applies
a) to the Parliament and government of Canada in respect of all matters within the authority of Parliament including all matters relating to the Yukon Territory and Northwest Territories; and
b) to the legislature and government of each province in respect of all matters within the authority of the legislature of each province.

Exception

(2) Notwithstanding subsection (1), section 15 shall not have effect until three years after this section comes into force.

Exception where express declaration

33. (1) Parliament or the legislature of a province may expressly declare in an Act of Parliament or of the legislature, as the case may be, that the Act or a provision thereof shall operate notwithstanding a provision included in section 2 or sections 7 to 15 of this Charter.

Operation of exception

(2) An Act or a provision of an Act in respect of which a declaration made under this section is in effect shall have such operation as it would have but for the provision of this Charter referred to in the declaration.

Five year limitation

(3) A declaration made under subsection (1) shall cease to have effect five years after it comes into force or on such earlier date as may be specified in the declaration.

Re-enactment

(4) Parliament or the legislature of a province may re-enact a declaration made under subsection (1).

Five year limitation

(5) Subsection (3) applies in respect of a re-enactment made under subsection (4).

Citation

Citation

34. This Part may be cited as the *Canadian Charter of Rights and Freedoms*.

Vedlegg 3.

8.3 Demands Included in the Submissions by Women's Groups to the Joint House Senate Committee on the Constitution.

(Similar demands have been assigned the same number)

a) Submissions Called

Canadian Advisory Council on
The status of Women (CACSW)

National Action Committee in
the Status of Women (NAC)

- 1) Every individual shall have equality of right under the law without regard to sex.
- 2) There should be no differentiation on the basis of sex which contravenes the principle of equality.
- 3) Re affirmation action programs, include woman "as a group or person disadvantaged by reason of inequality on the basis of sex."
- 4) Fair representation of women on the Supreme court.
- 5) Equal rights for native men and women.
- 6) Replace the existing emergency clause with one which would protect equality on the basis of sex, race,

- 1) There should be equality in the laws and in the administration of the laws.
- 2) There should be no discrimination on the basis of marital status, sexual orientation, and political belief (to be added to section 15 (1)).
- 3) "Including Women" should be added to the section of affirmative action.
- 4) Appointment of a representative number of women to the courts.
- 5) There should be equal rights for native men and women.
- 6) Rights and freedoms should not be abridged under any circumstances.

colour, religion and ethnic origin.

- 7) Change everyone to every person.   7) Replace everyone with everyperson.

NAC had four more demands, while CACSW stopped there.

- 8) Supports in principle the entrenchment of rights and freedoms.
- 9) Clarify the opening section of the Charter; i.e., “subject only to such reasonable limits as are generally accepted.”
- 10) Insert a new clause to specify the human right to equality as a positive objective.
- 11) Insert a new clause in section 15, that discrimination is proscribed “whether all members of that category are affected or only some.